

DEMOKRATIA PUTININ RETORIIKASSA

Eeva Korteniemi
Pro gradu -tutkielma
Valtio-oppi
Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2007

TIIVISTELMÄ

DEMOKRATIA PUTININ RETORIIKASSA

Eeva Korteniemi
Valtio-oppi
Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Heino Nyysönen
Syksy 2007
Sivumäärä: 80 sivua + liitteet 3 sivua

Tutkimukseni tarkastelee Venäjän presidentti Vladimir Putinin demokratiaretoriikkaa ja -käsitystä. Tutkimuksen aineistona ovat presidentti Putinin demokratiasanan sisältävät puheet aikaväliltä 31.12.1999–31.12.2006. Puheet olen jaotellut yleisön mukaan kahteen ryhmään: puheet venäläisille ja puheet ulkomaiselle yleisölle. Tämä jaottelu tarjoaa mielenkiintoisen näkökulman Putinin demokratiaretoriikan tarkasteluun ja siihen, kuinka Putin on puhuessaan tietoinen yleisöstään. Analyysimenetelmänä käytetään Aristoteleen retoriikkaa. Lisäksi puheiden analysoinnissa kiinnitetään huomiota aikaperspektiiviin: onko Putinin demokratiakäsitys ja -retoriikka yhtenäistä vai tapahtuuko siinä muutoksia aikarajauksen sisällä?

Toisen tutkimuskysymyksen tarkoituksena on selvittää Putinin demokratiakäsitettä: mistä palasista se muodostuu? Tutkimuskirjallisuutena käytetään sekä demokratisoinnin että demokratian teorioita. Demokratisoitumisen kolmas aalto toi mukanaan termin rajoitettu demokratia, jossa poliittinen järjestelmä on yhdistelmä demokraattisista ja ei-demokraattisista piirteistä. Tässä tutkimuksessa käsitettä rajoitettu demokratia on sovellettu presidentti Putinin puheiden tarkasteluun. Rajoitetun demokratian sisään voidaan laskea kuuluvaksi Venäjän demokratiasta usein käytetyt termit ohjattu ja suvereeni demokratia, joita myös Putinin demokratiakäsite ja -retoriikka ilmentävät.

Tutkimukseni osoittaa, että Putinin luoma demokratia on tietynlaista rajoitettua demokrati-aa. Siinä yhdistyvät demokratian perusarvot ja vahva, luja valtio, jossa presidentillä on keskeinen ja ratkaiseva rooli. Putinin korostamat demokratian perusarvot ovat hyvin lähellä yleisesti lännessä hyväksytyjä demokratian periaatteita. Nämä demokratian perusarvot eivät kuitenkaan ole koko totuus Putinin demokratiasta, vaan valtiolla pitää olla vahva ote maan kehityksestä ja maan päämiehen tehtävä on pitää valtio yhtenäisenä. Tutkimukseni myös osoittaa, että presidentti Putinin demokratiaretoriikka venäläiselle ja ulkomaiselle yleisölle on erilaista. Ulkomaiselle yleisölle Putin argumentoi. Venäläiselle yleisölle puhuessaan Putin ei argumentoi, vaan käyttää asemaansa maan tärkeimpänä henkilönä hyväkseen. Putinin demokratiaretoriikka ja -käsite voidaankin nähdä toisiinsa kietoutuneina elementteinä.

Avainsanat: Vladimir Putin, Venäjä, Lain diktatuuri, rajoitettu demokratia, demokratisointi, retoriikka.

SISÄLTÖ

LUETTELO KUVIOISTA	2
1 JOHDANTO	3
1.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset	3
1.2 Vladimir Putin lyhyesti.....	4
1.3 Tutkimusaineisto	5
1.4 Retoriikka tutkimuksen tulkintavälineenä.....	9
1.5 Tutkimuksen kulku.....	16
2 DEMOKRATISOITUMINEN, DEMOKRATIA & VENÄJÄ 17	17
2.1 Demokratisoituminen	17
2.1.1 Kolmas aalto ja transitio demokratiaan	17
2.1.2 Tapaus Venäjä	21
2.2 Demokratian eri malleja – Venäjä omana erikoisuutenaan.....	24
3 PUTININ DEMOKRATIAKÄSITE.....	29
3.1 Demokratian perusarvot Putinin retoriikassa	29
3.1.1 Tehokas, luja valtio	34
3.1.2 Kansalaisyhteiskuntakeskustelua	42
3.2 Onko Putinin demokratiaregiimi vakiintunut?	51
4 PUTININ DEMOKRATIARETORIIKKA	54
4.1 Putinin rooli puheissa	54
4.1.1 Venäjän demokratia-imagon lähettäjä	54
4.1.2 Venäläisten isällinen johtajahahmo	55
4.2 Argumentointi.....	57
4.2.1 Tiedotusvälineiden vapaudet	57
4.2.2 Demokratisointi	59
4.2.3 Onko Venäjä demokratia?	62
4.3 Toistuvat elementit Putinin demokratiakäsitteessä ja -retoriikassa.....	65
4.3.1 Putinin tyyppipuhe Venäjän kansalle	66
4.3.2 Putinin tyyppipuhe ulkomaiselle yleisölle.....	68
5 LOPUKSI.....	70
LÄHTEET	73
AINEISTO.....	73
KIRJALLISUUS	76
LIITTEET	81
LIITE 1: Putinin tyyppipuhe Venäjän kansalle venäjäksi.....	81
LIITE 2: Putinin tyyppipuhe ulkomaiselle yleisölle venäjäksi	82

LUETTELO KUVIOISTA

KUVIO 1.	Putinin puheet jaoteltuna eri maantieteellisten alueiden edustajien tapaamisten mukaan.	7
KUVIO 2.	Puheiden esittämispaikat Venäjällä.	8
KUVIO 3.	Puhetilanteet ulkomaisille toimijoille.	13
KUVIO 4.	Puhetilanteet Venäjällä.	14
KUVIO 5.	Kansalaisyhteiskunnan kehittyminen Putinin uuden mallin mukaan.	49
KUVIO 6.	Demokratian peruselementit Putinin puheissa.	51
KUVIO 7.	Putin kontrolloi vahvan asemansa kautta venäläistä demokratiaa.	52

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Venäjän demokratiakehitys on paljon keskusteltu aihe ulkomaisissa tiedotusvälineissä. Yksittäisistä tapahtumista on yritetty tehdä syvällisiä analyysseja Venäjän demokratian kulkemasta suunnasta. Tässä ei ole onnistuttu kuin pintapuolisesti: ulkomaisen median analyysit eivät kerro koko totuutta Venäjän demokratiakehityksestä ja presidentti Putinin demokratiakäsityksestä.

Tämän tutkimuksen tarkoitus on tutkia Venäjän presidentti Vladimir Putinin demokratiaretoriikkaa. Koska yksittäisten puheiden tai tapahtumien kautta ei ole mielekästä selvittää Putinin demokratiakäsitystä, tässä tutkimuksessa on keskitytty Putinin demokratiapuheisiin pidemmällä aikavälillä 31.12.1999–31.12.2006. Tutkimuksen pitkä aikajänne tarjoaa mielenkiintoisen ja haastavan tutkimusasetelman. Huomiota kiinnitetään kuluvan ajan ja muutoksen väliseen suhteeseen, ja pohditaan, onko Putinin demokratiakäsitys yhtenäinen vai tapahtuuko siinä kannanvaihdoksia aikarajauksen sisällä. Oman ilmeensä tutkimukseen tuo aineiston ryhmittely kahdenlaisiin puheisiin: puheet venäläisille ja puheet ulkomaisille. Tämä tarjoaa mielenkiintoisen näkökulman siihen, miten Putin argumentoi demokratiasta eri tavalla venäläisille ja ulkomaisille.

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni liittyy Putinin rakentamaan demokratiaan: mikä nousee hänen demokratiakäsityksessään keskiöön? Minkälaisia asioita hän korostaa demokratiassaan ja mitkä demokratian piirteet jäävät taka-alalle? Toinen tutkimuskysymykseni keskittyy Putinin retoriikkaan demokratiasta. Tässä kohtaa tutkimuksessani näkyy selvä ero Putinin retoriikassa ulkomaiselle ja kotimaiselle yleisölle. Ulkomaisessa retoriikassa painottuu argumentointi, kun puolestaan kotimaisessa retoriikassa Putin korostaa asemaansa Venäjän presidenttinä, Venäjän tärkeimpänä henkilönä. Putinin retoriikan ja demokratiakäsityksen kautta avautuu ovi venäläisen demokratian tämänhetkiseen olemukseen.

1.2 Vladimir Putin lyhyesti

Vladimir Vladimirovitš Putin nousi Venäjän poliittisille johtopaikoille täydestä tuntemattomuudesta. Jo hänen nimityksensä Venäjän pääministeriksi elokuussa 1999 oli suuri yllätys niin venäläisille kuin ulkomaisille. Vielä suurempi uutispommi oli Putinin nouseminen vt. presidentiksi Boris Jeltsinin erottua tehtävästään 31.12.1999. Presidentti Jeltsinin lähipiiri alkoi jo vuodesta 1998 etsiä uutta varteenotettavaa presidenttiehdokasta. Tästä kertoo mm. se, että maan pääministeri vaihtui vuosien 1998–1999 välillä viisi kertaa. Lopulta Jeltsinin lähipiiri päätyi valinnassaan Putiniin. Valintakriteereinä olivat nuori ikä, poliittinen kokemus, armeijatausta sekä lojaalisuus vallitsevalle regiimille. Lisäpisteitä tuli viisaudesta, pragmaattisuudesta sekä joustavuudesta. (Kryshtanovskaya & White 2003, 289–290)

Putin täytti kaikki kriteerit. Hän oli 1990-luvun lopussa vielä alle 50-vuotias (s. 1952 Leningradissa). Putinilla oli korkeakoulututkinto: hän oli opiskellut oikeustiedettä Leningradin valtiollisessa yliopistossa. Valmistumisensa jälkeen vuonna 1975 hän pääsi valtion turvallisuuspalvelu KGB:n (Komitet Gosudarstvennoj Bezopasnosti) palvelukseen ja vuosina 1985–1990 Putin oli ensimmäisellä ulkomaankomennuksella Dresdenissä, Itä-Saksassa. Venäjälle palattuaan hän työskenteli aluksi hallinnollisissa tehtävissä Leningradin valtiollisessa yliopistossa ja vuodesta 1991 lähtien Pietarin kaupunginjohtaja Anatolij Sobotšakin neuvonantajana. Sobotšakin palveluksessa Putin sai oikeastaan ensimmäisen kosketuksen politiikkaan. (Truscott 2004, 24; 39–44; 60–62; 68) Sobotšakia onkin sanottu mentoriksi, joka valmensi Putinin politiikkaan ja jonka ansiosta Putin oppi puhumaan demokratiasta länsimaisilla käsitteillä (Kryshtanovskaya & White 2003, 303). Putin itse on tilanteen tullen korostanut juuri aikaisempaa työkokemustaan yliopistossa ja aluehallinnossa. Hän on mm. sanonut, että työskentely Pietarin kaupungin johtoportaan auttoi ymmärtämään, minkälaisia ongelmia ihmisten elämässä on. (esim. Esiintyminen venäläisten kaupunkien liiton neuvottelussa: 21.3.2000; Esiintyminen yliopistossa Ateenassa: 7.12.2001) Kuitenkaan Putin ei ole väheksynyt tai peitellyt KGB-yhteyksiäkään. Päinvastoin, hän on korostanut KGB:n tekemän työn kansallista merkitystä. (Pyykkö 2006, 7) Putin eteni nopeasti virkaurallaan Moskovaan siirtymisensä jälkeen. Ensiksi, elokuusta 1996 lähtien hän, työskenteli presidentti Jeltsinin palveluksessa ja eteni presidentinhallinnossa haastavampiin

tehtäviin. Vielä ennen pääministeriksi nimitystä Putin työskenteli entisen KGB:n eli nykyisen FSB:n (Federalnaja Sluzhba Bezopasnosti) johtajana.

Putinilla oli kolme kuukautta aikaa toimia virkaatekevänä presidenttinä ennen kuin presidentinvaalit tuli perustuslain mukaan toimittaa maaliskuussa 2000. Vaikka Putin käytännössä kieltäytyi kampanjoimasta presidentinvaaleja varten johtuen kiireisestä aikataulustaan pääministerin ja vt. presidentin tehtävien hoidossa, hän sai erittäin paljon näkyvyyttä: televisio ja muut tiedotusvälineet seurasivat Putinin jokaista askelta. Venäläisille Putin edusti uudenlaista johtajuutta: ensimmäistä kertaa maan johtaja osasi muitakin kieliä kuin venäjää, hän oli kouluttautunut sekä asunut ulkomailla. Putin oli myös nuori verrattuna maan aiempiin johtajiin. Putinissa oli myös tietynlaista raikkautta hänen ollessaan uusi tekijä maan politiikassa ja hänen katsottiin edustavan päättäväisyyttä ja selkeyttä. (Shevtsova 2003, 70–73) Maaliskuun 2000 presidentinvaaleissa Putin oli jo voittanut kansan suosion: hänet valittiin heti ensimmäiselle kierroksella toiseksi Venäjän federaation presidentiksi. Kokonaisäänimäärä oli n. 53 %. (Sakwa 2006, 64–65)

Putin on säilyttänyt suosionsa kansan parissa niin ensimmäisellä kuin toisella presidenttikaudellaan. Putinia pidetään mm. karismaattisena johtajana ja hänen hyviä luonteenpiirteitään, kuten viisautta, vastuuntuntoa, rehellisyyttä sekä pragmaattisuutta, tuodaan usein esille venäläisissä lehdissä. Putin urheilullisuus sekä terveet elämäntavat ovat niin ikään saaneet huomiota. Putinista on myös tehty suosittu laulu nimeltä ”Haluan Putinin kaltaisen miehen”. (Pyykkö 2006, 3–7)

1.3 Tutkimusaineisto

Presidentin asema tuo mukanaan tietynlaisia velvoitteita, kuten julkisia esiintymisiä. Yhdysvaltain presidenttejä tutkinut Roderick P. Hart (1987, 75–76) katsoo, että puhuminen kuuluu presidenttiyteen. Presidentin pitää puhua julkisesti eri asioista.

Venäjän presidentti Vladimir Putin esiintyy päivittäin: viikon aikana eri puhetilanteita kertyy kymmenittäin. Tutkimukseni kannalta merkityksellisimpiä ovat puheet demokratiasta. Koselleckin (2004) mukaan samoista asioista voidaan puhua eri nimillä, mutta eri asioista voidaan puhua samoilla nimillä. Putinkin voi demokratiasta puhuessaan puhua ihan jostain

muusta kuin demokratiasta. Tai vastaavasti muista asioista puhuessaan hän voi loppujen lopuksi puhua demokratiasta. Tutkimuksessani tarkastelen sitä, mistä Putin puhuu, kun hän käyttää sanaa *демократия*. Näin ollen olen rajannut aineistoni sanahauulla demokratia¹, koska ottaen huomioon tutkimuksen laajuuden ja tällä sanahauulla saadun aineiston määrän, en katso olevan tarpeellista tähän tutkimukseen ottaa laajempaa sanahakua tai muuta menetelmää rajata puheet. On kuitenkin huomioitava, että aineistossani ovat mukana vain ne tekstit, joissa eksplisiittisesti puhutaan demokratiasta. Tämän lisäksi Putin on implisiittisesti voinut puhua demokratiasta. Tutkimuksessani kuitenkin tarkastelen sitä, mistä Putin puhuu, kun puheessa esiintyy sana demokratia.

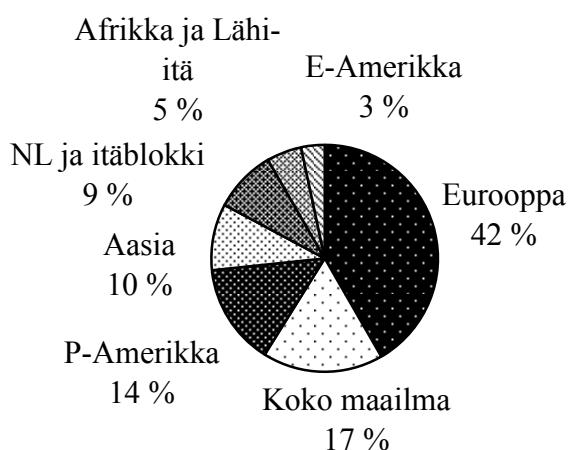
Aineisto koostuu perinteisistä, etukäteen valmistelluista puheista, haastatteluista sekä tiedotustilaisuuksista. Putinin kaikki julkisesti esitetyt puheet on arkistoitu Venäjän presidentin virallisille kotisivuille (<http://president.kremlin.ru>). Aikaväliltä 31.12.1999–31.12.2006 Putinin verkkosivujen hakukone löytää kaiken kaikkiaan yli 700 demokratia-sanan sisältävää puhetta. Vaikka hakusana on demokratia, hakukone etsii materiaalin, jossa sana demokratia on myös eri sijamuodoissa. Jostain syystä jokainen puhe esiintyy sanahaussa kahdessa eri muodossa: www- ja printtausmuodossa. Aineiston määrän pystyy näin ollen puolittamaan, jolloin jäljelle jää n. 350 puhetta. Tähän määrään sisältyy kuitenkin uutisia, muutamien rivin tiedotteita sekä laki- ja sopimustekstejä, jotka jäävät tutkimukseni ulkopuolelle. Näiden rajausten jälkeen tutkimusaineistossani on 239 puhetta. On kuitenkin todettava, että tähänkin määrään sisältyy puheita, joissa sana demokratia saattaa esiintyä vain kerran ja puheen ydin ei liity mitenkään demokratiaan. Tällaiset puheet ovat tutkimukseni kannalta merkityksettömiä. Tarkemmin analysoitavat puheet olen valinnut niin, että puheet kertovat Putinin demokratiaretoriikasta ja -käsityksestä. Tässä on huomioitava, että kyseessä on oma tulkintani demokratiasta Putinin retoriikassa. Palosen mukaan jokainen tulkinta on aina ehdollinen, vajavainen ja yksipuolinen käsitys ilmiöstä. Eri tulkinnat voidaan näin ollen kiistää, ja niille voidaan esittää vastaväitteitä ja vaihtoehtoja. (Palonen 1988, 14–15)

Tutkimuskysymykseni liittyvät eri yleisöihin ja siihen, miten Putin puhuu venäläisille ja ulkomaisille. Olen jakanut laajaan aineistooni kuuluvat 239 puhetta kahteen ryhmään: sana demokratia esiintyi 146 (61,1 % kaikista puheista) eri puheessa ulkomaisille toimijoille ja 93 (38,9 %) eri puheessa venäläisille. Tästä ei suoranaisesti voi tehdä muita johtopäätöksiä

¹ демократия

kuin, että Putin käyttää sanaa demokratia puhuessaan niin venäläisille kuin ulkomaisille. Kuten kappaleessa 1.4 tarkastellaan, puheiden yleisö on aina laajempi kuin se joukko, kenelle Putin puheen omistaa. Näin ollen tekemäni jaottelu ei ole yksiselitteinen. On myös huomioitava, että ulkomaisten puheiden ryhmään kuuluvat myös puheet, joissa Putin puhuu ulkomaisille toimijoille Venäjällä. Nämä puhetilanteet ovat yleensä haastatteluja tai tiedotustilaisuuksia eri maiden edustajien tekemien Venäjän valtiovierailujen yhteydessä.

Putin puhuu demokratiasta eri puolilla maailmaa. Demokratia on universaali aihe, mutta myös Venäjän demokratiakehitys kiinnostaa maailmalla. Olen jaotellut Putinin ulkomaiset demokratiapuheet myös alueittain ja kuvio 1 tarkastelee sitä, minkä maantieteellisten alueiden edustajien kanssa Putin demokratiasta puhuu.

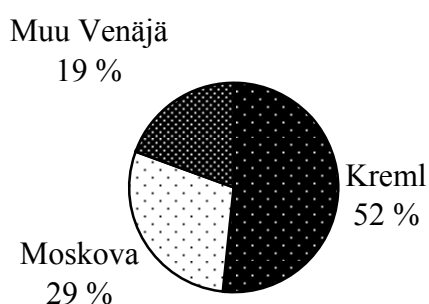

KUVIO 1. Putinin puheet jaoteltuna eri maantieteellisten alueiden edustajien tapaamisten mukaan.

Demokratia on esillä keskusteluissa niin kahdenvälisissä tapaamisissa Euroopan eri maiden ja Venäjän välillä kuin monenkeskisissä EU–Venäjä-huippukokouksissakin. Putin tapaa usein myös Yhdysvaltain presidenttiä, ja näissäkin yhteyksissä demokratiasta keskustellaan. Sana demokratia esiintyi 21 eri foorumissa Putinin ja Yhdysvaltain/Kanadan tapaamisissa. Huomattavasti harvemmin sana demokratia esiintyi Putinin ja Aasian (14 kertaa), Afrikan ja Lähi-idän (7 kertaa) sekä Etelä-Amerikan (5 kertaa) yhteydessä. Koko maailmalle suunnattuja puheita, kuten puheita YK:ssa tai kansainvälisissä lehdistötilaisuuksissa, oli yhteensä 25. Mielenkiintoista on demokratiapuheiden vähyys entisten Neuvostoliiton maiden (6 kertaa) sekä entisen itäblokin (7 kertaa) kanssa. Putin tapaa suhteellisen usein entisten NL:n alueiden johtajia, mutta tapaamisissa ei juurikaan puhuta demokratiasta. Ne-

kin 6 puhetta, jotka sisälsivät sanan demokratia, olivat sisällöltään pääasiassa muuta kuin demokratiasta keskustelemista.

Kuvio 2 tarkastelee demokratiapuhepaikkoja Venäjällä. On tärkeää huomata, että Putin puhuu demokratiasta pääasiassa joko Kremlistä käsin tai muualla Moskovassa. Muissa kaupungeissa hän puhuu huomattavasti harvemmin demokratiasta. Tämä selittyy ensiksi sillä, että Moskova ja Kreml ovat Venäjän politiikan valtakeskittymiä ja Putin enimmäkseen työskentelee Moskovassa. Vieraillessaan muualla Venäjällä keskustelujen pääpaino on alueiden ongelmissa eikä maan demokratiakehityksessä.

KUVIO 2. Puheiden esittämiskaikat Venäjällä.

Putinin puheita analysoitaessa on myös otettava huomioon, että Putinin hallinnossa on suuri joukko asiantuntijoita, jotka osallistuvat presidentin puheiden suunnitteluun ja kirjoittamiseen. Jo antiikin Kreikassa oli oma ammattikunta, joka kirjoitti muiden käyttöön vakuuttavia puheita (Lawson-Tancred 1991, 5). Julkisesti ei ole kerrottu, millainen organisaatio Putinin puheiden taustalla on. Tiedossa kuitenkin on, että Putinin avustaja Dzahan Pollyevan johtamassa ryhmässä työskentelee 30–40 puheenkirjoittajaa. Tämän lisäksi organisaatioon kuuluu vielä eri alojen asiantuntijoita, jotka osallistuvat puheen tietoaineksen suunnitteluun. (Ahmirova 2006, 25) Viime vuosina Putinin puheissa on ollut nähtävissä presidentin hallinnon apulaispäällikkö Vladislav Surkovin kädenjälki.

Mikä on itse presidentin osuus puheissa? Putin on itse osallistunut ahkerasti etenkin Kansakunnan tila -puheiden suunnitteluun (Medvedev 2004, 567). Ahmirovan (2006, 25) mukaan puheenkirjoittajat vain auttavat presidenttiä ja puheista vastuussa on itse presidentti. Katson, että puheet on työstetty presidentin ja Venäjän virallisen linjan mukaan. Esittämäl-

lä puheet Putin ottaa ne omiin nimiinsä. Presidentti on joka tapauksessa valtiollinen institutio ja sen vuoksi puheiden esittäjä, ei niiden kirjoittaja, on tärkeässä roolissa.

Putin esittää puheensa aina venäjäksi. Ainoa poikkeus tästä on 4.7.2007 Putinin Guatemalassa pitämä puhe englanniksi ja osittain ranskaksi (Esiintyminen Kansainvälisen olympiakomitean 119. istunnossa: 4.7.2007). Putinin puheet ja haastattelut on käännetty myös englanniksi, mutta olen lukenut kaikki aineistooni kuuluvat puheet venäjäksi. Näin ollen analysoin Putinin puheita juuri sillä kielellä, jolla hän on ne alkuperäisesti esittänyt.

Olen opiskellut venäjän kieltä syksystä 1995 lähtien. Yliopistossa venäjän kieli ja kulttuuri on ollut yksi sivuaineistani ja olen myös asunut kesät 2003 ja 2004 Moskovassa. Tämän vuoksi katson, että venäjän kielitaitoni on riittävän hyvä puheiden retoriseen tarkasteluun. Jotta tutkimukseni olisi mahdollisimman lukijaystävällinen, olen suomentanut tekstissänikin Putinin puheisiin viittaavat sitaatit. Alkuperäinen venäjänkielinen katkelma on nähtävissä alaviitteessä. Lähdeluetteloon olen myös merkinnyt puheet suomennetun puheen nimen mukaan.

1.4 Retoriikka tutkimuksen tulkintavälineenä

Retoriikkaa ei voida pelkistää yhdeksi oppirakennelmaksi; sen traditiot ja käyttötavat ovat moninaisia. Retorista tutkimusta voidaan tehdä monella tavalla: retoriikkaa voidaan luokitella esimerkiksi sen mukaan, mihin kielenkäytön tasoon huomio kohdistuu. Voidaan erottaa puheiden tai esitysten retoriikka, argumentoinnin retoriikka sekä kielikuvien retoriikka. (Palonen & Summa 1996, 7–10) Pro gradu -tutkimukseni retorinen tulkintavälineistö muodostuu osaksi antiikin Kreikan filosofiasta, osaksi muutoksen ja kuluvan ajan välisen suhteen tutkimisesta.

Antiikin Kreikan filosofian opit retoriikasta ja argumentoinnista ovat nykypäivän retorisen tutkimuksen perusta. Sihvolan (1997, 193) mukaan se, miten Euroopassa politiikka, filosofia ja retoriikka nykyään ymmärretään, on huomattavan lähellä antiikin Kreikan kaupunkivaltiokulttuurin tuotteita. Toinenkin tutkimukseni keskeinen teoria – demokratia – on lähtöisin juuri antiikin Kreikan kaupunkivaltioista. Vaikka sekä demokratian että retoriikan käsitehistoriaa voidaan jäljittää tuhansien vuosien päähän, ovat ne molemmat vakiinnutta-

neet paikkansa nykypäivän politiikan tutkimuksessa. Tutkimukseni osoittaa, että ne ovat myös vakiinnuttaneet paikkansa presidentti Putinin puheissa.

Tutkimukseni retorisen keskiön muodostaa Aristoteleen *Retoriikka*-teos. Tutkimuksessani keskeistä on niin Aristoteleen hyvän puheen ominaisuuksien klassinen kolmijako kuin retoristen puheiden kolme eri lajiakin. Tutkin Putinin puheita Aristoteleen hyvän puheen ominaisuuksien kolmijaon mukaan. Aristoteles katsoi, että puheeseen retorisena tilanteena sisältyy kolmenlaisia vakuuttamisen syitä: puhujan luonteeseen perustuvia (ēthos), kuulijan mielentilaan perustuvia (pathos) sekä itse puheeseen perustuvia (logos) joko osoittamisen tai näennäisen osoittamisen kautta. Puhuja pyrkii vakuuttamaan argumenttien kautta, luonteen/olemuksen kautta ja tunteen/mielentilan kautta. Kolmijaottelu edellyttää, että puhuja ymmärtää ensinnäkin sen, miten argumentoidaan, mutta puhujan tulee myös ymmärtää luonteeseen ja tunteisiin perustuvia ominaisuuksia. (Aristoteles 1997, 10–12; Sihvola 1997, 198; Lawson-Tancred 1991, 17) ”*Puhujan tulee olla sekä loogikko että psykologi*”, kirjoittaa Lawson-Tancred (1991, 17).

Ethoksessa painottuu puhujan luonne, mutta yhtä tärkeää on puhujan koko muu olemus ja ominaisuudet. Presidentti Putinin kohdalla tulee ottaa huomioon mm. hänen merkittävä yhteiskunnallinen asemansa sekä hänen venäläisiin vetoava karismansa. Aristoteleen mukaan ethoksen kautta vakuuttamisessa on tärkeää, että puhuu luotettavasti, koska ”*puhe tekee puhujasta luotettavan*”. Toisin sanoen puhujan on osattava asiansa eli osoitettava asiantuntemuksensa. Puhujan koko olemuksella voidaan koskettaa kuulijoita, ja tämän vuoksi ethos ja pathos ovat toisiinsa kietoutuneita retorisen vakuuttamisen elementtejä. Pathos keskittyy kuulijoiden tunteisiin: puheen avulla yritetään vaikuttaa kuulijoiden ajatuksiin tai tunteisiin. Vakuuttaminen on onnistunut, jos kuulija puheen tai puhujan johdosta päätyy johonkin tunnetilaan. Aristoteleen kolmas elementti koskee vakuuttamista argumenttien kautta. Logoksessa olennaista on puheen tietoinen ja eri argumenttirakenteet, joilla kuulijoihin vedotaan. Aristoteleen mukaan itse puheen perusteella kuulijat saadaan vakuuttuneiksi, kun osoitetaan, mikä on tai näyttäisi olevan totta käsiteltävissä asioissa. Toisin sanoen logos-ominaisuus perustuu argumentteihin. (Aristoteles 1997, 10–12; Sihvola 1997, 198)

Retoriikan historia jaetaan yleensä aristoteeliseen eli argumentointia painottavaan ja isokraattiseen eli hyviä ja kirjallisia rakenteita painottavaan. Aristoteles kirjoittaa hyvän ar-

gumentoinnin tärkeydestä suhteessa tyyllillisiin ominaisuuksiin. Aristoteleen mukaan tyyllilliset kysymykset ovat epäolennaisia: olennaista on, että retoriikka perustuu argumentoinnin teoriaan. Näin ollen klassisen kolmijaon perustava elementti on logos, koska argumentoinnin lähtökohta on, että pystyy esittämään todisteita ja perusteita näkemyksensä tueksi: muuten puhujan on vaikea esittää itseään luotettavana ja arvostettuna puhujana. (Sihvola 1997, 194–196) Samalta aristoteeliselta pohjalta lähtevän Kakkuri-Knuutilan mukaan argumentaatio on retoriikan perusta ja näin ollen muut retoriset tehokeinot rakentuvat argumentaation varaan (Kakkuri-Knuutila 1999, 233). Ethos ja pathos eivät ole kuitenkaan logoksesta erillisiä vaikuttamisen keinoja, vaan hyvässä retoriikassa logos, ethos ja pathos kietoutuvat yhteen. ”*Ne pukevat asiasisällön kuulijoihin vetoavaan asuun*”, kirjoittaa Kakkuri-Knuutila. (1994, 19)

Ethos-, pathos- ja logos-ominaisuudet toimivat tutkimukseni analyttisinä peruskäsitteinä. Tutkin sitä, mikä näistä elementeistä korostuu Putinin retoriikassa. Putinin ulkomaisessa retoriikassa tärkeään rooliin nousee logos, kun puolestaan venäläisille puhuttaessa ethos on pääosassa. Tutkimuksessani pohdin syitä argumentoinnin eroihin. Tarkoituksena ei ole kuitenkaan arvioida normatiivisesti Putinin demokratiakäsitystä ja retoriikkaa eikä ottaa kantaa siihen, että onko Putinin demokratia sitä, mitä hän sanoo. En näin ollen käsittele sitä, ilmentääkö Putinin demokratia päivän politiikassa niitä arvoja, joiden puolesta hän puhuu. Austinin puheaktiteorian mukaan jakoa sanojen ja tekojen välillä ei voi tehdä, vaan kaikki sanat ovat myös puhetekoja (ks. Palonen 1997, 131). Tutkimukseni ulkopuolelle jää kuitenkin Putinin puhetekojen toteutumisen tutkiminen käytännössä.

Aristoteles on jakanut puheet kolmeen lajiin: deliberatiivisiin, oikeudellisiin ja epideiktisiin (Aristotele 1991, 80). Sihvola (1997, 200) kirjoittaa, että puheet eroavat toisistaan sen mukaan, kuka on kuulija, mikä on puheen laji puhujan tehtävän perusteella, mikä on puheen käsittelemä aika, ja viimeiseksi sen mukaan, millaiset arvot ohjaavat puhetta eli mikä on puheen päämäärä. Putinin puheet voidaan osittain jaotella kaikkiin kolmeen puheen lajiin. Deliberatiiviset puheet ovat tietynlaisia poliittisia puheita, joissa harkitaan eri suuntaviivoja ja toimintaperiaatteita. Deliberatiivisissa puheissa antiikin aikana kuulijakunta muodostui kansankokouksen osanottajista. Putinin puheiden kuulijakunta vaihtelee aina puheen esitystilanteen mukaan, mutta katson kuitenkin, että niillä on aina jokin poliittinen pyrkimys, puhuipa hän sairaalassa, museossa tai valtiomiesten tapaamisessa. Yleisökonstruktiota tarkastelen lähemmin jäljempänä. Deliberatiivisissa puheissa on kaksi lajia: varot-

tavat ja kehottavat puheet. Aristoteleen mukaan puheen pitäjät joko varoittavat tai kehottavat aina puhetta pitäessään. Tämän vuoksi puheiden katsotaan aina tähtäävän tulevaisuuteen, koska puhuja haluaa muutosta nykyisyyteen tai estää ryhtymästä muutokseen. Deliberatiivisten puheiden päämäärät ovat puolestaan hyödyllisyys tai vahingollisuus, koska puhujan argumentin perustuvat näihin. (Aristoteles 1997, 16; Aristoteles 1991, 80–86) Aristoteleen mukaan tärkeimmät aiheet, joita deliberatiiviset puheet käsittelevät ovat valtiontalous, sota ja rauha, maan puolustaminen, vienti- ja tuontikauppa sekä lainsäädäntö (Aristoteles 1997, 19). Nämä pätevät myös tänä päivänä ja Putininkin puheet perustuvat usein näihin viiteen teemaan. Tutkimuksessani keskityn kuitenkin Putinin demokratiaa käsitteleviin puheisiin.

Epideiktiset puheet ovat esitettäviä puheita ja näiden puheiden lajit ovat ylistys ja moite. ”Epideiktiselle puhujalle tärkeintä on nykyhetki, sillä kaikki ylistävät tai moittivat vallitsevan tilanteen perusteella, vaikka usein onkin tarpeen lisäksi muistuttaa mieliin historiallisia tapahtumia ja kuvitella tulevia”, kirjoittaa Aristoteles. (1997, 16–17) Putinin Venäjän demokratiaa ylistävät puheet voidaankin nähdä helposti epideiktisinä puheina. Vaikka Aristoteles katsoo oikeudellisten puheiden olevan tuomarin edessä pidettäviä puolustus- tai syytepuheita, voidaan tätä puheen lajia soveltaa myös Putinin demokratiaretoriikkaan. Putinin argumentointi ulkomaiselle yleisölle voidaan nähdä tietynlaisena puolustuspuheena Venäjän demokratian tilasta. Oikeudellisten puheiden päämääränä katsotaan olevan oikeus tai vääräys. Putinin argumentoinnin tarkoituksena on oikaista maailmalla oleva väärä käsitys Venäjän demokratian tilasta ja näin ollen hän hakee oikeutta argumentoinnillaan.

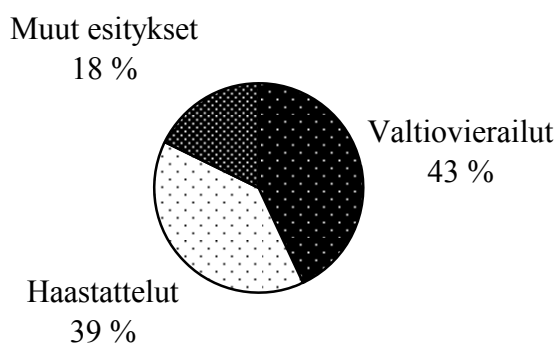
Putinilla on osittain sama, osittain eri yleisö deliberatiivisissa, epideiktisissä ja oikeudellisissa puheissa. Putinin demokratiapuheet venäläisille ja ulkomaisille toimijoille voidaan jaotella puhetilanteen ja yleisön mukaan. Jaottelu yleisön mukaan ei kuitenkaan ole yksiselitteistä, koska kuulijakunta on aina laajempi kuin se joukko, kenelle Putin puheen omistaa. Esimerkiksi Putinin verkkosivujen kautta ihmiset eri puolilta maailmaa pääsevät lukemaan Putinin puheita. Etenkin Putinin jokavuotisia Kansakunnan tila -puheita² siteerataan ja analysoidaan ulkomaisessa mediassa. Vastaavasti venäläiset voivat tutustua Putinin ulkomailta esittämiin puheisiin esimerkiksi uutisten tai Putinin verkkosivujen kautta. Perelmanin (1996, 20–21) mukaan yleisö ei koostu välttämättä niistä, joiden puoleen puhuja välit-

² Kansakunnan tila -puheen virallinen nimi on ”Kirjelmä Venäjän federaation liittovaltion neuvostolle”. Tässä tutkimuksessa käytän pääasiassa nimitystä Kansakunnan tila -puhe.

tömästi kääntyy. Esimerkiksi Britannian parlamentissa puhuja osoittaa sanansa ylä- tai alahuoneen puheenjohtajalle, mutta todellisuudessa hän voi suunnata puheensa omalle puolueelleen tai kansalliselle tai kansainväliselle yleisölle. Näin ollen on huomioitava, että puhe voi olla suunnattu muulle joukolle, kuin Putin puheen omistaa. Esimerkiksi Kansakunnan tila -puheet Putin poikkeuksetta omistaa duuman edustajille, liittoneuvoston jäsenille sekä Venäjän kansalaisille. Kuitenkin on ilmeistä, että puhe ei ole aina tarkoitettu venäläisille. Esimerkiksi vuoden 2005 Kansakunnan tila -puhe oli Medvedevin (2006, 178–180) mukaan suunnattu kritiikiksi länsimaiselle medialle, jonka mukaan Putin on demokraattisten arvojen hylkääjä. Itse katson, että juuri vuoden 2005 Kansakunnan tila -puhe oli suunnattu etenkin muulle maailmalle osoituksena Venäjän kasvavasta itsetunnosta ja halusta vakiinnuttaa suurvalta-asemansa muiden maiden silmissä.

Retoriikassa on näin ollen välttämättä mukana yleisölähtöinen asetus. Perelmanin (1996, 17–18) mukaan argumentoinnilla pyritään vaikuttamaan yleisöön muuttamalla sen mielipiteitä ja näin ollen hakemaan sen kannatusta. Puhuja arvioi asemansa, valitsee sanansa ja tyyliä sekä määrittelee tavoitteensa juuri yleisönsä mukaan (Kuusisto 1996, 275). Summa näkee, että Perelmanin retoriikanäkemykset korostaa juuri puhujan suhdetta yleisöönsä: argumentointi on kommunikointia, johon liittyy tietoisuus yleisöstä, ja jolloin näin ollen puhujan tulee suhteuttaa argumentointinsa yleisöönsä. (Summa 1996, 67) Kuten tulemme huomaamaan, Putininkin suhteuttaa argumenttinsa aina suhteessa yleisöön: argumentointi on erilaista kotimaassa ja ulkomailla. Putin on näin ollen aina tietoinen yleisöstään.

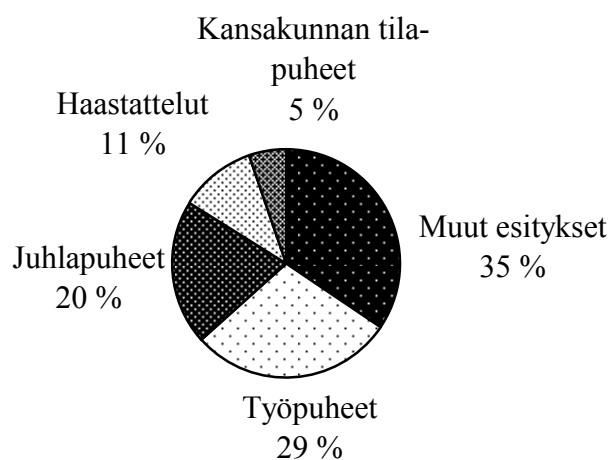
Kuvio 3 esittää Putinin eri puhetilanteita ulkomaisten toimijoiden kanssa. Putinin puheet demokratiasta jakautuvat näihin kolmeen ryhmään: valtiovierailut, haastattelut sekä esitykset muissa tilanteissa.

KUVIO 3. Puhetilanteet ulkomaisille toimijoille.

Kaiken kaikkiaan sana demokratia esiintyi 63 valtiovierailun yhteydessä, 57 haastattelun yhteydessä ja 26 muun tilaisuuden yhteydessä. Demokratia on keskeinen elementti Putinin ja muiden maiden johtajien keskusteluissa. Myös ulkomainen lehdistö utelee Venäjän demokratiakehityksestä. Muut esitykset ovat esimerkiksi puheita ulkomaisissa yliopistoissa tai kansainvälisissä tilaisuuksissa. Näin ollen Putinilla on hyvin laaja yleisö Venäjän ulkopuolellakin.

Kuvio 4 jaottelee Putinin puhetilanteet Venäjällä. Tavanomainen tilanne, jossa Putin puhuu demokratiasta venäläisille, on Kansakunnan tila -puhe, juhlapuhe Venäjän kansallispäivänä tai perustuslain vuosipäivänä. Kuten aikaisemmin todettiin, ainakin Kansakunnan tila -puheet ovat myös ulkomaisille suunnattuja. Sana demokratia esiintyi 27 eri yhteydessä, kun Putin puhui muille valtion virkamiehille ns. työkeskusteluissa. Venäläisten tiedotusvälineiden haastatteluissa sana demokratia esiintyi huomattavasti harvemmin (10 kertaa) kuin ulkomaisen median haastatteluissa.

KUVIO 4. Puhetilanteet Venäjällä.

Demokratia-sana Putinin puheissa kansalle esiintyi marraskuusta 2003 aina maaliskuun 2004 loppuun asti suhteellisesti enemmän kuin muina aikoina. Tämä selittyy sillä, että ensiksi joulukuussa 2003 oli duuman vaalit, joita seurasivat presidentinvaalit maaliskuussa 2004. Yhdysvaltain presidenttejä tutkinut Hart (1987, 71–72) on huomionut, että vaalivuonna yleensäkin puhutaan enemmän ja presidentin puhetilanteet lisääntyvät. Vuoden 2000 presidentinvaalien tavoin Putin kieltäytyi kampanjoimasta vuoden 2004 vaaleissa.

Voidaan kuitenkin olettaa, että hän lisäsi presidentin tehtävään kuuluvia esiintymisiä ainakin vuoden 2004 vaalien yhteydessä.

Olen lukenut Putinin puheita seitsemän vuoden ajalta. Tämä on pitkä aika ja välille mahtuu monenlaisia tapahtumia. Sen vuoksi puheita onkin hyvä tutkia myös muutosretoriikan näkökulmasta. ”Klassisen poliittista toimintaa erotteleva aikakäsitys on pelkän ”kuluvan ajan” (kronos) ja kulumisen katkaisevan poikkeusajan (kairos) välinen eroavuus, jonka heijastaminen poliittisessa toiminnassa johtaa myös erilaisten toimintaperspektiivien avautumiseen”, kirjoittavat Lindroos ja Palonen (2000, 11). Tähän sisältyy näin ollen kaksinaisen aikasuhte, koska sekä kronoksen kuluva aikaa että kairosen tilaisuusaikaa on osattava käyttää hyväksi (Palonen 1997, 167). Palosen mukaan muutoksetkin voivat olla erilaisia ja voidaan erottaa tarkoitettu ja tarkoittamaton muutos, äkillinen ja vähittäinen muutos, muutosratkaisut ja muuntumistendenssit sekä muutos tapahtumana ja prosessina. Kun puhutaan politiikan muutoksista, pelkkä kannanmuutos, mielipiteen tai linjan vaihtuminen voivat olla lähtökohtana muutokselle. (Palonen 1988, 97–103) Kronos ja kairos kuvaavat tavallisesti yleistilannetta poliittisessa tilassa. Tässä tutkimuksessa tarkoitukseni on soveltaa niitä pelkästään Putinin puheiden aikataarkasteluun. Putininkin puheissa voi olettaa, että niissä on kronoksen tapainen kuluva aika, joka edustaa pysyvyyttä. Tämän lisäksi puheissa voi esiintyä uusia avauksia, jotka voivat olla tarkoitettuja äkillisiä tai vähittäisiä muutoksia. Kairokseen kuuluvat muutokset voidaan löytää esimerkiksi linjan tai mielipiteen muutoksista tai uusista painotuksista puheissa.

Kuluva aikaa Putinilla edustaa se, että Venäjä liikkuu demokraattisen valtion suuntaan. Tämän hän julisti heti presidenttiytensä alussa. Tämän katson olevan jatkumo, johon Putin Venäjää vie tosin varsin pitkällä tähtäimellä. Se ei kuitenkaan ole yksinkertainen ja helppo tavoite. Jotta demokraattinen valtio voitaisiin luoda, sen tulee olla Putinin mukaan voimakas ja tehokas ja kaiken lisäksi vielä toimiva. Venäjä ei kuitenkaan muutu demokratiaksi itsestään ja sen vuoksi Putinin puheista on löydettävissä selviä linjanmuutoksia ja uusia avauksia.

1.5 Tutkimuksen kulku

Tutkimukseni koostuu viidestä luvusta. Luvun kaksi tarkoituksena on hahmotella demokratisoitumista prosessina, demokratian eri malleja sekä Venäjää omana erikoisena demokraatiatapauksenaan. Yleistä demokratisoitumisen kehityskulkua luvussa hahmottavat Huntingtonin ja Linzin & Stepanin kirjoitukset. Ralf Dahrendorfin kautta avautuu Neuvostoliiton ja itäblokin maiden demokratisoituminen, joka poikkei olennaisesti monista aikaisemmista demokratisoitumisprosesseista. Lisäksi luvussa käsitellään Venäjän demokratian alkutaivalta mm. perustuslain ja presidentin valtaoikeuksien määrittymisen kautta. Kappale 2.2 keskittyy demokratian eri malleihin, joita ovat täysi, rajoitettu ja julkisivudemokratia. Näistä malleista käydään etenkin läpi rajoitettu demokratia, johon Venäjän ohjattu, suvereeni demokratia lasketaan kuuluvaksi.

Luku kolme keskittyy demokratiakäsitteen analysoimiseen Putinin puheissa. Tämän luvun tarkoituksena on etenkin hahmotella Putinin demokratiakäsitteen sisältö. Siksi retorinen analyysi jää tässä luvussa vähemmälle. Kappaleessa 3.1 käsitellään ensiksi Putinin puheista nousevat demokratian perusarvot. Kuten todetaan, nämä perusarvot eivät kerro Putinin demokratiakäsitteestä koko totuutta. Sen vuoksi kappaleissa 3.1.1 ja 3.1.2 käsitellään kahden case studyn avulla Putinin ”todellista” demokratiakäsitettä. Molemmat case studyt ovat putinilaisen demokratiakäsitteen keskiössä ja avaavat uudenlaisen näkökulman Putinin demokratian ymmärtämiseen.

Luku neljä hahmottelee Putinin demokratiaretoriikkaa. Putinin demokratiaretoriikkaa tarkastellaan usealla eri tavalla tässä luvussa ja tärkeässä roolissa on puheiden jaottelu ulkomaisen ja kotimaisen yleisön mukaan. Kappaleessa 4.1 käsitellään ensiksi Putinin puhujarooleja ja huomataan, että ko. roolit vaihtelevat yleisön mukaan. Kappale 4.2 keskittyy kolmen eri keskustelun kautta Putinin demokratiapuheiden retoriikkaan, erityisesti argumentointiin. Luvun kolme ja kappaleiden 4.1 ja 4.2 perusteella voidaan huomata, että sekä Putinin demokratiaretoriikassa että demokratian käsitteessä samat elementit toistuvat puheesta toiseen. Näin ollen kappaleissa 4.3.1 ja 4.3.2 esitellään kuvitellut Putinin tyyppipuheet demokratiasta Venäjän kansalle ja ulkomaiselle yleisölle. Lopulta luvussa viisi analysoidaan työn tuloksia sekä pohditaan Venäjän demokratian ja presidentillisen järjestelmän tulevaisuutta.

2 DEMOKRATISOITUMINEN, DEMOKRATIA & VENÄJÄ

2.1 Demokratisoituminen

2.1.1 Kolmas aalto ja transitio demokratiaan

David Held jakaa teoksessaan *Models of Democracy* (1996) demokratiat erilaisiin malleihin eri aikakausien mukaan. Ensimmäinen malli on klassinen, antiikin ajoilta lähtevä demokratia, jolla on ollut merkittävä vaikutus modernin poliittisen ajattelun kehityksessä. Demokratia muodostuu kreikankielisistä sanoista demos (kanssa) ja kratos (valta tai suveriniteetti). Näistä sanoista muodostuu demokratian merkitys: kansanvalta. Antiikin Ateenassa tärkein demokraattisen hallinnon instituutio oli kansankokous, joka päätti esimerkiksi järjestyksenpidosta, julkisesta taloudesta, verotuksesta sekä suhteista ulkomaille. (Setälä 2003, 18–19) Muita klassisia demokratian malleja ovat Heldin mukaan renessanssin aikana syntynyt ”republikaaninen traditio”, Hobbesin ja Locken ajatuksista lähtenyt ”liberaali demokratia” sekä Marxin ja Engelsin ”suora demokratia”. 1900-luvun muunnelmia ovat mm. kilpaileva elitismi ja pluralismi. Toisen maailman sodan jälkeen poliittiset ideat polarisoituvat ja tämän vuoksi vuosisadan loppua on vaikea kiteyttää yhteen malliin. (Held 1996, 36; 74; 120; 157; 199)

Demokratiasta on useita eri muotoja, ja voidaan väittää, että erilaiset mallit ovat aikaan, paikkaan ja kontekstiin sidottuja. Demokratian periaatteet ovat toisin sanoen muuttuneet aikojen kuluessa. Myös valtioiden hallintatavat ja -muodot vaihtelevat. Prosessia, jossa valtio siirtyy demokratiaan, kutsutaan *demokratisoitumiseksi*. Samuel Huntingtonin *The Third Wave* -kirjan mukaan demokratisointi tapahtuu aalloissa. Yleensä aaltojen aikana useampi valtio demokratisoituu. Ensimmäinen, kestoltaan hyvin pitkäaikainen, demokratisoinnin aalto alkoi vuonna 1828 ja se kesti aina vuoteen 1926 asti. Sillä oli juurensa Amerikan ja Ranskan vallankumouksissa. Yleensä demokratisoinnin aaltoja seuraa käänteinen aalto, jossa demokratiaan siirtyneet maat palaavatkin takaisin ei-demokraattiseen regiimiin. Ensimmäinen käänteinen aalto oli vuosina 1922–42. Toinen, kestoltaan huomattavasti lyhytaikaisempi kuin ensimmäinen aalto, alkoi vuonna 1943 ja Huntington katsoo sen kestäneen vuoteen 1962 asti. Tähän vaikutti mm. liittoutuneiden kannustus demokratisoitumiseen Länsi-Saksassa, Italiassa, Japanissa jne. Toistakin demokratisoinnin aaltoa seurasi

käänteinen aalto, joka oli vuosina 1958–75. Kolmas aalto alkoi vuonna 1974. Se lähti liikkeelle Etelä-Euroopasta, ja kaiken kaikkiaan 30 maata Euroopassa, Aasiassa ja latinalaisessa Amerikassa demokratisoitui 1980-luvun loppuun mennessä. Afrikan demokratisoitumisen kolmas aalto saavutti vuonna 1990. (Huntington 1991, 15–23)

Huntingtonin kirja on julkaistu ennen Neuvostoliiton hajoamista, joten Huntington tyyty toteamaan, että huomattavaa liberalisointia tapahtui autoritaarisissa regiimeissä. Ensimmäistä kertaa yli 70 vuoteen kansalaiset pääsivät äänestämään vuoden 1989 vapaissa vaaleissa Neuvostoliiton kansallisia lainsäätäjiä ja tämä näkyi tuloksissa: useat puoluejohtajat ja politbyroon jäsenet kohtasivat vaalitappion. Kuitenkin Huntington katsoo, että alueen mahdollinen demokratisoituminen olisi suuri yllätys ja ehdottomasti demokratisoitumisen suurin saavutus toisen maailmansodan jälkeen. (Huntington 1991, 15–23; 177; 283–284) Itse katson, että 1990-luvun alun tapahtumat Itä-Euroopassa ja Venäjällä voidaan laskea Huntingtonin esityksen pohjalta kuuluvan kolmanteen demokratisoinnin aaltoon. Tietenkin Huntingtonin kirjoituksia kolmesta aallosta voidaan myös kritisoida. Ovatko aallot kestoltaan liian pitkäaikaisia? Oliko Etelä-Euroopan ja latinalaisen Amerikan demokratisoitumisella vaikutusta Neuvostoliiton ja itäblokin demokratisoitumiseen? Olisiko näin ollen parempi puhua lyhyemmistä aalloista, jotka kattavat tietyn alueen samanaikaisen demokratisoitumisen? Dahrendorf (1991, 81) kysyy niin ikään, että oliko demokratia niin tarttuvaa, että se riitti saamaan aikaan prosessin, jossa Itä-Euroopan lisäksi runsaat kaksikymmentä maata Etelä-Euroopasta, latinalaisesta Amerikasta ja Aasiasta demokratisoitui vuodesta 1974 kuluneiden 15 vuoden aikana?

Huntingtonilla on myös omat teoriansa siitä, mitä demokratisointi vaatii. Yksinkertaisimmalla tasolla demokratisointi edellyttää autoritarismin loppumista ja vastaavasti demokratian käyttöönottamista ja demokraattisen regiimin lujittumista³. On olemassa myös useita eri muuttujia, jotka myötävaikuttavat demokratian syntymiseen. Näihin kuuluvat mm. talouskasvu, tasainen tulonjako, markkinatalous, vahva keskiluokka, korkea luku- ja kirjoitustaidon taso ja protestantismi. On kuitenkin huomioitava, että mitään yleismaailmallista mallia demokratiaan tarvittavista muuttajista ei ole ja nämä tekijät vaihtelevat huomattavasti maittain ja maanosittain. Demokratisointi on useiden eri tekijöiden yhdistelmä. (Huntington 1991, 34–38)

³ Käytän sanasta *consolidation* suomennusta vakiintuminen ja lujittuminen.

Juan J. Linz ja Alfred Stepan ovat tunnettuja demokratisointiteoreetikkoja ja heidän määritelmiinsä loppuun suoritetusta demokratian transitiosta (*completed democratic transition*) ja demokratian lujittumisesta/vakiintumisesta (*consolidated democracy*) viitataan usein. Demokratisoinnin ensimmäinen askel on liberalisointi. Ei-demokraattisessa valtiossa voi aluksi tapahtua vapautumista eri yhteiskunnan alueilla, kuten median sensuuri voi lieventyä tai kokoontumisvapaus voi laajentua. Liberalisointia oli myös nähtävissä Gorbatšovin aikaisessa Neuvostoliitossa. Demokratisointi on kuitenkin liberalisointia laajempi poliittinen käsite. Monet demokratian transitiivaiheessa olevat valtiot saattavat kutsua itseään demokratioiksi tehtyään joitakin liberalisoinnin asteella olevia muutoksia. Tämän vuoksi Linz ja Stepan ovat kehittäneet tietyt kriteerit loppuun suoritettun demokratian transitiioon⁴ ja demokratian lujittumiseen. Vaikka transitiio demokratiaan olisi loppuun suoritettu, se ei tarkoita, että demokratia olisi lujittunut maahan. Tämän vuoksi demokratian lujittuminen on vielä laajempi käsite kuin loppuun suoritettu demokratian transitiio. (Linz & Stepan 1996, 3–5)

Linzin ja Stepanin demokratian lujittumisen käsite sisältää behavioraaliset eli käyttäytymiseen liittyvät, asenteelliset ja rakenteelliset dimensiot. Lujittunut demokratia on poliittinen tilanne, jossa demokratia on tullut ainoaksi reaaliseksi vaihtoehdoksi⁵. Demokraattinen regiimi on vakiintunut behavioraalisesti, kun kaikki kansalliset, sosiaaliset, taloudelliset tai institutionaaliset tekijät eivät käytä merkittäviä resursseja ei-demokraattisen regiimin luomiseen. Asenteellisesti demokraattinen regiimi on lujittunut, kun kansa on sitä mieltä, että demokraattiset instituutiot ja käytännöt ovat kaikista sopivin tapa hallita heidän yhteiskuntaansa. Rakenteellisesti demokraattinen regiimi on vakiintunut, kun regiimin kaikki osapuolet ovat asennoituneita siihen, että konfliktit ratkaistaan tiettyjen lakien, käytäntöjen ja demokraattisten instituutioiden kautta. (Linz & Stepan 1996, 5–6)

Linz ja Stepan luokittelevat myös viisi edellytystä tai toisin sanoen areenaa demokratian lujittumiselle. Lähtökohta on, että pitää olla olemassa oleva valtio, koska demokratia on valtion hallintamuoto. Valtiossa tulee olla edellytykset vapaan ja eloisan kansalaisyhteis-

⁴ A democratic transition is complete when sufficient agreement has been reached about political procedures to produce an elected government, when a government comes to power that is the direct result of a free and popular vote, when this government *de facto* has the authority to generate new policies, and when the executive, legislative and judicial power generated by the new democracy does not have to share power with other bodies *de jure*. (Linz&Stepan 1996, 3)

⁵ The only game in town

kunnan kehittymiselle. Siellä tulee myös olla autonominen ja arvostettu poliittinen yhteisö sekä oikeusvaltion (rule of law) peruseriaatteet tulee olla turvattu. Lujittunut demokratia vaatii myös demokraattisen hallituksen, jota pyörittää valtion virkakoneisto. Valtion pitää myös olla institutionalisoitu taloudellisesti, toisin sanoen markkinatalouden ja valtion välillä tulee olla yhteys. (Linz & Stepan 1996, 7–13)

Kaikki lujittuneet demokratiat eivät kuitenkaan ole samanlaisia, eikä ole olemassa yhtä mallityyppiä vakiintuneesta demokratiasta. Linz ja Stepan epäilevät myös sitä, kuinka moni siirtymää ei-demokraattisesta regiimistä tekevä valtio täyttää täysin kriteerit loppuun suoritetusta transitiosta ja demokratian lujittumisesta. (Linz & Stepan 1996, 3–7)

Laurence Whitehead on hieman eri linjoilla Linzin ja Stepanin demokratian lujittumiskriteereistä. Whitehead näkee demokratisoinnin kompleksisena, avoimena ja pitkäkestoisena prosessina. Linzin ja Stepanin kriteerit edustavat ideaalimallia, jota edes perinteiset, ensimmäisen aallon demokratiat eivät välttämättä täytä. Monet demokraattisen transition regiimit ovat vakiinnuttaneet asemansa omalla tavallaan ja ne ovat kestäviä, vaikka kaikki Linzin ja Stepanin kriteerit eivät täytyisikään. Demokratian lujittumista parempi käsite on hänen mukaansa pysyvyys (*persistence*). Whitehead tarkoittaa tällä, että demokraattinen valta, joskaan se ei täytä Linzin ja Stepanin kaikkia kriteereitä, säilyy transition tehneessä regiimissä, eikä valtio palaa takaisin ei-demokraattiseen regiimiin. (Whitehead 2000, 4–7)

Ralf Dahrendorf on kirjoittanut itäblokin ja Neuvostoliiton demokratisoitumisesta. Voidaan todeta, että Dahrendorf on Whiteheadin kanssa samoilla linjoilla siitä, että regiimin muutos on pitkäkestoinen prosessi. Itäblokin ja Neuvostoliiton demokratisoituminen poikkeaa muusta maailmasta ainakin yhdellä tavalla. Itäblokissa ja Neuvostoliitossa kommunistisen puolueen monopoli ulottui valtioon, talouteen ja yhteiskuntaan: näitä kolmea tekijää oli lähes mahdotonta erottaa toisistaan. Näin ollen Amerikan ja Euroopan demokratian synnystä ei ollut suurta käytännön merkitystä itäblokille ja Neuvostoliitolle, koska näillä valtioilla oli käytettävänä paljon vähemmän aikaa ja koska ne joutuivat toimimaan erilaisissa olosuhteissa. Dahrendorf kysyykin, miten löydetään tie sosialismista avoimeen yhteiskuntaan? Ensimmäinen etappi on toimivan perustuslain luominen. Perustuslaki voidaan kirjoittaa kuudessa kuukaudessa. Sen sijaan muutoksen toimeenpanoon menee aikaa. Tässä talouskasvu on merkittävässä roolissa. Kuudessa vuodessa yleinen mielipide katsoo, että olot ovat paranemaan päin taloudellisten uudistusten johdosta. Kuitenkin sosiaalisen perustan

rakentaminen, jossa perustuslain ja talouden instituutiot kestävät ”säällä kuin säällä”, on työlästä ja aikaa vievää. Dahrendorfin mukaan tuskin edes kuusikymmentä vuotta riittää tällaisen perustan rakentamiseen. Avain tähän on kansalaisyhteiskunta: se on perusta, johon poliittiset ja taloudelliset uudistukset on ankkuroitava. (Dahrendorf 1991, 79–103)

2.1.2 Tapaus Venäjä

Laajassa viitekehyksessä Venäjä voidaan asettaa kolmannen aallon demokratisoitumisprosessiin, mutta käytännössä Venäjän demokratisoitumisen suunta poikkesi muusta maailmasta aivan kuten Dahrendorf kirjoittaa. Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen vuoden 1991 lopussa tärkeä askel Venäjän demokratisoitumisprosessissa oli uuden perustuslain kirjoittaminen ja sitä kautta maan johtajan roolin määrittäminen. Keskityn tässä kappaleessa juuri perustuslakiin ja presidentin rooliin Venäjän demokratiakehityksen peruspilareina.

Presidentin valtaoikeudet muotoiltiin maan ensimmäiseen perustuslakiin, joka hyväksyttiin kansanäänestyksellä joulukuun 12. päivänä 1993. Tämä edelleen voimassa oleva perustuslaki on Venäjän ensimmäinen länsimaisen oikeuskäsityksen mukainen perustuslaki (Ruutu 2006, 187). Venäjän federaatio määritellään demokraattiseksi, federatiiviseksi ja hallitusmuodoltaan tasavaltaiseksi oikeusvaltioksi (Artikla 1). Ihminen ja hänen oikeutensa ja vapautensa ovat kaikista tärkeimpiä. Valtion tehtävä on tunnustaa, huomioida ja puolustaa näitä oikeuksia. (Artikla 2)

Venäjällä valta on keskittynyt maan päämiehelle jo tsaarin ajoilta lähtien ja sama jatkui Neuvostoliiton aikana. Whiten (1999, 221) mukaan Venäjän pitkäaikaiset perinteet vahvoista ja itsevaltaisista johtajista näkyvät myös vuoden 1993 perustuslaissa. Presidentille haluttiin antaa paljon valtaa, koska voimakas presidentti nähtiin jatkuvuuden takaajana. Tällä tavalla haluttiin välttää parlamentin ja hallituksen mahdolliset ristiriidat. (Ruutu 2006, 195) Perustuslain neljäs luku käsittelee Venäjän federaation presidenttiä. Luvun ensimmäisillä riveillä todetaan, että Venäjän federaation presidentti on valtion päämies ja perustuslain takaaja. Presidentti on myös Venäjän federaation suvereniteetin, itsenäisyyden ja valtiollisen eheyden suojelija sekä kansalaisten ja ihmisten oikeuksien takaaja. Presidentti johtaa maan sisä- ja ulkopolitiikkaa sekä edustaa maata maan sisällä ja ulkopuolella. (Artikla 80) Venäjän presidentillä on paljon nimitys- ja erotusoikeuksia eri hallinnollisiin

tehtäviin. Presidentti nimittää pääministerin ja muut hallituksen ministerit ja hänellä on oikeus johtaa hallituksen istuntoja (Artikla 83). Hallitus on vastuullinen vain presidentille (Ruutu 2006, 195). Presidentti esittää liittovaltion neuvostolle ehdokkaat eri oikeus-
tuimiin sekä muodostaa Venäjän federaation turvallisuusneuvoston. Presidentti nimittää armeijan ylipäällikön, mutta korkein armeijan pääkomentaja on kuitenkin presidentti, joka vahvistaa myös sotadoktriinin. Venäjän presidentillä on myös paljon muita tehtäviä, kuten valtion duuman vaalien määrääminen ja duuman hajottaminen. (Artiklat 83–87)

Nykymaailmassa voidaan katsoa olevan kolmenlaisia muunnoksia tasavalloista: parlamentaarisia, presidentillisiä sekä puolipresidentillisiä. Parlamentillisessa järjestelmässä päärooli on parlamentilla. Presidentillisessä järjestelmässä presidentti on valtion päämies. Presidentti johtaa ulko- ja sisäpolitiikkaa ja on puolustusvoimien johtaja. Lisäksi presidentti nimittää ministerit, jotka ovat vastuussa hänelle. Puolipresidentillinen järjestelmä on puolestaan yhdistelmä vahvasta presidentin vallasta sekä parlamentille vastuussa olevasta hallituksesta. Moskovan valtiollisen yliopiston professori Kravtšenkon mukaan Venäjällä on presidentillinen järjestelmä, joka on lähellä Yhdysvaltain järjestelmää. Venäjällä kuitenkin pyritään parlamentaariseen järjestelmään, jossa duuma ottaa presidentin valtaa itselleen. (Kravtšenko 2007, 208–212) Tämä voidaan kuitenkin kyseenalaistaa ottaen huomioon Putinin huomautukset siitä, että presidentti tulee aina olemaan Venäjän tärkein henkilö (ks. Esiintyminen Venäjän federaation presidentin toimeen astumisseremoniassa: 7.5.2000). Näköpiirissä ei siis ole, että vaalit voittanut puolue muodostaisi hallituksen (Russia 2017: three scenarios, 29).

White puolestaan katsoo, että Venäjällä on ennemminkin puolipresidentillinen järjestelmä, joka tosin kallistuu presidentin suuntaan. Vuoden 1993 perustuslakikin määrittelee presidentin voimakkaammaksi kuin duuma tai pääministeri. (White 1999, 221–225) Venäjän perustuslaissa valta on jaettu Montesquieun vallan kolmijako-opin mukaan eli lainsäädäntövalta, toimeenpanovalta ja tuomiovalta ovat toisistaan erillisiä. Venäjän federaation parlamentti on lakiasäätävä elin. Hallituksella on puolestaan toimeenpanovaltaa. Perustuslain seitsemännen luvun mukaan tuomiovaltaa Venäjän federaatiossa harjoittavat ainoastaan tuomioistuimet. Matryšinin (ks. Ruutu 2006, 195) mukaan presidentin valta Venäjällä on oma kokonaisuutensa ja sillä on yhteys niin lainsäädäntövaltään, toimeenpanovaltaan kuin tuomivaltaankin. Venäjän presidentin asemaa voidaan verrata monarkioihin, joissa on lainsäädännöllisiä elimiä kuninkaan vallan lisäksi. Whiten mukaan Jeltsinin aikana vallan

kolmijako oli ongelmallinen. Esimerkiksi vuosina 1994 ja 1995 Jeltsin laittoi yli 100 lakiesitystä parlamenttiin ja käytti veto-oikeutta yli yhteen kolmasosaan hänelle allekirjoitettavaksi tulleista lakiesityksistä. (White 1999, 226)

Venäjän federaation perustuslaki saatiin hyväksytyä ja presidentin valtaoikeudet määritettyä. Kuten aikaisemmin todettiin, Dahrendorfin mukaan perustuslaki voidaan kirjoittaa suhteellisen lyhyessä ajassa, mutta muutoksen toimeenpaneminen kestää. Venäjällä perustuslain soveltamisessa ja politiikan toimeenpanemisessa on yhtäläisyyksiä neuvostoajoilta periytyviin käytäntöihin. Ruutu on kiinnittänyt huomiota siihen, että vuoden 1993 perustuslain ulkopuolelle on jätetty neuvostopolitiikan tapaan suuri joukko epävirallisia presidentin alaisia virastoja ja elimiä. Ne pystyvät toimimaan riippumattomina perustuslaista. Esimerkiksi perustuslaissa todetaan vain, että on olemassa presidentin hallinto, mutta sen tarkempia säännöksiä siitä ei ole. Presidentin hallinnolla on kuitenkin merkittävä rooli Venäjän politiikassa. (Ruutu 2006, 195) Pietarin eurooppalaisen yliopiston politologian professori Vladimir Gelman kirjoittaa virallisista ja epävirallisista instituutioista Venäjällä. Viralliset edustavat demokratian mukanaan tuomio instansseja, kun puolestaan epäviralliset instituutiot ovat perintöjä neuvostoajoilta. (Gelman 2003, 91–93) Putinin väitetään työskentelevän mieluummin pienissä ja epävirallisissa ryhmissä kuin virallisissa instituutioissa. Tällaisille ad hoc -ryhmille ei ole määritetty institutionaalisia rajoja. Hallitus tai turvallisuusneuvosto ei kokoonnu säännöllisesti, mutta valikoitu ryhmä molemmista instansseista kokoontuu aina maanantaisin ja lauantaisin. Esimerkiksi maanantaisin Putin tapaa ns. voimaministeriöiden johtajia, kun puolestaan lauantaisin hän tapaa valikoidun ryhmän turvallisuusneuvoston jäseniä. (Kryshtanovskaya & White 2005, 1066–1069)

Yksi presidentin oikeuksista ovat lukuisat eri nimitykset. Venäjällä presidentti tekee vuodessa sadoittain nimityksiä eri tehtäviin. Protsykin mukaan juuri tätä kautta epävirallinen politiikka korostuu, koska säännöt ja normit on heikosti kirjattu ylös. (Protsyk 2004, 648) Putinin suosiollinen nimityspolitiikka sotilaallisen uran omaavia kohtaan on saanut paljon huomiota eri foorumeissa. Joka neljännellä Venäjän eliittiin kuuluvalla henkilöllä on turvallisuus- tai armeijatausta. Putinin väitetään myös suosivan nimityksissään pietarilaisia kollegoitaan. (Kryshtanovskaya & White 2003, 290–292) Osa Putinin nimittämistä henkilöistä eri tehtäviin, kuten ministereiksi ja omaan hallintoonsa, muodostavat hänen sisäpiirinsä. Voidaan sanoa, että Venäjällä on olemassa perustuslain määrittelemät viralliset insti-

tuutiot, mutta yhä neuvostoajan tapaan politiikkaa tehdään pienemmissä ja epävirallisimmissä piireissä.

Demokratisoitumisprosessit ja -lopputulokset vaihtelevat maittain. Tämän vuoksi maailmassa on hyvin erilaisia demokratian ilmentymismuotoja. Seuraavassa kappaleessa tarkastellaankin demokratian eri malleja.

2.2 Demokratian eri malleja – Venäjä omana erikoisuutenaan

Jef Haynes jaottelee demokratiat kolmeen eri kategoriaan: julkisivudemokratioihin (*facade democracy*), rajoitettuihin demokratioihin (*limited democracy*) sekä täysiin demokratioihin (*full democracy*). Haynesin mukaan täysi demokratia on ihannoitava tavoitemalli demokratiasta eikä niitä ole tällä hetkellä missään. (Haynes 2001, 11–16) Näistä täydet demokratiat ovat kutakuinkin verrattavissa Robert A. Dahlin demokratiateoriaan, joka tarjoaa nykyisin yhden ehkä yleisimmin käytetyimmän demokratian määritelmän: *"A political system one of the characteristics of which is the quality of being completely or almost completely responsive to all its citizens"* (Dahl 1971, 2). Heldin mukaan (1996, 199–201) Dahl edustaa pluralisteja, joiden mukaan moderni demokraattinen politiikka ei ole pelkästään päättäjien politiikkaa, vaan myös kansa ja eri sidosryhmät pääsevät vaikuttamaan. Setälä katsoo, että Dahlin demokratiamalli on teoria poliittisesta tasa-arvosta, joka toteutuu huomioimalla kaikkien kansalaisten mielipiteet yhtäläisesti poliittisessa päätöksenteossa. Toinen Dahlin demokratiaikäsitteen taustalla oleva ajatus on, että jokainen aikuinen yksilö pystyy järjestykseen ja sen vuoksi vapaasti ja itsenäisesti tekemään valintoja. Kuitenkin Dahl katsoo, että edellä esitetyt demokratian normatiiviset periaatteet eli kansalaisten poliittinen tasa-arvo ja autonomia, toteutuvat vajavaisesti suurissa kansallisvaltioissa. Tämän vuoksi Dahl on kehittänyt käsitteen polyarkia eli monien valta kuvaamaan moderneja, edustuksellisia demokratioita. (Setälä 2003, 85–86) Polyarkiat takaavat kansalaisten poliittisen tasa-arvon ja autonomian kuuden eri instituution avulla:

1. Valitut edustajat
2. Vapaat, rehelliset ja säännölliset vaalit
3. Ilmaisunvapaus
4. Pääsy vaihtoehtoihin tiedonlähteisiin

5. Kokoontumisvapaus
6. Kaiken edellä mainitun kattava kansalaisuus (Dahl 1998, 92)

Dahlin teorian⁶ mukaan valtion tulee täyttää tietyt kriteerit ennen kuin voidaan puhua demokraattisesta valtiosta. Toisin sanoen kansalaisten tulee valita edustajansa vaaleilla hoitamaan heidän asioitaan. Toiseksi edustajat valitaan vapaissa, rehellisissä ja säännöllisissä vaaleissa. Kolmanneksi kansalaisilla tulee olla oikeus ilmaista mielipiteensä poliittisissa asioissa ilman, että siitä voidaan rangaista. Neljänneksi tiedotusvälineet eivät saa olla valtanpitäjien hallussa ja jokaisella kansalaisella tulee olla mahdollisuus saada tietoa riippumattomista tietolähteistä. Viidenneksi kansalaisilla tulee olla mahdollisuus vapaasti perustaa ja liittyä haluamiinsa yhdistyksiin tai organisaatioihin. Hänen viimeinen kriteerinsä perustuu siihen että, jokaisella aikuisella kansalaisella tulee olla edellä esitetyt oikeudet. (Dahl 1998, 85–98)

Dahlin demokrateoria edustaa näin ollen ihannedemokratiaa, joka vastaa Haynesin kategorian täyttä demokratiaa. Toinen äärimuoto demokratiasta on Haynesin julkisivudemokratia, joka on kaukana demokratian ihanteesta: hallitsijat saattavat sallia esimerkiksi vaalit, joskin ne ovat täysin kontrolloidut. Yksi esimerkki julkisivudemokratiasta oli Saddam Husseinin Irak, jossa Saddam Hussein voitti tavallisesti presidentinvaalit 90 prosentin kannatuksella. Julkisivudemokratiat säilyvät, koska valtiossa ei ole riittävää vastarintaa regimin muutokselle. (Haynes 2001, 11–16)

Haynesin rajoitettu demokratia on tietynlainen välimuoto täydestä demokratiasta ja julkisivudemokratiasta. Rajoitettu demokratia on hybridiregiimi, jossa poliittinen järjestelmä on yhdistelmä demokraattisista ja ei-demokraattisista piirteistä. Julkisivudemokratioista ne eroavat siinä, että vaalit ovat vapaat ja rehelliset. Tällaisissa regiimeissa on jonkin verran poliittisia ja yhteiskunnallisia vapauksia. Kuitenkin rajoitetuissa demokratioissa oikeusvaltioperiaatteet eivät täysin toimi, poliittinen osallistuminen on heikkoa muulloin kuin vaalien aikana ja yksilön vapaudet ovat puutteelliset. Todellinen valta on usein pienen joukon käsissä, ja tällaisissa järjestelmissä vaaleja ei ole suunniteltu muuttamaan vallanjakautumista. Poliittinen tasapaino ei ole demokraattisten arvojen noudattamisen tulosta, vaan

⁶ Käytän tutkimuksessani Dahlin vuoden 1998 mallia polyarkioista. Polyarkioiden kriteerien lukumäärä vaihtelee Dahlin eri kirjoissa. Esimerkiksi vuoden 1989 teoksessa *Democracy and its critics* on seitsemän kriteeriä (221–222), mutta vuoden 1998 kirjassa lähes sama sisältö on mukana kuudessa kriteerissä.

maan päämies tai hänen lähipiirinsä säätelee poliittista tasapainoa. Demokratisoitumisen kolmas aalto ei tuonutkaan mukana täysiä demokratioita ja demokratian lujittumista, vaan Haynesin mukaan sen myötä ilmeni edellä kuvattu uusi muoto demokratiasta eli rajoitettu demokratia. Rajoitettua demokratiaa ei ole mahdollista kuvata yksiselitteisesti, koska demokraattiset ja ei-demokraattiset käytännöt vaihtelevat eri maiden yksilöllisen poliittisen historian myötä. (Haynes 2001, 11–16)

Foreign Affairs -lehden päätoimittaja Fareed Zakarian kirjoitus vuodelta 1997 epäliberaalien demokratioiden kasvusta sai paljon huomiota osakseen demokratiatutkimuksen piireissä. Zakarian kirjoitus tukee Haynesin väitettä siitä, että demokratisoitumisen kolmas aalto toi mukanaan uudenlaisen regiimin, joka yhdistää piirteitä demokratiasta ja ei-liberaalisista arvoista. Epäliberaaleille demokratioille ovat tyypillistä vahvat johtajat, jotka uskovat puhuvansa kansan äänellä. (Zakaria 1997, 22–31) Myös käsite plebiskiittinen demokratia kuvaa järjestelmää, jossa on vahva johtaja. Se tarkoittaa kansanvaltaa, jossa on mukana suuntaus vahvaan autoritarismiin. Regiimin johtaja käyttää poliittisten päätösten legitimoimiseen massojen hyväksyntää. (Kravtšenko 2007, 442) Vastaavista järjestelmistä on käytetty myös nimityksiä vaalidemokratia tai valtuuttava demokratia (delegative democracy). Lukinin mukaan tällaiset niin sanotut etuliitedemokratiat kuvaavat järjestelmiä, joissa vaaleja toimitetaan säännöllisesti, mutta kaikkia muita liberaalin demokratian piirteitä ei täytetä. Nimitys vaaliautoritarismi puolestaan tarkoittaa autoritaarista järjestelmää, joka hyväksyy säännölliset ja suhteellisen vapaat vaalit. (Lukin 2000, 7)

Venäjä on poliittiselta järjestelmältään hyvin mielenkiintoinen tutkimuskohde. Venäjän poliittisen järjestelmän nykytilasta löytyykin paljon tutkimuskirjallisuutta. Yksi ominainen tutkimuskirjallisuudesta kumpuava piirre on se, että venäläisen demokratian eteen lisätään eri etuliitteitä. Flikken mukaan entiset Neuvostoliiton maat ovat tuottaneet monia uusia käsitteellisiä yhdistelmiä autoritarismista ja demokratiasta, johon liittyy adjektiivi. Tällaisia termejä ovat vaaliautoritarismin ja vaalidemokratian lisäksi ohjattu demokratia, vaalimonarkia, kilpaileva autoritarismi, salakähmäinen autoritarismi sekä kasvava autoritarismi. Näillä termeillä on pyritty kuvaamaan sellaista presidenttikeskeistä järjestelmää, joka syntyi moniin entisen Neuvostoliiton maihin. (Flikke 2004, 5-6) Shevtsova puolestaan käyttää Venäjästä termiä korvikedemokratia (ersatz democracy). Venäjän korvikedemokratia on hyvä esimerkki hybridijärjestelmästä, joka yrittää yhdistää ristiriitaisia elementtejä, kuten

perinteen ja postmodernismin, autokratian ja demokratian, markkinatalouden ja valtion kontrollin. (Shevtsova 2006, 307)

Ehkä yleisin Venäjästä käytetty käsite on kuitenkin *ohjattu demokratia*⁷. Tällaisessa demokratiassa presidentti- ja parlamenttivaalit ovat periaatteessa vapaat, mutta esimerkiksi mediaa ohjaamalla yritetään vaikuttaa lopputulokseen. (Wahlbäck 2003, 96) Saari kiteyttää ohjatun demokratian kirjoittamalla, että siinä kansanvallan perusrakenteet hyväksytään, mutta niiden toimintaa halutaan rajoittaa valtiollisin toimin. Ohjatun demokratian rajat määrittää valtionjohto, ei kansa, mikä tekee siitä ristiriitaisen ja heikentää demokratian sisältöä. (Saari 2003, 43) Flikke katsoo, että ohjattuun demokratiaan kuuluvat etenkin ohjattujen vaalien käytännöt, opposition toiminnan rajoitukset, johtotasolta tuleva median painostus sekä voimakas luottamus byrokraatiaan. Nämä ohjatun demokratian piirteet ovat voimistuneet entisestään Putinin kaudella. (Flikke 2004, 12) Kagarlitskijn mukaan kulminaatiopiste ohjatun demokratian kehityksessä ovat olleet vuoden 2003 duuman vaalit, jossa kaikki huomio keskittyi Putinin tukemaan Yhtenäinen Venäjä -puolueeseen (Kagarlitskij 2005, 469–70).

Putinin tukijoukot ovat myös itse ottaneet osaa keskusteluun, jonka tavoitteena on luoda oikea termi kuvaamaan Venäjän demokratiakehitystä: Venäjästä voidaan puhua *suvereenina demokratiana*. (esim. Surkov 2007) Suvereeni demokratia on osa Putinin hallinnon apulaispäällikkö Vladislav Surkovin lanseeraamaa valtioideologian käsitettä. Surkovia pidetään yleisesti Kremlin pääideologina, etenkin hänen helmikuun 2006 teesiensä jälkeen (esim. Karppinen 2006, 270). Helmikuussa 2006 Surkov esitteli Yhtenäinen Venäjä (*Jedinaja Rossija*) -puolueen nimissä uuden valtioideologian, joka sisältää kolme päämäärää: Venäjän suvereniteetin puolustaminen, ohjailun demokratian voimistaminen sekä Venäjän suuruuden palauttaminen (Kangaspuro 2006, 2). Suvereeni demokratia kätkee sisälleen näin ollen ohjatun demokratian, mutta sen ehkä tärkein ominaisuus on juuri Venäjän suvereniteetin ja itsemääräämisoikeuden korostaminen: suvereenina valtiona Venäjä pystyy itse määrittämään, miten se soveltaa demokratiaa. Surkovin ideologiaa on luonnehdittu nationalistiseksi ja kollektivistiseksi, ja se perustuu vallan keskittämiseen. Putin ei ole suoraan tuominnut, mutta ei myöskään tukenut Surkovin ideologiaa. (Russia 2017: Three Scenarios

⁷ Englanninkielessä termi ohjattu demokratia esiintyy joko nimellä guided democracy tai managed democracy. Venäjäksi se on управляемая демократия.

2007, 29–30) On kuitenkin selvää, että etenkin vuoden 2005 Kansakunnan tila -puheessaan, Putin juuri rakentaa suvereenia demokratiaa.

Sekä ohjattu demokratia että suvereeni demokratia tulevat olemaan tutkimukseni keskiössä, kun analysoin Putinin puheita. Tarkkailen, miten nämä ilmenevät osana Putinin luomaa demokratiaa. Putin tunnistaa molemmat termit, mutta hän ei halua määritellä niitä eikä käytä niitä julkisesti. Esimerkiksi tammikuussa 2002 Putinilta kysyttiin ohjatun demokration määritelmää, mutta hän ei pystynyt tai halunnut määritellä ko. termiä (Puolalaisen lehden ”Gazeta wybortšan” ja puolalaisen televisiokanavan TVP:n haastattelu: 14.1.2002). Vastaavasti syyskuussa 2006 Putin totesi, ettei voi tehdä seikkaperäistä analyysia siitä, mitä suvereeni demokratia on (Pikakirjoituselostus tapaamisesta kolmannen kansainvälisen keskustelukerho ”Baldain” istunnon osallistujien kanssa: 9.9.2006). Jos Putin ei pysty suoraan määrittelemään ko. termejä, niin tämän tutkimuksen tarkoitus on siihen kuitenkin pystyä. On mielenkiintoista analysoida, mitä näiden termien sisään kätkeytyy ja mitä niillä voidaan oikeuttaa Putinin demokratiassa.

3 PUTININ DEMOKRATIAKÄSITE

3.1 Demokratian perusarvot Putinin retoriikassa

Jos teitä kiinnostaa suhteeni siihen, mitä tapahtuu Venäjällä, kuinka rakennetaan demokratian instituutiot, voin sanoa, että meidän ei tarvitse keksiä uudestaan pyörää, vaan voimme mennä sitä tietä, jota kaikki teollisesti kehittyneet ja demokraattiset valtiot menevät. (Puolalaisen lehden ”Gazeta wybortšan” ja puolalaisen televisiokanavan TVP:n haastattelu: 14.1.2002)⁸

Putinin demokratia rakentuu samoista palikoista niin kotimaisessa kuin ulkomaisessa retoriikassa. Tärkeää Putinin retoriikassa on demokratian perusarvojen korostaminen. Alusta asti Putin on korostanut niin kansalle kuin ulkomaisille toimijoillekin, että Venäjä lähti demokratian tielle ja siellä se myös pysyy. Tämän voidaan katsoa edustavan Putinilla kronoksen tapaista kuluvaan aikaa. Putinin puheista voidaan koota hänen demokratian perusmäärittäjänsä. Putin lähtee klassisesta määritelmästä liikkeelle, jossa toteaa, että demokratia on kansanvaltaa. Demokratian juurien hän katsoo olevan antiikin Kreikassa. Edelleen Putin katsoo, että kansa valitsee niin valtion päämiehen kuin parlamentin jäsenet edustamaan itseään. Venäjällä vaalit järjestetään niin paikallis- kuin valtakunnan tasollakin ja Putin korostaa, että vaalien tulee olla rehelliset, vapaat ja perustuslainmukaiset. Putinin mukaan demokratiaan kuuluu monipuoluejärjestelmä, ja niin ikään sananvapaus ja ihmisten oikeudet ovat demokratian perusarvoja. Putin katsoo, että demokraattinen valtio tarvitsee kansalaisyhteiskunnan ja että demokratiaan kuuluu vapaa lehdistö. Putinin mukaan demokraattisessa valtiossa tuomio-, lainsäädäntö- ja toimeenpanovalta ovat erillisiä toisistaan. (esim. Uuden vuoden vetoamus: 31.12.1999; Kirjelmä Venäjän federaation liittovaltion neuvostolle: 8.7.2000; Esiintyminen Kreikan tasavallan kansanedustajille: 6.12.2001; Amerikkalaisen sanomalehden New York Timesin haastattelu: 4.10.2003; Suositun amerikkalaisen televisiokanava CBS:n haastattelu: 9.5.2005) Tällaisista palasista koostuvat Putinin demokratian perusperiaatteet. Aina hän ei mainitse kaikkia edellä mainittuja asioita, mutta nämä samat asiat kuitenkin kulkevat Putinin retoriikassa puheesta toiseen niin kotimaassa kuin ulkomailla.

⁸ Если вас интересует мое отношение к тому, что происходит в России, как строится институт демократии, могу сказать, что здесь, на мой взгляд, нам не нужно придумывать заново колесо, нужно идти по тому пути, по которому идут все индустриально развитые и демократические страны. (Интервью польской газете «Газета wyborcza» и польскому телеканалу ТВП: 14 января 2002 года)

Kun Putinin mainitsemia demokratian perusarvoja tarkastellaan, voidaan huomata, että ne ovat hyvin lähellä Dahlin polyarkiaa tai Linzin ja Stepanin demokratisoitumisen kriteerejä. Sekä Dahl että Linz ja Stepan ovat kehittäneet kyseiset kriteerit valtioiden demokraattisuuden asteen tarkastelua varten (Dahl 1998, 101; Linz & Stepan 1996, 4). Näin ollen puheen tasolla Putin ei halua Venäjän olevan yleisesti tunnettujen demokratian perusarvojen ulkopuolella. Kuten 14.1.2002 haastattelussa Putin toteaa, Venäjä voi mennä samaa demokratian tietä kuin muut teollisesti kehittyneet valtiot. On tärkeää puhua näistä arvoista, ettei Venäjä jää ulkopuoliseksi. Kuitenkin samaan aikaan, kun Putin korostaa, että Venäjä on valmis sitoutumaan yleismaailmallisiin demokratian perusarvoihin, hän toteaa, että kaikkien demokratioiden ei tarvitse olla samanlaisia.

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Venäjä etsii itselleen kaikkein hyväksyttävintä muotoa järjestää yhteiskunta ja valtio – lähtökohtana ovat meidän perinteemme, todellisuus, valtava alue, sekä suuri lukumäärä kansoja, jotka asuttavat maamme. Nämä kaikki ovat Venäjän erikoisuuksia. (Tapaaminen Italian varapääministeri Gianfranco Finin kanssa: 20.10.2004)⁹

Hän tekee selväksi, että demokratia voi menestyä muissakin kuin eurooppalaistyyppisissä maissa. Putinin mukaan demokraattiset arvot voivat olla yleismaailmallisia, mutta kaikkien demokratioiden ei tarvitse olla samanlaisia. Historia, perinne ja kansan kokemukset vaikuttavat siihen, minkälaisia demokratioita esiintyy maailmassa. Putin esimerkiksi kehuu Intiaa yhdeksi maailman vahvimista demokratioista, joka on toteuttanut demokratiaa Venäjän tapaan ottaen huomioon kooltaan suuren alueen ja monikansallisen väestön. (Puhe Intian tasavallan parlamentissa: 4.10.2000) Maan historian ja perinteiden lisäksi myös kansalaisyhteiskunnan kehitysaste vaikuttaa siihen, kuinka demokratiaa voidaan soveltaa käytännössä (Brasilialaisten sanomalehtien ”Folja de San-Paulon” ja ”O Globon” haastattelu: 21.11.2004).

Etenkin Putinin ulkomaisessa retoriikassa Venäjän erityisyyden korostaminen on voimistunut ja lisääntynyt vuosien varrella. Kuitenkin Putinin linja tässä asiassa on yhtenäinen:

⁹ После распада Советского Союза Россия ищет для себя наиболее приемлемую форму организации своего общества и государства – исходя из наших традиций, исходя из реалий, исходя из огромной территории и исходя из огромного количества этносов, которые населяют нашу страну. Это всё – особенности России. (Встреча с заместителем председателя Совета министров Италии Джанфранко Фини: 20 октября 2004 года)

Venäjä hyväksyy demokratian perusarvot, mutta niitä sovelletaan Venäjän erityispiirteet huomioon ottaen. Tämän voidaankin katsoa olevan suhteellisen yhtenäinen ja jatkuva linja Putinin retoriikassa 2000-luvulla.

Kotimaassa Putin puhuu venäläisestä demokratiasta¹⁰, mutta ulkomailla hän useaan otteeseen kieltäytyy termin *venäläinen demokratia* käytöstä (esim. amerikkalaisen sanomalehden New York Timesin haastattelu: 4.10.2003; Brasilialaisten sanomalehtien ”Folha de San-Paulon” ja ”O Globo” haastattelu: 21.11.2004). Tässä Putin tekee selvän linjaeron kotimaisen ja ulkomaisen retoriikan välillä. Tämä on osoitus siitä, että suurvalta-Venäjä ei halua tulla maailmalla nähdyksi minkäänlaisena poikkeusdemokratiana, venäläisenä demokratiana. Putin haluaa olla samalla viivalla muiden länsimaisten demokratioiden kanssa ja haluaa puhua samaa demokratian kieltä lännen kanssa.

Voidaan pohtia, miksi Putin kotimaassa käyttää termiä venäläinen demokratia, vaikka hän ulkomailla kiistää sen olemassaolon. Yksi selitys voi olla venäläisyyden korostaminen osana uuden Venäjän rakentamista. Esimerkiksi Venäjän kansallispäivänä 12.6.2001 Putin esitelmöi venäläisestä demokratiasta seuraavalla tavalla. Hänen mukaansa venäläinen demokratia on uudenlaista: uusi asia ovat etenkin kansalaisten ja yhteiskunnan suhteet. Putin katsoo, että demokraattinen valtio Venäjällä perustuu kansalaisvapauksiin ja ”lain päällikkyyteen/johtoon”¹¹. Katson tämän olevan rinnakkaistermi Lain diktatuurille, jonka Putin lanseerasi ensimmäisenä presidenttivuotenaan. Edelleen venäläiseen demokratiaan kuuluvat kansalaisten menestys, varakkuus ja hyvinvointi. Putinin mukaan Venäjän federaatio on aivan eri valtio kuin Neuvostoliitto: gigantinen käänne tapahtui Neuvostoliiton hajottua ja venäläisen vallan luonne muuttui perustuslain myötä. Muutokset tapahtuivat hyvin lyhyessä ajassa, samoin kuin demokratian ja markkinatalouden perusteet otettiin käyttöön nopeasti. Putinin mukanaan venäläinen demokratia ei ole hetkellistä, vaan jatkuvaa. Se ei rajoitu presidentin kauteen, vaan on maassa pysyvästi. (Esiintyminen juhlallisessa vastaanotossa Venäjän valtiollisen suvereniteetin julistamisen päivänä: 12.6.2001)

Termin venäläinen demokratia käyttö liittyy Putinin kansakunnan rakentamisprosessiin. Benedict Andersonin mukaan valtiot on rakennettu niin, että ihmiset uskovat kuuluvansa samaan yhteisöön. Kaikki kansat ovat kuviteltuja yksiköitä, koska pienimmänkään valtiol-

¹⁰ Российская демократия

¹¹ Верховенстве закона

lisen yhteisön jäsenet eivät ole koskaan tavanneet kaikkia kansalaisia eivätkä ole edes kuulleet toisistaan. (Anderson 1991) Korhosen mukaan kaikkein vahvin ja voimakkaimmaksi osoittautunut valtioidea rakennetaan juuri kansallisuuden käsitteen pohjalle. Kansallisuuden avulla luotuu valtioideaan kuuluvat mm. kieli, kansallinen kulttuuri, yhteinen konstruoitu historiallinen selviytymisnarratiivi sekä yhteiset käyttäytymissäännöt. (Korhonen, tulossa 2008) Venäläisyyden rakentaminen on Putinille tärkeää, koska Venäjä on multietninen valtio. Venäläiset muodostavat selvän kansallisen enemmistön Venäjällä. Buzanin (1991, 77) mukaan valtion tasapaino määrittyy juuri dominoivan kansan kyvystä säilyttää kontrolli maan kehityksestä. Venäläinen demokratia on yksi tapa rakentaa Putinin kuvitteellista yhteisöä, Venäjää. Asia selvenee lisää, jos katsoo Putinin myöhempiä puheita. Käsitteen venäläinen demokratia sisältö on kuitenkin jonkin verran muuttunut vuosien varrella ja siihen on tullut mukaan suvereenisuuden korostaminen:

Venäjä on itse lähtenyt demokratian tielle, ja se noudattaa kaikkia yleisesti hyväksytyjä demokratian normeja itse päättäen, millä tavalla ottaen huomioon historiansa, geopolitiikkansa sekä muut erikoisuutensa. Venäjä pystyy itse takaamaan demokratian ja vapauksien periaatteiden toimeenpanon. Suvereenina valtiona Venäjä on kykeneväinen itse määrittämään ajan ja ehdot tälle liikkeelle. (Kirjelmä Venäjän federaation liittovaltion neuvostolle: 25.4.2005)¹²

Viimeistään tämä vuoden 2005 Kansakunnan tila -puhe kertoo siitä, että suvereenisuuden korostaminen on voimistunut Putinin retoriikassa. Tätä voidaan tarkastella monesta näkökulmasta: Venäjän ja kansan itsetunnon kohottamisesta, Venäjän suurvalta-ajattelun voimistumisesta ja Putinin kritiikistä ulkomaisten toimijoiden Venäjän demokratiakehityksen arvostelemiselle. Putinin retoriikassa alkaa näin ollen näkyä presidentin hallinnon apulaispäällikkö Vladislav Surkovin lanseeraama käsite *suvereeni demokratia*.

Taloukasvun ollessa keskimäärin 6,5 prosenttia vuodessa, ihmisten olojen parantuessa ja valtion vahvistuessa on selvää, että myös Venäjän eliitin itsetunto alkaa kasvaa. Myös kansalaisten itsetuntoa pyritään parantamaan korostamalla suvereenisuutta, venäläisiä arvoja

¹² Россия – это страна, которая выбрала для себя демократию волей собственного народа. Она сама встала на этот путь и, соблюдая все общепринятые демократические нормы, сама будет решать, каким образом – с учетом своей исторической, геополитической и иной специфики – можно обеспечить реализацию принципов свободы и демократии. Как суверенная страна Россия способна и будет самостоятельно определять для себя и сроки, и условия движения по этому пути. (Послание Федеральному Собранию Российской Федерации: 25.4.2005)

sekä Venäjän suurvalta-asemaa. Suvereeni demokratia on näin ollen myös ohjaavaa demokratiaa. Suvereenilla demokratialla ikään kuin torjutaan uhkakuva, jossa Venäjälle tuodaan ulkoapäin arvoja ja vaatimuksia ja ulkoapäin sanellaan ihmisoikeuksien ja demokratian toteuttamiseen liittyviä ratkaisuja. Kangaspuron mukaan juuri tällainen uhkakuvien määrittely, niiden vastustaminen sekä positiivisten isänmaallisten arvojen korostaminen on tunnettu yhdistelmä: sitä on tavallisesti hyödynnetty kaikkien kansallisvaltioiden valtioideologian luomisessa ja yrityksessä saada kansalaiset tukemaan valtiojohtoa. (Kangaspuro 2006, 2) Buzanin mukaan vahva kansallisuuden idea on myös tärkeä valtion turvallisuuden kannalta ja sen vuoksi kansallisuuden idea pitäisi olla laajasti hyväksytty asia kansalaisten keskuudessa (Buzan 1991, 82). Suvereeni demokratia on ikään kuin uusi muoto Putinin venäläisestä demokratiasta kansalle. On selvää, että sen yhtenä tarkoituksena on juuri kansakunnan yhtenäisyyden luominen, mitä myös Putinin alkuvuosien venäläisellä demokratialla haettiin.

Mielenkiintoista on, että Putin puhuu suvereenista demokratiasta etenkin venäläisille suunnatuissa puheissa, vaikka käsite suvereeni demokratia on suunnattu myös ulkomaisille toimijoille. Suvereeni demokratia on suunnattu ulkomaiselle yleisölle, koska Putin ei halua länsimaisten toimijoiden arvostelevan Venäjän demokratiakehitystä. Putin ei ikään kuin salli, että amerikkalaisjohtoista demokratiaan pakottamiskeskustelua käytäisiin Venäjästä. Omalla kohdallaan Venäjä haluaa pitää suvereenien valtioiden rajat selvänä ja näin osoittaa, että puuttuminen toisten asioihin ei ole sallittua. Suvereeni demokratia myös toistaa samat, Putinin alusta asti esittämät argumentit siitä, miten demokratiaa sovelletaan Venäjällä: Venäjä on sitoutunut yleismaailmallisiin demokratian arvoihin, mutta se laittaa niitä toimeen oman, Venäjän identiteettiin ja historiaan perustuvan, mallinsa pohjalta. Uutta tässä on kuitenkin Venäjän suvereniteetin korostaminen, mikä voidaan nähdä selvänä kairoksen tapaisena vähittäisenä linjanmuutoksena. Venäjä haluaa päästä eroon ulkomaisista vaikutteista ja puolustaa omia kansallisia intressejään maailmalla. (Russia 2017: Three Scenarios 2007, 29–30) Kangaspuron (2006, 1–2) mukaan Venäjä ei ole enää se sama ”pragmaattisesti” heikkoutensa tunnustava ja sen myötä muiden ratkaisut hyväksyvä maa, kuten se oli vielä kymmenen vuotta sitten. Suvereeni demokratia kätkee sisälleen monia mielenkiintoisia asioita, kuten tulemme seuraavissa kappaleissa huomaamaan.

Putinin demokratia voi näyttää hyvin yksinkertaiselta ja selvältä, jos tyytyy Putinin toteamiin demokratian perusarvojen kunnioittamisesta. Kuten tässä kappaleessa olemme

nähneet, demokratian perusarvojen kunnioittaminen ei kerro mitään Putin luomasta demokratiasta. Putinin demokratiakäsite avautuu, kun katsoo tarkemmin hänen korostamiaan maan erityispiirteitä, historiaa, perinteitä sekä maan valtavaa kokoa ja kansojen lukumäärää. Kappaleissa 3.1.1 ja 3.1.2 tarkastellaan ikään kuin kahden case studyn kautta Putinin luomaa demokratiaa. Kansalaisyhteiskunnan ja lujan, tehokkaan valtion korostaminen ovat avaintekijöitä putinilaisen demokratian ymmärtämisessä. Ne ovat merkityksellisiä niin Putinin kotimaisessa kuin ulkomaisessa retoriikassa. Niiden sisään kätkeytyy monia ajatuksia, jotka näyttävät Putinin ohjatun ja suvereenin demokratian puolen.

3.1.1 Tehokas, luja valtio

Mutta meidän kantamme on äärimmäisen selvä: ainoastaan voimakas, tehokas - jos joku ei pidä sanasta voimakas, niin sanomme tehokas - valtio ja demokraattinen valtio pystyy puolustamaan kansalais-, poliittisia sekä taloudellisia vapauksia sekä on kykeneväinen luomaan olosuhteet ihmisten onnelliselle elämälle sekä meidän synnyinmaamme kukoistukselle. (Kirjelmä Venäjän federaation liittovaltion neuvostolle: 8.7.2000)¹³

Ensimmäisessä Kansakunnan tila -puheessaan Putin ilmaisi kantansa valtion ja demokratian suhteesta: Venäjä ei voi olla demokraattinen, jos valtio on heikko. Itse asiassa valtiossa ei toimi mikään, jos valtio on heikko. Putinin demokraatiaretoriikassa erityisen tärkeitä sanoja heti alkumetreiltä olivatkin sanat tehokas ja voimakas¹⁴. Kuten Putin selvästi ilmaisee, joillekin sana voimakas voi tuoda mieleen negatiivisia konnotaatioita, joten voimakkaan synonyymi voi olla sana tehokas. Etenkin kansalaisille valtion tehokkuutta, voimakasta roolia, Putin puolustelelee sillä, että ongelmat voitetaan, jos valtio on tehokas. (Kirjelmä Venäjän federaation liittovaltion neuvostolle: 8.7.2000) Tämä voidaan nähdä Aristoteleen puheiden lajeista selvästi deliberatiivisena puheena: puheen tarkoituksena on varoittaa kansalaisia heikon valtion vaaroista. Putin katsoo puheessa selvästi tulevaisuuteen ja yrittää saada kansalaiset vakuuttuneiksi vahvan valtion paremmuudesta.

¹³ ”Но наша позиция предельно ясна: только сильное, эффективное, если кому-то не нравится слово "сильное", скажем эффективное государство и демократическое государство в состоянии защитить гражданские, политические, экономические свободы, способно создать условия для благополучной жизни людей и для процветания нашей Родины.” (Послание Федеральному Собранию Российской Федерации: 8.7.2000)

¹⁴ Эффективный ja сильный

Vahvojen ja heikkojen valtioiden merkityksistä on kirjoitettu monenlaisia analyyseja. Esimerkiksi Ankersmitin mukaan valtion pitää olla vahva, mutta se ei saa olla tunkeileva. Valtion pitää tehdä vain sellaisia asioita, jotka se osaa tehdä hyvin. Valtion ei pidä sekaantua kaikkiin asioihin, vaan sen pitää antaa myös tilaa kansalaisyhteiskunnan hoitaa itse asioitaan. (Ankersmit 1996, xv–xvi) Barry Buzan (1991, 97) on kirjoittanut heikoista ja vahvoista valtioista, jotka viittaavat valtioiden sisäiseen sosiaali-poliittiseen kiinteeseen sekä heikoista ja vahvoista valloista, jotka tarkoittavat perinteisiä valtioiden välisiä kansainvälisiä suhteita. Buzanin jaottelua soveltaen Korhonen toteaa, että Indonesia, Intia, Kiina ja Venäjä ovat suuruutensa vuoksi vahvoja valtoja, mutta sisäisesti ne ovat heikkoja valtioita. Valtio on vahva, jos se on sisäisesti kiinteä. Tähän liittyy myös se, että valtion idea ja sen instituutiot toimivat hyvin yhdessä. Tätä kautta kansalaiset samaistuvat valtioonsa ja toimivat sen etujen mukaisesti ja tarvittaessa puolustavat sitä. (Korhonen, tulossa 2008) Valtion vahvuus voi olla pitkän aikajakson olojen vakiintumisen tulos. Heikolle valtiolle Buzanilla on myös omat määritelmänsä, vaikka tarkkoja määritelmiä ei voikaan antaa. Ko. valtioissa on korkea poliittisen väkivallan aste, yhtenäinen valtioidentiteetti puuttuu sekä poliittinen määräysvalta ei perustu selvään hierarkiaan ja muutenkin on epäselvää, mitä ideologiaa käytetään valtion järjestäytymiseen. Heikoissa valtioissa myös poliittisella poliisilla voi olla kyseenalainen rooli ja valtio voi kontrolloida tiedotusvälineitä. Buzanin mukaan heikot valtiot ovat turvattomia paikkoja. (Buzan 1991, 100)

Valtion voimakasta, tehokasta otetta Putin alkoi rakentaa muutaman toisiaan toistavan argumentin avulla: tehokas hallinto, toimiva oikeusvaltio sekä luotettava perustuslaki. Jos nämä saadaan toimimaan, valtio on Putinin mukaan lähempänä demokratiaa. Tällaisenaan nämä kolme piirrettä näyttävät olevan lähellä Linzin ja Stepanin demokratisoitumisen kriteerejä. Toisaalta Putinin tehokkaan ja voimakkaan valtion roolia voidaan myös katsoa turvallistamisen ja rajoitetun demokratian näkökulmasta.

Oikeusvaltioperiaate on Linzin ja Stepanin mukaan yksi tärkeä demokratisoitumisen kriteeri: kaikkien tärkeiden toimijoiden, etenkin valtion ja hallituksen, tulee kunnioittaa ja ylläpitää oikeusvaltioperiaatetta. Oikeusvaltioon kuuluu, että tuomiovalta tulkitsee lakeja itsenäisesti. Oikeusvaltio liittyy myös läheisesti kansalaisyhteiskuntaan, koska lain tulee mm. taata kokoontumisvapaus. Linzin ja Stepanin neljäs demokratisoitumisen areena liittyy valtion byrokraatiaan. Valtion yksi tehtävä on turvata kansalaisten oikeudet. Tämän turvaamiseksi valtiolla pitää olla riittävä virkavaltakoneisto. Valtiota esimerkiksi tarvitaan

verojen keräykseen. Veroilla puolestaan maksetaan poliisien ja tuomareiden palkat, jotka ylläpitävät järjestystä. (Linz & Stepan 1996, 10–15) Putin on useita kertoja todennut, että valtio oli heikossa tilassa, kun hän tuli maan johtoon. Putinin mukaan perustuslakia ei mm. noudatettu 1990-luvulla eivätkä perustuslain parametrit täyttyneet (Pikakirjoitusselostus venäläisten ja ulkomaisten toimittajien tiedostustilaisuudesta: 18.7.2001). Putin kritisoi näin ollen suoraan edeltäjänsä Boris Jeltsiniä. Putin argumentoi useaan kertaan ensimmäisen vallassaolovuoden aikana, että valtion oli ryhdyttävä hallinnollisiin, koko federaatiota koskeviin uudistuksiin, jotta valtio voisi kehittyä demokratiana.

Ensimmäisessä Kansakunnan tila -puheessaan Putin keskittyi käsitteeseen *Lain diktatuuri*¹⁵. Käsite oli ensisijaisesti tarkoitettu vastavedoksi heikolle hallinnolle ja valtiolle, joiden uudistamisella puolustettiin mm. demokratiakehitystä ja maan yhtenäisyyden säilymistä. Käsitteen tarkoitus on kuitenkin hieman kyseenalainen: sana diktatuuri ei tuo monelle venäläiselle, kuten ulkomaisellekaan, positiivisia konnotaatioita. Putin totesikin heti käsitteen lausuttuaan tietävänsä, ettei kyseinen ilmaisu miellytä monia. Putin saattoi viitata tavallisiin venäläisiin ja ulkomaihin, mutta lausuma on todennäköisesti suunnattu etenkin alueiden johtajia vastaan federalismin puolustukseksi. Ruudun mukaan Lain diktatuuri oli epäilemättä tarkoitettu Putinin vastavedoksi Jeltsinin loppuvuosien lainsäädännölliselle kaaokselle. Federaation ja alueiden väliset suhteet eivät toimineet ja alueiden johtajilla katsottiin olevan mm. liikaa nimitysvaltaa. Toisaalta käsite voi olla myös suunnattu oligarkeille, koska Putin alkoi taistella ”rosvokapitalismia” vastaan. (Ruutu 2006, 199) Rossin mukaan Lain diktatuurin nojalla jokainen kansalainen, elipä hän Moskovassa tai Venäjän syrjäseuduilla, oli oikeutettu samoihin oikeuksiin: federaation lakeja tulee ymmärtää ja saattaa voimaan yhtenäisellä tavalla kaikkialla Venäjällä. Putin alkoi soveltaa Hyvä hallinto -strategiaansa viidellä tavalla: 1) luomalla seitsemän federaation superpiiriä, 2) uudistamalla liittoneuvostoa, 3) luomalla uuden, alueiden johtajien ja presidentin välisen neuvooantavan valtionkanslian, 4) myöntämällä presidentille oikeuden erottaa alueiden johtajia tehtävästään ja erottaa paikallishallinto tehtävästään sekä 5) yhtenäistämällä alueiden ja tasavaltojen lait Venäjän perustuslain kanssa. (Ross 2004, 157) Breslauerin mukaan Putinin tärkeimmät tehtävät ensimmäisen kauden aikana olivat juuri valtion vahvistaminen ja Lain diktatuurin luominen (Breslauer 2005, 48). Ruutu katsoo, että Putinin vuoden 2004 alueiden kuvernöörien valintatavan muutos oli jatkoa Lain diktatuurin muutoksille. Kun

¹⁵ Dictatorship of law, диктатура Закона. Putin oli jo aikaisemmin keväällä 2000 käyttänyt kyseistä termiä, joten suuri yllätys ei ollut, että hän puhui siitä myös ensimmäisessä kansakunnan tila -puheessaan.

ennen alueiden kuvernöörit oli valittu suorilla vaaleilla, uudistuksen jälkeen kunkin alueen lakiasäättävä elin valitsee kuvernöörit Venäjän presidentin ehdotuksen mukaisesti. (Ruutu 2006, 199)

Hallinnollisten uudistusten lisäksi Putin on korostanut perustuslain ja oikeusvaltion merkitystä maan demokratisoitumisen kannalta. Putinin retoriikassa perustuslaki on alusta alkaen ollut merkittävässä roolissa, ja joka vuosi hän pitää perustuslain hyväksymisen vuosipäivänä 12.12. päätöksellisen, perustuslain merkitystä korostavan puheen: ”*Kunnioita sitä, kuten kunnioitat maatasi, historiaasi sekä saavutuksiasi.*” (Esiintyminen Venäjän federaation Perustuslain 10-vuotispäivälle omistetussa juhlavastaanotossa: 12.12.2003)¹⁶ Perustuslain ja demokratian suhde on Putinille myös ilmeinen: ”*Opitaan elämään perustuslain mukaan. Se on demokratian korkeakoulu. Koulu, johon me kaikki olemme velvollisia perehtymään.*” (Esiintyminen perustuslain päivälle omistetussa juhlallisessa vastaanotossa: 12.12.2001)¹⁷

Putin myös usein vetoaa siihen, että uudistukset/muutokset pitää tehdä perustuslain raameissa. Ruudun mukaan Putin on perustellut hallinnollisia uudistuksia perustuslain eri pykäliin vedoten. Esimerkiksi seitsemän superpiirin luominen perusteltiin perustuslain 78. pykälällä. (Ruutu 2006, 200) Putinin mielestä perustuslaki ei kuitenkaan toimi täysin federaatiossa ja se pitää saada palvelemaan kaikkia kansalaisia. Perustuslain täytäntöön paneminen on kuitenkin hankalaa, missä valtion tehokkuus tulee taas esiin. Presidentin yksi tehtävähän on olla perustuslain takaaja sekä kansalaisten oikeuksien ja vapauksien suojeleja, joten tästä näkökulmasta voidaan myös katsoa Putinin jatkuvaa perustuslain noudattamisretoriikkaa. Tässä yhteydessä on kuitenkin pohdittava perustuslain merkitystä. Vaikka Putin on todennut, että Venäjällä on yksi maailman demokraattisimmista perustuslaeista (Pikakirjoitusselostus venäläisten ja ulkomaisten toimittajien tiedostustilaisuudesta: 18.7.2001), mikä on perustuslain merkitys käytännössä? Kuten Dahrendorf (1991, 87) kirjoittaa, perustuslaki on tärkeää saada nopeasti toimintaan, mutta lain ylimpänä tasona se ei kerro juuri mitään lain toimivuudesta. Perustuslain alapuolella ovat todelliset lait, joita voidaan tulkita monella tavalla ja jotka kertovat enemmän oikeusjärjestelmästä käytännös-

¹⁶ Уважать ее, как уважаем свою страну, свою историю, свои достижения. (Выступление на торжественном приеме, посвященном 10-летию принятия Конституции Российской Федерации: 12 декабря 2003 года)

¹⁷ Научиться жить по Конституции – это и есть высшая школа демократии, школа, которую все мы обязаны освоить. (Выступление на торжественном приеме, посвященном Дню Конституции: 12 декабря 2001 года)

sä. Miksi Putin siis ylläpitää uskoa perustuslakiin, vaikka sen merkitys on lähinnä symbolinen? Vaikka perustuslaki on demokraattinen, se ei kuitenkaan olemalla demokraattinen takaa demokratian toimimista käytännössä. Venäjä ei ole myöskään automaattisesti demokratia sen perusteella, että sillä on Putinin mukaan yksi maailman demokraattisimmasta perustuslaeista.

Perustuslain vahva korostaminen voi selittyä sillä, että Putin oikeuttaa oman asemansa juuri perustuslain kautta. Perustuslaki määrittää presidentin Venäjän tärkeimmäksi henkilöksi ja juuri presidentillä on maassa eniten valtaa. Putin pystyy vetoamaan perustuslakiin, jos joku kyseenalaistaa hänen valtaoikeutensa.

Juristin koulutuksen saaneena Putin ei voi olla ottamatta kantaa oikeuslaitoksen toimintaan: tehokasta ja voimakasta valtiota ei voi olla ilman vakaata ja tehokkaasti toimivaa tuomio- ja oikeusjärjestelmää. Putin pitää myös tärkeänä, ettei lakia voi kiertää. (ORT:n kirjeenvaihtajien, japanilaisen televisioyhtiö NHK:n ja tietotoimisto Reutersin haastattelu: 11.7.2000) Retoriikassaan Putin tuo selvästi esille, että Venäjällä on olemassa vallan kolmijako: tuomiovalta on erillinen lainsäädäntö- ja toimeenpanovallasta. Dahrendorf (1991, 88–89) kuitenkin katsoo, että tuomiovalta on kaikista heikoin vallan kolmijaon osa-alue, koska se joutuu auttamatta nojaamaan toimeenpanovaltaan. Paperilla Venäjä on oikeusvaltio, mutta ongelma on virallisen lain ja epävirallisen lain yhteentörmäys. Euroopan neuvoston (ks. Smith 2007, 60) vuoden 2005 raportin mukaan venäläisen oikeusjärjestelmän suurimmat puutteet ovat tuomioistuinten heikko itsenäisyys, korruptio sekä tehottomuus. Venäläiset suhtautuvatkin hyvin epäileväisesti oikeusjärjestelmäänsä. He pitävät eliittiä lain yläpuolella ja muutenkin lakia helposti muutettavana käsitteenä. (Smith 2007, 59–60) Demokratisoituvissa maissa luotettavaa oikeuslaitosta sekä lahjomattomia ja oikeudenmukaisia tuomareita ei kuitenkaan saavuteta hetkessä. Dahrendorfin mukaan ratkaisuna tähän on kouluttaa kokonaan uusi juristisukupolvi kasvamaan tehtäviinsä. (Dahrendorf 1991, 88–89)

Sen jälkeen, kun Putin oli valittu toiselle presidenttikaudelle, hän nimesi valtion vahvistamisen onnistumisen ensimmäisen kauden tärkeimmäksi saavutukseksi (Tapaaminen toimittajien kanssa vaaliesikunnassa Venäjän presidentinvaalien äänestymisen päättymisen jälkeen: 15.3.2004). Toisin sanoen hän katsoo onnistuneensa Lain diktatuurin toimeenpanossa. Toisen kauden prioriteetteihin valtion vahvistaminen ei enää ole kuulunut. Valtion vahvistaminen oli jatkumo Putinin ensimmäisellä kaudella, mutta hänen toisella president-

tikaudellaan ko. retoriikka on hiipunut. Kokonaan Putin ei kuitenkaan ole luopunut puheistaan vahvasta Venäjästä: esimerkiksi vuoden 2005 Kansakunnan tila -puheessa hän on muistuttanut perustuslain tärkeydestä, tehokkaan oikeuslaitoksen suhteesta demokratiaan ja muutenkin vahvasta valtiosta. Medvedevin (2006, 134–135) mukaan Putinin tarkoitus oli keskittyä toisella kaudellaan pitkäaikaisten/-kestoisten ongelmien ratkaisemiseen, kun taas ensimmäisellä kaudella hän keskittyi akuutteihin kysymyksiin. Näin ollen heikko valtio, Moskovan ja federaation suhteet sekä oikeusjärjestelmän haavoittuvaisuus voidaan nähdä akuutteina kysymyksinä Putinin ensimmäisellä kaudella.

On mielenkiintoista pohtia, mikä oli valtion vahvistamisen, tehokkuuden lisäämisen ja demokratian suhde. Esimerkiksi Archie Brown (2004, 13) on sitä mieltä, että Putinille tärkeämpää oli valtion kuin demokratian vahvistaminen. Alex Pravdan mukaan Putinin hallinnon tavoitteena oli rakentaa voimakas, keskittynyt valtio, yhdistynyt demokraattinen yhteiskunta sekä toimiva, moderni talous. Presidentillä on oma roolinsa kaikissa näissä asioissa, ja juuri tämä on herättänyt keskustelua etenkin länsimaisissa piireissä. Pravdan mukaan tässäkin on oma logiikkansa. Ensinnäkin valtion vahvuus on tärkeää alueellisen koskemattomuuden ja turvallisuuden vuoksi. Toiseksi luja valtio tarjoaa järjestyksellisen ja yhtenäisen kehyksen, jonka tarkoituksena on ylläpitää toimivaa demokratiaa ja elinvoimaista kansalaisyhteiskuntaa. Valtion ohjausta tarvitaan myös varmistamaan, että markkinajohtoinen modernisaatio vahvistaa eikä heikennä yhteisöllistä harmoniaa ja tasapainoa. Valtion tehtävä on myös valvoa, että kansalliset voimavarat menevät kansan hyväksi ja että Venäjä pystyy maksimoimaan kansainvälisen kilpailukykyänsä. (Pravda 2005, 26–27)

Putinin hallinnollisia uudistuksia voidaan tutkia Linzin ja Stepanin kriteerien kautta, kuten edellä on tarkasteltu. Tämän näkökulman mukaan esimerkiksi oikeuslaitoksen ja valtion virkavallan toimivuuden parantaminen nähdään edellytyksenä demokratisoitumiselle. Toisaalta Putinin hallinnollisia uudistuksia voidaan tarkastella esimerkiksi Pravdan edellä esittämästä näkökulmasta, joka korostaa keskittyneen valtion ja voimakkaan johtajan roolia valtion turvallisuuden ja yhtenäisyyden takaajana. Kun tähän näkökulmaan vielä lisätään Putinin demokratian lähtökohta, jossa demokratian perusarvot määritellään Venäjän historian, perinteiden, valtavan alueen, kansojen lukumäärän ja muiden erityispiirteiden kautta, saadaan uudenlainen analyysi tehokkaasta ja voimakkaasta valtiosta.

Täytyy luoda olosuhteet, joissa maa ei joudu disintegraation vaaralle alttiiksi, jotta alueiden vapaudet ja valtuudet eivät johtaisi separatismiin. (Chileläisen televisioyhtiö ”Kanava 13:n” ja sanomalehti ”El Merkurion” haastattelu: 18.11.2004)¹⁸

Putinin valtion vahvistaminen voidaan nähdä näin ollen maan yhtenäisyyden kannalta. Venäjä on pinta-alaltaan maailman suurin valtio. Siellä on suuri määrä eri kansoja ja uskontoja. Valtio on yrittänyt turvata maan yhtenäisyyden jo Jeltsinin ajoilta lähtien; esimerkiksi Tšetšeniassa on taisteltu 1990-luvulta saakka. Valtion linjana on ollut, ettei yhdenkään alueen anneta irtaantua Venäjästä. Yllä olevasta sitaatista, kuten myös muuten Putinin retoriikasta, tulee esille maan hajaannuksen sekä separatismien eli maasta irrottautumispyrkimysten pelko. Tämä säteilee myös demokratiaan. Demokratiaa sovelletaan Venäjällä sen omien erityispiirteiden ja realismin kautta. Putinin mukaan todellisuutta on se, että valtio täytyy pitää yhtenäisenä, sillä pitää olla vahva johtaja ja tämä juuri on Venäjän yksi erityisyys. Vahvan johtajan rooli venäläisessä demokratiassa tulee esille, kun katsoo tarkemmin Putinin tapaa turvallistaa asiat.

Buzanin, Wæverin ja de Wilden mukaan kansainvälisissä suhteissa turvallisuuden määritelmä saa juurensa perinteisestä turvallisuustutkimuksesta, jonka mukaan turvallisuus on selviämistä. Kun jokin asia esitetään olemassa olevaa uhkaa edustavana, voidaan puhua *turvallistamisesta*: jotain pitää tehdä, jotta tämä asia ei uhkaa yleistä turvallisuutta. Turvallistamisessa on kyse siitä, että yleinen asia esitetään olemassa olevana uhkana, joka vaatii kiireellisiä toimenpiteitä ja näin ollen oikeutetusti siirretään normaalien poliittisten käytäntöjen ulkopuolelle. (Buzan ym. 1998, 1-41) Putinin valtion suvereniteetin ja suvereenin demokratian korostus voidaan nähdä poliittisena turvallistamisena: Venäjä ei halua muiden maiden puuttuvan sen asioihin. Putinin kansalaisyhteiskunnan omanlainen rakennusprosessi voidaan niin ikään nähdä turvallistamisena. Putin myös turvallistaa koko valtion yhtenäisyyden tekemällä separatismista ja hajaannuksesta uhkan.

Turvallistaminen on yksi askel eteenpäin politisoinnista, ja Buzanin, Wæverin ja de Wilden mukaan se voidaan nähdä äärimmäisenä versiona politisoinnista. Kun politisoinnissa on kyse siitä, että asia otetaan yleiseen poliittiseen käsittelyyn, niin turvallistamisessa asia esitetään niin, että se asian kiireellisyyden ja vakavuuden vuoksi vaatii äärimmäistä valtion

¹⁸ Нужно создать условия, при которых страна не подвергалась бы опасности дезинтеграции, чтобы свободы и полномочия регионов не приводили к сепаратизму (Интервью чилийской телекомпании «Канал 13» и газете «Эль Меркурио»: 18 ноября 2004 года)

johtajien huolenpitoa. Turvallistamisessa asia esitetään olemassa olevana uhkana, mutta on huomioitava, että uhkaa ei välttämättä ole: uhkasta tulee uhka, koska siitä tehdään uhka. Silloin kun asia esitetään näin ja se viedään pois normaalin politiikan piiristä, on tapahtunut turvallistaminen. (Buzan ym. 1998, 1-41)

Turvallistamalla hallinnollisten uudistusten välttämättömyyden ja kiireellisyyden, Putin on Venäjän johtajana saanut ne omaan tai eliittinsä hallintaan. Lain diktatuurilla on yritetty vahvistaa presidentin asemaa niin, että presidentti pystyy kontrolloimaan koko Venäjää. Presidentin asemaa on vahvistettu koko federaation alueella mm. seitsemän superpiirin avulla. Putin saa myös osallistua federaation alueiden kuvernöörin valintaan nimittämällä ehdokkaat alueduumille. Gelmanin (2003, 92) mukaan Putinin Lain diktatuuri -hanke ei ole lisännyt virallisten instituutioiden käyttöä, vaan asioita hoidetaan yhä pienissä epävirallisissa piireissä. Lain diktatuuri -uudistusten taustalla on ollut tarkoitus vahvistaa jo Venäjällä ennestään voimakasta presidentillistä järjestelmää.

Mielestäni tällaisessa vaikeassa, suuressa, monitunnustuksellisessa ja monikansallisessa valtiossa, kuten Venäjän federaatio on, tärkein täytöntöönpanovallan täydellisyys tulee olla valtion päämiehen käsissä (...) Tämä valtion päämies ei voi tulla valituksi muuten kuin demokraattisella tavalla – yleisen ja salaisen äänestyksen kautta. (Pikakirjoite Venäjän presidentin ”suorasta linjasta”: 19.12.2002)¹⁹

Kuten aikaisemmin on todettu, Putinin puheissa on nähtävissä, että hän korostaa asemaansa kansan valitsemana johtajana ja pyrkii legitimoimaan asemansa. Tällä on yhteys Weberin karismaan ja *plebiskiittiseen demokratiaan*. Karismalla Weber on Pekosen mukaan tarkoittanut johtajia, jotka ovat nimittäneet itsensä ja joita epätoivoiset ja vaikeuksissa olevat seuraavat. Johtajassa katsotaan olevan jotain poikkeuksellista, jonka vuoksi häntä tulee seurata. Esimerkiksi jos valtiossa on poikkeuksellinen tilanne, kuten kriisi, tarvitaan poikkeuksellinen johtaja selvittämään tilanne ja palauttamaan tasapaino yhteiskuntaan. Plebiskiittisessä demokratiassa kansalla on oikeus valita johtajansa ja johtaja perustelee legimitteittinsä juuri tämän kansan valinnan kautta. (Pekonen 1990, 162–163) Putin haluaa nähdä

¹⁹ Мне кажется, что для такой сложной, большой, многоконфессиональной и многонациональной страны, как Российская Федерация, основная полнота исполнительной власти должна находиться в руках главы государства, во всяком случае, на данном этапе развития нашей страны. И, разумеется, этот глава может быть избран не иначе как демократическим путем — путем всеобщего тайного голосования и на определенный срок. (Стенограмма «Прямой линии» с Президентом России: 19 декабря 2002 года)

valtion heikkouden ja sekasorron poikkeuksellisena tilanteena, johon tarvittiin vahva johtaja palauttamaan tasapaino yhteiskuntaan. Johtaja on kuitenkin kansan demokraattisesti valitsema ja tällä tavalla Putin katsoo asemansa olleen oikeutettu. Vahva johtaja voi edelleen ohjata maan demokratiaa parhaaksi katsomaansa suuntaan: onhan hänellä kansan oikeutus siihen.

Tästä näkökulmasta katsottuna Putinin demokratia muistuttaa Haynesin (2001, 11–16) kuvaamaa rajoitettua demokratiaa, joka on muodostunut sekä demokraattisista että ei-demokraattisista piirteistä. Venäjän tapauksessa demokratian perusarvot sallitaan, mutta poliittista tasapainoa säätelee maan päämies eli Putin tai hänen lähipiirinsä. Seuraavaksi tarkastellaan sitä, miltä Venäjän demokratiakehitys näyttää kansalaisyhteiskunnan näkökulmasta.

3.1.2 Kansalaisyhteiskuntakeskustelua

Kehittynyt kansalaisyhteiskunta on Putinin tavoittelemassa kypsässä demokratiassa erittäin tärkeässä roolissa. Putin puhuu kansalaisyhteiskunnan merkityksestä usein niin kotimaassa kuin ulkomailla. Kansalaisyhteiskunta on kuitenkin vasta kehittymässä Venäjällä. Kansalaisyhteiskunnan luominen on vaikeaa ottaen huomioon maan 70-vuotisen neuvostohistorian. Putin on todennut (Esiintyminen valtiosta riippumattomien järjestöjen edustajien tapaamisessa: 12.6.2001), että kansalaisyhteiskunta Neuvostoliitossa oli aivan toista luokkaa, kuin mitä nykypäivän demokraattinen yhteiskunta vaatii. Se, oliko Neuvostoliitossa kansalaisyhteiskunta, on paljon keskusteltu aihe. Salmenniemen mukaan kansalaisyhteiskuntaa voidaan käsitteellistää kahdella tavalla. Kansalaisyhteiskuntaa voidaan tutkia tilana, erityisenä sfäärinä, tai kansalaisyhteiskuntaa voidaan tutkia toimintona – mitä tehtäviä kansalaisyhteiskunnalta odotetaan. Tätä samaa jaottelua voidaan soveltaa siihen, oliko Neuvostoliitossa kansalaisyhteiskuntaa. Yleensä ne, joiden mielestä Neuvostoliitossa oli jonkinlainen kansalaisyhteiskunta, perustavat argumenttinsa spatiaalisiin näkemyksiin: Neuvostoliitossa oli kansalaisyhteiskunnan elementtejä, kuten ammattiliittoja, urheiluseuroja sekä säveltäjien ja kirjoittajien liittoja. Puolestaan ne, joiden mukaan Neuvostoliitossa ei ollut kansalaisyhteiskuntaa, tukevat väitteitään toimintojen näkökulmasta: totalitaarisen vallan alla mitkään järjestöt eivät pystyneet toimimaan itsenäisesti eivätkä näin ollen voi sanoa muodostaneen kansalaisyhteiskuntaa. (Salmenniemi 2007, 10–11)

Sergei Medvedevkin kirjoittaa venäläisen yhteiskunnan rakenteesta. Hän soveltaa venäläiseen yhteiskuntaan Tönniesin Gemeinschaft- ja Gesellschaft-käsitteitä. Käsite Gemeinschaft viittaa erottamattomiin ja perinteisiin yhteisöihin, joissa yhteiset kokemukset ja yhteinen identiteetti ovat muovautuneet yhteen pitkän ajan kuluessa. Gesellschaft-yhteiskunnat ovat sopimuksenvaraisia ja rakennettuja, ja ne ovat usein tietoisien toiminnan tulosta. Medvedevin mukaan venäläinen yhteiskunta on Gemeinschaft-tyylistä, jossa tukeudutaan perheeseen, ystäviin, sukulaisiin sekä muihin henkilökohtaisiin suhteisiin. Sen sijaan, että muodostettaisiin eturyhmiä tai poliittisia puolueita hoitamaan yhteisiä asioita, venäläisessä yhteiskunnassa on perinteisesti tukeuduttu henkilökohtaisiin suhteisiin ja tällä tavoin hoidettu omat asiat. Medvedevin (1998, 5-7) mukaan tällaiset lähtökohdat eivät ole ihanteelliset demokraattisen kansalaisyhteiskunnan syntyiselle.

Alapuron mielestä kansalaisyhteiskunnan heikkouden syynä voidaan pitää valtion vahvaa asemaa sekä Venäjän keisarikunnassa että Neuvostoliitossa: valtio tukahdutti yhteiskunnan omia toimintamuotoja etenkin neuvostoaikoina. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen ihmisten voimat menivät puolestaan jokapäiväisen elämän ongelmista selviytymiseen. Valtion sekavissa oloissa ihmiset myös ajattelivat, että kollektiivisella toiminnalla ei voi päästä pysyviin tuloksiin. (Alapuro, tulossa 2007) Tihomirovin (ks. Karppinen 2006, 94) mukaan omatoimisuus ja aloitteellisuus demokratian perusvoimina puuttuvat ja syinä siihen olivat mm. väestön sosiaalinen väsymys ja haluttomuus itse ryhtyä järjestämään olojaan paremmaksi.

Jos kansalaisyhteiskunnan luominen on vaikeaa Venäjällä, on se Dahrendorfin mukaan vaikeaa muissakin demokratisoituvissa maissa. Kansalaisyhteiskuntaa ei voi rakentaa yhden vaalikauden aikana, eikä yksi sukupolvikaan välttämättä riitä kansalaisyhteiskunnan rakentamisessa. Kuten aikaisemmin kirjoitin kappaleessa 2.1.1, kuusikymmentä vuotta pitäisi kuitenkin riittää kansalaisyhteiskunnan toteutumiselle. Olosuhteet ja kansalaisyhteiskunnan edellytykset vaihtelevat maittain. (Dahrendorf 1991, 101–106) Ottaen huomioon neuvostoajan voidaan ajatella, että kansalaisyhteiskunnan muodostuminen Venäjällä ei ole kaikista helpoin ja nopein tehtävä. Etenkin Neuvostoliiton aikaan voidaan soveltaa kappaleessa 3.1.1 käsiteltyä Ankersmitin tunkeilevaa valtiota: kuinka asia on Putinin Venäjällä? Puuttuuko valtio sellaisiin asioihin, jotka sille eivät kuulu vai antaako se tilaa myös kansalaisyhteiskunnalle hoitaa omia asioitaan?

Putinin kansalaisyhteiskunnan rakennusprosessi vaikuttaakin hyvin akuutilta ja vaikealta tehtävältä. Ei ole ihme, että hän korostaa sitä niin voimakkaasti demokratiaretoriikassaan. Mielenkiintoista kuitenkin on tapa, jolla Putin kansalaisyhteiskuntaa rakentaa.

Venäjälle on rakennettu vain kansalaisyhteiskunnan kehykset. Nyt vaaditaan yhteistä, kärsivällistä työtä, jotta se tulisi valtion täysivaltaiseksi kumppaniksi. (Kirjelmä Venäjän federaation liittovaltion neuvostolle: 8.7.2000)²⁰

Kuten yllä olevassa sitaatissa, myös monessa muussa puheessa Putin korostaa kansalaisten ja vallan kumppanuutta. Presidentin virkaanastumispuheessaan 7.5.2000 Putin toteaa, että presidentillä ja kansalla on yhteinen tehtävä: viedä maata parempaan suuntaan. Kansalaisvapaudet eivät ole helppo asia, vaan kaikkien yhteinen asia, jonka eteen pitää tehdä päivittäin työtä, toteaa Putin (Esiintyminen valtiosta riippumattomien järjestöjen edustajien tapaamisessa: 12.6.2001). Katson tämän edustavan Putinilla juuri kronoksen tapaista kuluva-aikaa. Samalla tämä voidaan nähdä Aristoteleen lajittelun mukaan deliberatiivisena puheena, jossa on selvä päämäärä: kaikkien yhteinen hyvä tulevaisuus. Putin myös kehottaa kansalaisia toimimaan yhdessä vallan kanssa. Samalla hän kuitenkin korostaa, että etenkin valtiolla pitää tässä kehityksessä olla erityinen rooli:

Ilman valtion tehokasta työskentelyä ei tule ihmisten ja kansalaisten oikeuksia ja vapauksia, ei tule oikeastaan kansalaisyhteiskuntaa. (Esiintyminen valtiosta riippumattomien järjestöjen edustajien tapaamisessa: 12.6.2001)²¹

Tämä lausuma on kuitenkin ristiriidassa Putinin vajaa puoli vuotta myöhempään lausumaan Kansalaisfoorumin avajaispuheessaan 21.11.2001, jossa hän sanoo, että

Mielestäni on täysin tuottamatonta, käytännössä mahdotonta ja jopa vaarallista yrittää luoda kansalaisyhteiskuntaa ylhäältä päin. (Esiintyminen kansalaisfoorumin avajaisissa: 21.11.2001)²²

²⁰ В России построен лишь каркас гражданского общества. Сейчас требуется совместная терпеливая работа, чтобы оно стало полноценным партнером государства. (Послание Федеральному Собранию Российской Федерации: 8.7.2000)

²¹ Без эффективной работы государства не будет ни прав, ни свобод человека и гражданина, не будет, собственно говоря, самого гражданского общества. (Выступление на встрече с представителями общественных неполитических организаций: 12 июня 2001 года)

²² Я считаю абсолютно непродуктивным, практически невозможным и даже опасным пытаться создавать гражданское общество «сверху» (Выступление на открытии Гражданского форума: 21 ноября 2001 года)

Putinin retoriikka ko. asiassa on epäselvää. Yhtäältä hän painottaa voimakkaasti kansalaisten ja valtion yhteistyötä kansalaisyhteiskunnan luomisessa. Toisaalta hän sanoo suoraan, ettei kansalaisyhteiskuntaa voida luoda ylhäältä päin. Silti hän toteaa, että ilman valtion tehokasta työskentelyä ei tule kansalaisyhteiskuntaa. Yleisesti katsotaan, että kansalaisyhteiskunnan luominen ei ole mahdollista ylhäältä alaspäin. Toisin sanoen katsotaan, että vallanpitäjät eivät voi saada kansalaisyhteiskuntaa toimimaan, vaan aloitteen tulee lähteä ruohonjuuritasolta eli kansasta itsestään. ”*Demokratian rakentaminen ei voi onnistua – kuten usein on sanottu – ”käskemällä olemaan demokraatti tai ylhäältä määrättyä”, vaan demokratia alkaa vaakatasolta – ihmiseltä ihmiselle*”, kirjoittaa Karppinen (2006, 95). Putin siis tiedostaa, että kansalaisyhteiskuntaa ei voida luoda ylhäältä käsin, mutta joka tapauksessa hänen mukaansa valtion tulee olla mukana kansalaisyhteiskunnan rakentamisessa. Kansalaisvapaudet ovat näin ollen sidoksissa valtaan, eivätkä ne lähde individualismin pohjalta liikkeelle. Ottaen huomioon Venäjän hauraan kansalaisyhteiskunnan historian, Putin katsoo, että valtion tehtävä on tukea kansaa. Tässä tulee hyvin esille ohjatun demokratian piirre: Putin ohjaa kansaa toimimaan kansalaisyhteiskunnan rakentamisessa.

Putinin kansalaisyhteiskunnan rakentamisprosessi ei kuitenkaan jää edellä kuvattuun yleisideologiaan, joka korostaa valtion merkittävää roolia kansalaisyhteiskunnan rakentamisessa. Sekä Dahrendorf että Linz ja Stepan kirjoittavat puolueiden ja yhdistysten merkityksestä kansalaisyhteiskunnan kehittämisessä. Dahrendorf (1991, 100–106) katsoo, että kansalaisyhteiskunta tarvitsee erilaisia, valtiosta irrallisia yhdistysmuotoja. Kansalaisyhteiskunnassa tulee olla yhteiskunnallisia liikkeitä, kuten naisjärjestöjä, naapurustoyhdistyksiä sekä uskonnollisia ryhmiä. Ammattiliitot ovat myös tärkeitä järjestäytymisen muotoja. Linzin ja Stepanin (1996, 8) demokratisoitumisen areenan poliittinen yhteisö korostaa puolestaan puolueiden merkitystä. Puolueiden tulee olla riippumattomia valtiosta ja niiden tulee saada hallita itse itseään, vaikka niiden rahoitus olisikin peräisin valtiolta (Dahrendorf 1991, 103–104). Putinkin on tiedostanut edellä mainittujen kansalaisyhteiskunnan instituutioiden tärkeyden. Tosiasia on kuitenkin, että nämäkin instituutiot ovat Venäjällä kehitysteella, kuten Putin osuvasti niitä pankkijärjestelmän kehittymättömyyteen vertaa:

Vapauksia on paljon, mutta demokratian instituutioita on vähän. (...) Tämä on verrattavissa siihen, että rahaa on, mutta tehokkaasti toimivaa pankkijärjestelmää ei toistaiseksi ole. (Puolalaisen lehden ”Gazeta wybortšan” ja puolalaisen televisiokanavan TVP:n haastattelu: 14.1.2002)²³

Putin on ottanut tehtäväkseen kansalaisyhteiskunnan instituutioiden luomisen ja kansalaisyhteiskunnan vahvistamisen, vaikka tehtävä onkin vaikea. Tärkeässä roolissa Putinin retoriikassa ovat puolueet: ”Puolueet takaavat yhteyden vallan ja kansan välillä” (Kirjelmä Venäjän federaation liittovaltion neuvostolle: 8.7.2000)²⁴ Putinin ensimmäisen kauden uudistuksiin kuuluikin uusi puoluelaki, joka hyväksyttiin kesäkuussa 2001. Lain tarkoituksena on ollut vähentää puolueiden määrää Venäjällä (Holmes 2005, 81), mutta kuitenkin niin, että Venäjällä voitaisiin sanoa olevan monipuoluejärjestelmä. Baconin (2004, 40) mielestä lain tarkoituksena oli lujittaa järjestetty, kontrolloitu monipuoluejärjestelmä. Putinin mielestä voidaan kritisoida sitä, että oliko laki tarpeen vai ei. Putinin mukaan se oli ehdottomasti tarpeellinen, koska kehittyneissä maissa toimii kaksi-, kolme- tai neljäpuolueinen järjestelmä, joten miksi Venäjällä pitäisi olla puolueita 350 tai jopa 5 000? (Pikakirjoitusselostus venäläisten ja ulkomaisten toimittajien tiedostustilaisuudesta: 18.7.2001) Putinin mielestä puoluelain tarkoituksena on saada puolueet toimimaan koko Venäjän federaation alueella. Se tähtää myös siihen, että puolueet ovat vahvoja, koko kansakunnan yhdistäviä puolueita. Ilman tätä parlamentaarisen demokratian luominen on vaikeaa. (Puolalaisen lehden ”Gazeta wybortšan” ja puolalaisen televisiokanavan TVP:n haastattelu: 14.1.2002) Tämäkin Putinin toteamus voidaan nähdä valtion vahvuuden ja kiinteyttämisen sekä separatistien torjumisen näkökulmasta, kuten kappale 3.1.1 asiaa käsittelee. Putinin korostama monipuoluejärjestelmä näyttäytyy tässä valossa kahden–neljän vahvan puolueen suuruisena. Tosiasiassa Putin on kuitenkin korostanut Yhtenäisen Venäjä -puolueen merkitystä.

Yksi esimerkki vahvasta puolueesta on Putinia tukeva puolue Yhtenäisen Venäjä. Puolueen nimi kertoo siitä, että se haluaa olla koko Venäjää yhdistävä aivan, kuten Putinkin haluaa olla kaikkien venäläisten johtaja. Yhtenäisen Venäjän puoluekokouksessa 20.9.2003

²³ Свобод много, институтов демократии мало (...) Это все равно что, знаете, деньги есть, а эффективно работающей банковской системы пока не существует. (Интервью польской газете «Газета wyborcza» и польскому телеканалу ТВП: 14 января 2002 года)

²⁴ В демократическом обществе постоянную связь между народом и властью обеспечивают политические партии. (Послание Федеральному Собранию Российской Федерации: 8.7.2000)

Putin epideiktiseen puheeseen kuuluvan ylistämisen tapaan toteakin, että Yhtenäinen Venäjä on instrumentti yhteiskunnan yhdistämisestä. Putin yrittää ohjata kansaa tulemaan aktiivisiksi puolueiden kautta ja Yhtenäinen Venäjä tarjoaa siihen mahdollisuuden. (Esiintyminen Yhtenäisen Venäjän kolmannessa puoluekokouksessa: 20.9.2003) Yhtenäinen Venäjä -puolue on levittäytynyt ympäri Venäjää. Viimeisen vuoden aikana matkustaessani Venäjällä olen törmännyt puolueen toimistoihin näkyvillä paikoilla kaupungin keskustoissa mm. Petroskoissa, Arkangelissa ja Jekaterinburgissa. Puolueella on paljon näkyvyyttä ja kannattajia. Oma lukunsa on Yhtenäinen Venäjä -puolueen nuorisjärjestö Naši. Sekä Yhtenäinen Venäjä että Naši ovat kuitenkin saaneet kritiikkiä osakseen; esimerkiksi Neuvostoliiton entinen johtaja Mihail Gorbatšov on kritisoinut Kremlin johtajia mm. juuri teennäisten ylhäältä käsin johdettujen kansalaisjärjestöjen luomisessa. Gorbatshovin mukaan uudet viralliset ihmisoikeusjärjestöt ja nuorisoliike Naši ovat imitaatioita kansalaisyhteiskunnan kehityksen nimissä. (ks. Karppinen 2006, 203) Roj Medvedev on kuitenkin asiasta eri mieltä: ruohonjuuritasolta lähtevän kansalaisyhteiskunnan luominen vie aikaa ja tämän vuoksi vallan pitää luoda edellytykset kansalaisyhteiskunnan kehitykselle, kuten kulttuuri-, ammatti-, veteraani-, nais- sekä urheiluyhdistyksille sekä poliittisille puolueille. (Medvedev 2004, 458–460) Putinin selvä näkemys vuodesta 2000 lähtien on ollut, että puolueet takaavat yhteyden kansan ja vallan välillä, mutta kuten niin moni muukin asia, puoluejärjestelmä on vasta kehittymässä Venäjällä. Nähtäväksi jää, onnistuvatko puolueet kehittymään aidoiksi kansalaisten vaikuttamiskanaviksi vai jäävätkö ne hauraiksi, valtion eliitin sanelukanaviksi?

Putinin puolueretoriikassakin on nähtävissä ohjatun demokratian piirteitä. Hän ohjaa kansalaisia osallistumaan puolueiden toimintaan. Ohjaamista voi olla myös se, että Putin sanoo suoraan kannattavansa Yhtenäistä Venäjää ja äänestävänsä sitä joulukuun 2003 parlamenttivaaleissa. (Esiintyminen Yhtenäisen Venäjän kolmannessa puoluekokouksessa: 20.9.2003)

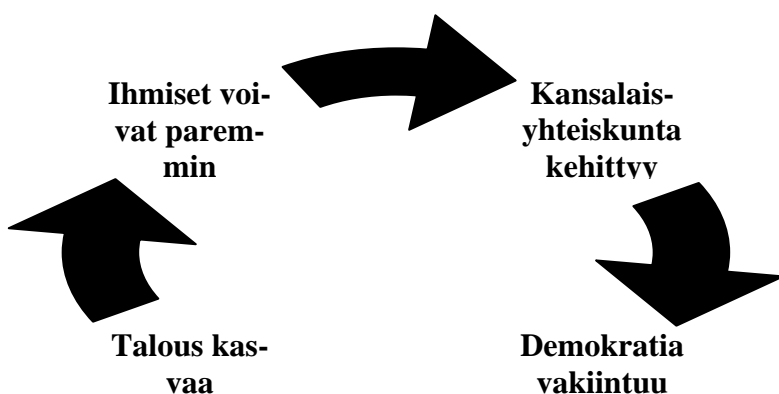
Puoluetoiminnan lisäksi Putin on puhunut järjestöjen roolista osana venäläistä kansalaisyhteiskuntaa. Putin on mm. ottanut osaa erilaisiin kansalaisjärjestötapaamisiin. Esimerkiksi 12.6.2001 hän osallistui valtiosta riippumattomien järjestöjen tapaamiseen. Tapaamisessa Putin korosti, että hän haluaa avata tällaisten järjestöjen kanssa rakenteellisen ja jatkuvan dialogin. Samassa tapaamisessa ja myös myöhemmin Putin on kritisoinut ulkomaisten toimijoiden rahallista tukea valtiosta riippumattomille toimijoille. Putinin mukaan tämä on

huono asia venäläisen kansalaisyhteiskunnan kehityksen kannalta. Vuoden 2004 Kansakunnan tila -puheessaan hän palaa rahoituskysymykseen: osassa järjestöistä motiivina on saada pelkästään rahaa ulkomaisilta toimijoilta, eivätkä ne ole kiinnostuneita tavallisten ihmisten ongelmien ratkaisemisesta. Pian tämän jälkeen lakiin yhteiskunnallisista järjestöistä tulee lisäyksiä, jotka vaikeuttavat ulkomaisia lahjoituksia venäläisille järjestöille: rekisteröintiprosessi tulee entistä byrokraattisemmaksi ja valtion kontrolli kasvaa (Salmenniemi 2007, 191). Putinin mukaan Venäjäkin tarvitsee sektorin, joka on erillinen valtiosta, mutta valtiosta riippumattomat järjestöt ovat kuitenkin vasta kehittymässä Venäjällä (Kirjelmä Venäjän federaation liittovaltion neuvostolle: 20.5.2004). Edesmennyt kansalaisvaikuttaja Anna Politkovskaja kritisoi kirjassaan *Putinin Venäjä* järjestöjen vaikuttamismahdollisuuksia Venäjällä. Hänen mukaansa valtio heikentää tuntuvasti monien järjestöjen vaikuttamismahdollisuuksia. (Politkovskaja 2005)

Tässäkin yhteydessä Putinin demokratiassa on ehdottomasti linkki ohjattuun demokratiaan: valtio haluaa kontrolloidun järjestösektorin. Periaatteessa se kannustaa kansalaisia osallistumaan järjestötoimintaan, mutta valtio haluaa olla perillä siitä, mitä tällä sektorilla tapahtuu. (ks. Salmenniemi 2007, 187–192) Toisaalta esimerkiksi kansalaisjärjestölain hyväksymistä voidaan tarkastella suvereenin demokratian näkökulmasta: sillä halutaan eliminoida ulkomaisten toimijoiden vaikutus Venäjän sisäisiin asioihin. Suvereenina valtiona Venäjä päättää itse asioistaan.

Putinin retoriikka kansalaisyhteiskunnan merkityksestä demokraattisen valtion peruspilarina on pysynyt yhtä tärkeänä vuodesta 2000 aina vuoteen 2006 asti. Kansalaisyhteiskunnan kehittyminen on kestoteema hänen retoriikassaan. Tie kehittyneeseen kansalaisyhteiskuntaan alkoi kuitenkin muuttua ensimmäisen ja toisen kauden välillä. Kun aiemmin Putin oli korostanut valtion ja kansalaisten yhteistyötä kansalaisyhteiskunnan luomisessa, niin myöhemmin hän alkoi korostaa kansalaisten taloudellista hyvinvointia ja sitä kautta tietä demokratiaan ja kehittyneeseen kansalaisyhteiskuntaan. Tämä voidaan nähdä selvänä linjanmuutoksena ja kairoksen tapaisena uutena avauksena hänen retoriikassaan. Vuoden 2003 Kansakunnan tila -puheessa Putin toteaa, että talouden pitää kasvaa, jotta ihmisille voitaisiin luoda hyvät olosuhteet elää. Toisen kauden voittopuheessaan Putin korostaa, että kasvavan talouden avulla voidaan turvata kansalaisten hyvinvointi, mikä on valtion tärkein tehtävä (Tapaaminen toimittajien kanssa vaaliesikunnassa Venäjän presidentinvaalien äänestymisen päättymisen jälkeen: 15.3.2004). Tämä on toisaalta voinut olla Putinin vaali-

tempu: jos ihmisille luvataan parempia elinoloja, se miellyttää heitä ja tällä tavalla Putin on kalastanut ääniä. Toisaalta kyseessä voi olla Kremlin strateginen muutos. Talouden kasvusta ja sen vaikutuksesta kansalaisiin on myös moni kirjoittanut. Esimerkiksi Whitehead (2000, 14) näkee talouden kasvulla olevan kiistattoman vaikutuksen kansalaisiin: hyvät talouden näkymät tyydyttävät ihmisiä, voimistavat regiimin suosiota ja vähentävät kritiikkiä. Kuten aikaisemmin on kirjoitettu, Dahrendorfin (1991, 100) katsoo taloudella olevan tärkeä rooli yleisen mielipiteen muokkaamisessa. Talouden suhdetta kansalaisyhteiskunnan kehittymiseen voidaan kuvata oheisella kuviolla, joka on sovellettu Putinin ajatuksista.

KUVIO 5. Kansalaisyhteiskunnan kehittyminen Putinin uuden mallin mukaan.

Kuvio 5 mukailee Putinin ajatuksia talouden merkityksestä kansalaisyhteiskunnan ja demokratian lujittumisessa. Putinin mukaan valtion talouden tulee kasvaa vuosittain ja tällä turvataan ihmisten parempi toimeentulo. Kun hyvinvointi kasvaa ja ihmiset voivat paremmin, heillä jää enemmän aikaa muuhun toimintaan. Näin ollen jokapäiväinen elämä ei ole enää selviytymistä päivästä toiseen, kuten 1990-luvun alussa tilanne monen ihmisen kohdalla oli. Ihmisillä on aikaa osallistua esimerkiksi järjestötoimintaan ja tällaisen osallistumisen kautta kansalaisyhteiskunta alkaa vähitellen kehittyä. Kun kansalaisyhteiskunta kehittyy, demokratia vakiintuu valtiossa. Tällä tavalla Putin ikään kuin pelaa aikaa kansalaisyhteiskunnan kehityksen kustannuksella. Dahrendorf kirjoittaa, että poliittiset, taloudelliset ja yhteiskunnalliset aikataulut voivat tuottaa ongelmia, eivätkä ne aina sovi yhteen. Poliittiset ja taloudelliset prosessit pitäisi kuitenkin saattaa liikkeelle yhtä aikaa, eikä niin, että toinen ensin ja kun toinen on tehty, niin sen jälkeen toinen prosessi aloitetaan. Dahrendorfin mukaan ongelmia syntyy, jos esimerkiksi demokraattiset uudistukset laitetaan jäihin

vähäksi aikaa, jotta talousuudistukset saavat vauhtia. (Dahrendorf 1991, 80–94) Näin näyttäisi kuitenkin käyneen Putinin demokratialle: kuten edellä on selitetty, Putin on alkanut korostaa talouden kasvun merkitystä ihmisten hyvinvoinnin parantamisena. Tie demokratiin voi olla tätä kautta hyvinkin pitkä. Miksi Putin on tehnyt tällaisen suunnanmuutoksen?

Putinin ulkomaisessa demokratiaretoriikassa toistuu yksi piirre, jota kotimaisissa puheissa harvemmin esiintyy: pelko anarkiasta eli yhteiskuntajärjestyksen hajaannuksesta, sekasorjasta.

Demokratia – se ei ole anarkiaa, ei kaiken sallivaa. (Puolalaisen lehden ”Gazeta wybortšan” ja puolalaisen televisiokanavan TVP:n haastattelu: 14.1.2002)²⁵

Kuten tässä, myös muissa yhteyksissä Putin tuo esille sen, ettei valtio voi hyväksyä anarkiaa. Putinin mukaan demokratiaan ei kuulu anarkia. Tämä on siitä mielenkiintoista, että Putin yleensä määrittää sen, mitä demokratia on eikä sitä, mitä demokratia ei ole. Ymmärrän, että anarkialla Putin tarkoittaa sitä, että osa kansasta nousee valtiovaltaa vastaan. Oligarkit ovat Putinin mukaan yksi ryhmä, joka käyttää anarkiaa venäläisessä yhteiskunnassa. Se ei ole hyväksyttävää, koska maassa pitää toimia lain mukaan. (Kanadalaisten televisioyhtiöiden CBS:n, CTV:n ja sanomalehti ”Globe and Mailin” ja televisioyhtiö RTR:n haastattelu: 14.12.2000) Venäjän vallanpitäjien joukossa on voinut Georgian vuoden 2003 ruusuvallankumouksen ja Ukrainan vuoden 2004 oranssin vallankumouksen jälkeen herätä kauhuskenaarioita vastaavan tapahtumisesta Venäjällä. Putinin anarkiapelko voi näin ollen olla yhteydessä kansalaisyhteiskunnan rakentamisprosessissa tapahtuneeseen muutokseen. Sen sijaan, että korostettaisiin esimerkiksi yksilövapauksia ja valtiosta riippumattomien järjestöjen toimintaa, Putin on alkanut korostaa talouden merkitystä kansalaisaktiivisuuden lisääjänä. Samalla kontrolloitua yhteiskuntaa on lisätty mm. vahvojen, vallanpitäjille suosittujen puolueiden kautta. Putin ikään kuin haluaa välttää vaihtoehdon, jossa kansan aktiivisuus nousee sen omista riveistä, kuten Ukrainan tai Georgian tapauksissa kävi. Putin haluaa, että valtiovalta rakentaa kansalaisyhteiskuntaa, eikä niin, että kansalaisyhteiskunta rakentaa itse itseään. Putin yrittää välttää Dahrendorfin kuvaileman tilanteen, jossa kansalaisyhteiskunta on huomattava vallanlähde valtiovallan ulkopuolella ja jossa se kohdistuu jopa valtiovaltaa vastaan. Tässä tapauksessa se merkitsee laajaa, eri instituutioiden ja orga-

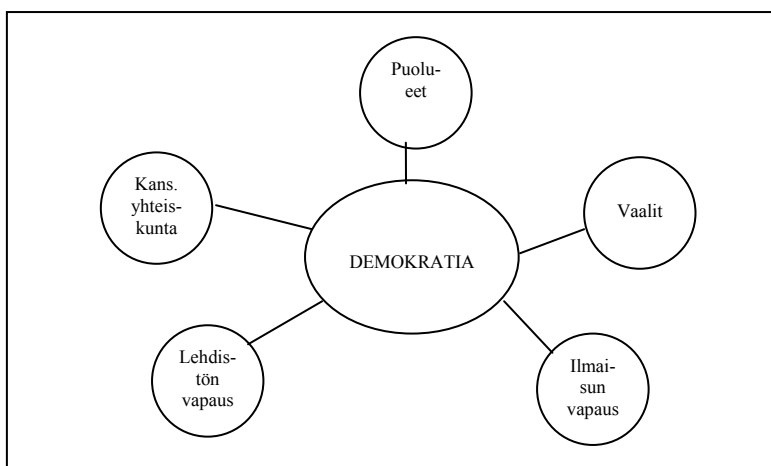
²⁵ Демократия — это же не анархия, не вседозволенность. (Интервью польской газете «Газета wyborча» и польскому телеканалу ТВП: 14 января 2002 года)

nisaatioiden joukkoa, joka ei enää ole valtion kontrolloima. Valtiovalta ei niin ikään voisi tätä kansalaisyhteiskunnan verkostoa tuhota, koska sillä ei ole vain yhtä keskusta, vaan tuhansia keskuksia. (Dahrendorf 1991, 102–103)

Putinin kansalaisyhteiskuntaretoriikka selventää monia asioita Putinin demokratiaretorii-kasta. Yhteistä edellä kirjoitetussa on kontrolloidun kansalaisyhteiskunnan ylläpitäminen ohjatun demokratian keinoin. Seuraavassa tarkastellaan Putinin demokratiakäsitystä kokonaisuudessaan sekä Putinin luoman demokratian yhteyttä demokratiakirjallisuuteen.

3.2 Onko Putinin demokratiaregiimi vakiintunut?

Kuten kappaleessa kolme on keskusteltu, Putinin retorinen demokratiakäsite muodostuu perinteisistä kuvion 6 esittämistä demokratian peruselementeistä.

KUVIO 6. Demokratian peruselementit Putinin puheissa.

Nämä Putinin demokratian peruselementit koostuvat mm. erilaisista vapauksista, kuten sanan-, yksilön- sekä lehdistönvapaudesta. Putinin demokratian perusarvoihin kuuluvat myös vapaus äänestää perustuslainmukaisissa vaaleissa sekä kansalaisyhteiskunta ja puolueet. Nämä arvot edustavat dahlilaista demokratian peruskäsitystä. Näiden arvojen korostaminen ei kuitenkaan ole koko totuus Putinin demokratiassa, joten tässä mielessä Dahlin polyarkiat eivät riitä ymmärtämään venäläistä demokratiaa. Venäläinen demokratia ei ole oppikirjademokratiaa sen perinteisessä, läntisessä merkityksessä (Shleifer & Treisman 2004, 36–38). Vladimir Gelmanin onkin kritisoinut Dahlin polyarkioiden soveltamista Venäjän demokratiakehityksen tutkimukseen. Hänen mukaansa Venäjää on vaikea arvioida

esimerkiksi Dahlin mallin kautta, koska Venäjä täyttää vain muutaman Dahlin kriteerin. Esimerkiksi vaalit saattavat olla vapaat, mutta eivät rehelliset. Tämän vuoksi Dahlin kriteerejä ei ole mielekästä käyttää jälkisosialistisen transition tutkimisessa. (Gelman 2003, 88–90) Putinin luoma demokratia selvenee paremmin, kun tarkastelee kuviota 7.

Kuvio 7 selventää sitä demokraattista Venäjää, jota Putin luo puheissaan. Siinä demokratian peruseriaatteet ovat taustalla pimennossa ja vastaavasti Putin on etualalla, keskiössä. Venäläinen demokratia on rajoitettua demokratiaa, jossa maan päämies näyttää demokratiakehityksen suunnan. Maan päämiehen vahva asema säätelee niin kansalaisyhteiskuntaa kuin puolueita ja yhdistyksiä. Maan päämiehen vahva asema on tarpeen, koska muuten maa voisi joutua sekasortoon ja hajaannukseen. Maan päämies yhdistää koko federaatiota.

KUVIO 7. Putin kontrolloi vahvan asemansa kautta venäläistä demokratiaa.

Tämänhetkinen Venäjä on mielestäni hyvä esimerkki Haynesin rajoitetusta demokratiasta. Myös Zakarian (1997) opit demokratisoitumisen kolmannen aallon jälkeen syntyneistä liberaalit ja epäliberaalit arvot yhdistävistä regiimeistä sopivat hyvin kuvaamaan nyky-Venäjä. Zakaria korostaa Haynesin tavoin juuri johtajan vahvaa asemaa demokratiassa. Mutta onko Putinin vaalima ohjattu, suvereeni demokratia jo vakiintunut regiimi? Vai onko se vielä muutoksessa?

Jos Linzin ja Stepanin demokratian lujittumisen ja loppuun suoritetun demokratian transition käsitteiden mukaan katsoo Venäjän demokratiaa, se on vielä kaukana loppuun suoritetusta transiosta ja vielä kauempana demokratian lujittumisesta. Toisaalta voidaan miettiä, voiko Linzin ja Stepanin kriteereitä edes saavuttaa maa, jonka historia niin selvästi poikke-

aa esimerkiksi läntisistä maista? Olisivatko Whiteheadin ja Dahrendorfin kirjoitukset pitkäaikaisesta demokratisoitumisesta kuitenkin sopivammat selventämään Venäjän demokratisoitumista. Whitehead katsoo, että tärkeämpää olisi katsoa regiimien vakiintumista ja sitä, ettei valtio palaa takaisin ei-demokraattiseen regiimiin. Sakwan mukaan voidaankin sanoa, että Venäjällä regiimi on vakiintunut mutta demokratia ei. Tämä tarkoittaa sitä, että liberaaliin demokratiaan kuuluvien kehittyneiden instituutioiden ja modernin demokratian (puolueet ja sosiaaliset liikkeet kansalaisyhteiskunnan edustajina) sijaan on syntynyt näiden tietynlainen välimuoto, jossa valtaryhmittymä perustuu presidentin instituutioihin. (Sakwa 2004a, 22–23) Venäjän voidaan katsoa saavuttaneen demokratian vakiintumisen vasta, kun hallintoregiimi perustuu lain valvontaan, perustuslakiin sekä poliittiseen vastuunottoon (Sakwa 2004b, 90).

4 PUTININ DEMOKRATIARETORIIKKA

Nyt kun Putinin demokratiakäsitettä on selvennyt, voidaan tarkastella tapaa, jolla Putin demokratiasta puhuu. Tässä vaiheessa keskiöön nousee puheiden jako ulkomaisen ja kotimaisen yleisön mukaan. Luvun tarkoituksena on konstruoida eri tapoja, joiden kautta Putinin demokratiaretoriiikan erilaisuus ulkomaiselle ja kotimaiselle yleisölle selvenee. Ensiksi tarkastellaan Putinin roolia puheissa, ja sen jälkeen analysoidaan kolmen eri demokratiakeskustelun kautta Putinin demokratiaretoriiikkaa. Huomataan, että Putinin demokraatiapuheissa toistuvat samat elementit, ja tämän innoittamana esitellään ns. Putinin tyyppi-puheet.

4.1 Putinin rooli puheissa

4.1.1 Venäjän demokratia-imagon lähettiläs

Haluan vakuuttaa teidät siitä, että Venäjä tulee liikkumaan suuntaan, jossa luodaan demokraattiset instituutiot ja demokraattinen valtio. (ORT:n kirjeenvaihtajien, japanilaisen televisioyhtiö NHK:n ja tietotoimisto Reutersin haastattelu: 11.7.2000)²⁶

Tässä japanilaisen televisioyhtiön, Reutersin ja venäläisen televisiokanavan yhteishaastattelussa Putin tuo hyvin esille sen, että hänen todellakin täytyy vakuuttaa ulkomaiset toimijat Venäjän liikkumisesta demokratian suuntaan. Tämä huomio on tarkoitettu etenkin haastattelun ulkomaisille osapuolille. Etenkin länsimaissa Venäjän demokratiakehitystä on kritisoitu. Andrei Shleiferin ja Daniel Treismanin (2004, 20) mukaan länsimaiset tarkkailijat ovat suhtautuneet siihen kaikkea muuta kuin juhlallisesti: Journalistit, poliitikot ja akateemikot ovat kuvailleet Venäjää luhistuneeksi valtioksi, joka on täynnä rikollisia ja joka näin ollen uhkaa muita valtioita monimuotoisilla taudeillaan. Putinin Lain diktatuuri -hanke tulkittiin lännessä hyvin kirjaimellisesti autoritarismin vahvistamiseksi. Länsimainen media kysyikin Putinilta usein suoraan ensimmäisten vallassaolovuosien aikana hänen suhdettaan demokratiaan ja autoritarismiin ja siihen, kumpaan suuntaan Venäjä liikkuu. Vastaus oli aina kiistatta, että Venäjä menee demokratian suuntaan.

²⁶ Хочу вас заверить в том, что Россия будет двигаться в направлении создания демократических институтов и демократического государства. (Интервью корреспондентам ОРТ, японской телекомпании «Эн-Эйч-Кей» и информационного агентства «Рейтер»: 11 июля 2000 года)

Näin ollen ulkomailla, etenkin ulkomaisten tiedotusvälineiden toimesta, Putinin ethos kyseenalaistetaan. Putin nähdään vallan keskittäjänä ja demokraattisten arvojen hylkääjänä. Karppisen (2006, 226–227) mukaan Putin on toistuvasti korostanut, että ulkomailla piirretään Venäjästä väärä ja yksipuolisesti Venäjälle epäedullinen kuva. Putin on näin ollen hyvin tietoinen häneen itseensä ja Venäjään kohdistuvasta kritiikistä ja sen vuoksi hän joutuu argumenteillaan väittelemään vastaan. Putin yrittää argumenteillaan eli logoksella vedota ulkomaisten toimijoiden pathokseen, jotta heissä heräisi myönteisempiä tunteita Venäjän demokratiakehitystä kohtaan. Putin voidaan nähdä tietynlaisena Venäjän demokratia-imagon esitaistelijana ja puolestapuhujana ulkomaisessa lehdistössä. Kuten seuraavista kappaleista tulee esille, Putin argumentoi hyvin voimakkaasti ulkomaisen lehdistön ja päämiesten kanssa ja yrittää saada heidät ymmärtämään Venäjän demokratian kehityskulkua. Putinin pyrkimyksenä on saada Venäjästä objektiivinen kuva, jossa Venäjän demokratiakehitystä ymmärrettäisiin (esim. Chileläisen televisioyhtiö ”Kanava 13:n” ja sanomalehti ”El Merkurion” haastattelu: 18.11.2004).

Ulkomailla logos on näin ollen puheiden keskiössä. Kuitenkin Venäjän eliitti on katsonut, että pelkästään Putinin rooli Venäjän demokratia-imagon taistelijana ei riitä. Tarvitaan myös muita keinoja Venäjän demokratia-imagon kohentamiseksi. Duuman johto on esimerkiksi pohtinut uuden koordinointielimen perustamista, josta ulkomaiden tietotoimistot saisivat heidän mielestään oikeaa tietoa Venäjän tapahtumista. (Karppinen 2006, 226–227)

4.1.2 Venäläisten isällinen johtajahahmo

Kun ulkomailla Putin ei korosta ethostaan, vastaavasti kotimaassa se on keskeistä hänen retoriikassaan. Voidaan katsoa, että Putinin ethos muodostuu kolmesta eri ominaisuudesta. Ensinnäkin siinä korostuu perustuslain takaama vahva asema: presidentti on maan tärkein henkilö ja presidentillä on eniten valtaa Venäjällä. Toiseksi Putin haluaa korostaa asemansa kansan mandaatilla: venäläiset ovat valinneet hänet demokraattisilla vaaleilla tähän vaativaan tehtävään. Kolmanneksi Putin tuo retoriikassaan esille myös tietynlaisen isähahmon piirteen: hän näkee, että presidentin tärkein tehtävä on huolehtia Venäjästä ja venäläisistä (Esiintyminen Venäjän federaation presidentin toimeen astumisseremoniassa: 7.5.2000). Putinin ethoksen korostamisessa tulee mielestäni esille jo aiemmin keskusteltu

plebiskiittinen johtajuus. Kuten seuraava luku osoittaa, Putinin ei tarvitse perustella kansalle tekemisiään, vaan Putinin asema ja ethos riittävät kansalaisille. Putinin ei tarvitse vedota argumenteillaan kansalaisiin. Tämä on ehdottomasti osoitus plebiskiittisestä johtajuudesta. Tämä on myös osoitus ohjatusta demokratiasta: Putinille annetaan oikeutus ohjata kansaa.

Putin haluaa kuitenkin luoda rehelliset ja avoimet suhteet Venäjän kansan ja itsensä välille. Heti ensimmäisen kautensa alussa, presidentin toimeen astumisseremoniassa, Putin korostaa sitä, että on tärkeä työskennellä rehellisesti:

Minä voin luvata ja lupaan, että tulen työskentelemään avoimesti ja rehellisesti. (Esiintyminen Venäjän federaation presidentin toimeen astumisseremoniassa: 7.5.2000)²⁷

Putin halusi avata rehellisen ja avoimen kanavan etenkin suhteissaan kansalaisiin. Tämä voidaan nähdä jatkumona sekä Putinin ensimmäisellä että toisella kaudella. Putinin työskentelyn voidaan sanoa olleen avointa, mitä hänen tekemisiinsä tulee. Valtion kanavan iltauutiset seuraavat Putinin päivän tapahtumia hyvin tarkasti. Tämän lisäksi Putinin puheet ja päiväohjelma päivitetään välittömästi hänen verkkosivuilleen. Näin ollen kansalaiset pystyvät halutessaan seuraamaan Putinin tekemisiä ja sanomisia hyvinkin tarkasti. Putinin suosio perustuu hänen oman käsityksensä mukaan juuri siihen, että hän on työskennellyt rehellisesti. Juuri tämän vuoksi toisen kauden suuri äänimäärä ei ollut hänelle yllätys. (Tapaaminen toimittajien kanssa vaaliesikunnassa Venäjän presidentinvaalien äänestymisen päättymisen jälkeen: 15.3.2004) Kuten luvussa 1.2 keskusteltiin, Putin on Venäjällä monella tavalla suosittu: hän on suosittu poliitikko, mutta hän on myös monelle hyvän ja terveesti elävän venäläismiehen esikuva.

Ethos ei ole ainoa retorisen vaikuttamisen keino Putinilla. Esimerkiksi kappaleessa 3.1.2 tulee hyvin esille, että Putin korostaa kansan ja vallan välistä yhteistyötä kansalaisyhteiskunnan rakentamisessa. Tärkeää on solidaarisuuden synnyttäminen kansan ja johdon välillä. Sen vuoksi Putinkin painottaa kansalle puhuessaan sanoja ”me yhdessä”, ”yhtenäisyys” ja ”yksimielisyys” (Karppinen 2006, 163). Tällaisella retoriikalla voidaan koskettaa kansan pathos-tunteita. Osoitus Putinin hyvästä linjasta ja kuulijoissa heräävistä tunteista on esi-

²⁷ обещаю, это то, что буду работать открыто и честно. (Выступление на церемонии вступления в должность Президента Российской Федерации: 7 мая 2000 года)

merkiksi suuret suosiosoitukset Kansakunnan tila -puheen yhteydessä. Vuoden 2005 Kansakunnan tila -puheen aikana Putin sai kaiken kaikkiaan 26 kertaa aplodeja yleisöltään. Kremlin marmorisaliin mahtuu noin 700 kuulijaa, jotka pääasiassa ovat valtion tärkeimpiä toimijoita. (Medvedev 2006: 134; 180–181) Putinin regiimille on näin ollen kannattajia valtakoneistossa.

4.2 Argumentointi

4.2.1 Tiedotusvälineiden vapaudet

Putin joutuu ulkomaisten tiedotusvälineiden edessä vastaamaan hyvin useasti kysymyksiin, jotka koskevat Venäjän lehdistön ja television tilaa. Kysymyksiä tulee mm. siitä, miksi valtio on keskeinen toimija tiedotusvälineissä tai miksi valtio rajoittaa median vapauksia. Putin vastaa näihin kysymyksiin käyttäen erilaisia argumentteja. Putinin perustelut voidaan nähdä Aristoteleen oikeudellisena puheena: hän puolustautuu ulkomaisten tiedotusvälineiden syytöksiin ja yrittää osoittaa heidän argumenttiansa olevan väärää. Heti presidenttikautensa alussa Putin korosti tiedotusvälineiden taloudellista riippumattomuutta. Putinin mukaan media on taloudellisesti riippuvainen sponsoreistaan ja tämän vuoksi toimittajat noudattavat sponsoreidensa linjaa. Sponsoreilla Putin viittaa oligarkeihin, jotka hänen mukaansa eivät ole hyväksi yhteiskunnalle, koska he eivät noudata lakeja. (Saksalaisen televisioyhtiön haastattelu: 19.9.2001; Amerikkalaisen radiokanavan haastattelu: 15.11.2001) Putinin argumentit ovat suoraan yhteydessä vuoden 2000 lopun tapahtumiin, jolloin Kreml ensiksi pakotti miljardööri, oligarki Berezovskya myymään Ykkös-televisiokanavan osakkeet valtiolle ja myöhemmin myös televisiokanavat NTV ja kanava 3 tulivat Kremlin hallintaan (Shevtsova 2003, 93–95).

Putinin taistelu oligarkeja vastaan voidaan nähdä olevan osa hänen Lain diktatuuri -hankettaan. Oikeastaan koko ensimmäisen presidenttikautensa ajan Putin käytti median yhteydessä argumenttinaan sitä, että toimiakseen vapaasti median tulee olla taloudellisesti riippumaton oligarkeista. Hän ei kuitenkaan maininnut, että sen pitäisi olla riippumaton myös valtiosta. Nämä televisiokanavat tulivat kuitenkin juuri valtion vaikutusvallan alaiseksi ”kaappausten” jälkeen. Itse Putin on sitä mieltä, että televisiokanavista vain yksi on valtion kokonaan omistama ja kahdessa muussa sillä on osuuksia osakeyhtiön ja Gazpro-

min kautta. Myöhemmin Putin on sanonut, että median riippumattomuuden takaamisessa on tärkeää, että se on taloudellisesti riippumaton sekä valtiosta että oligarkeista. (Suositun amerikkalaisen televisiokanava CBS:n haastattelu: 9.5.2005).

Putinin media-argumentit eivät rajoittaudu siihen, että median on tultava taloudellisesti riippumattomaksi. Itse asiassa edellä mainitut argumentit alkoivat vähitellen hiipua Putinin retoriikassa ja vuodesta 2005 lähtien argumentoinnissa tapahtui selvä muutos: hän toi esiin uuden linjan tiedotusvälineiden vapauksista puhuessaan. Putin alkoi perustella tiedotusvälineiden vapauksia seuraavanlaisilla argumenteilla:

Venäjällä on 3 200 teleradioyhtiötä, joista vain 10 prosenttia on valtiollisia. Venäjällä on rekisteröity 46 000 sanomalehteä ja aikakauslehteä. (Suositun amerikkalaisen televisiokanava CBS:n haastattelu: 9.5.2005)²⁸

Näistä luvuista Putin rakentaa väitteen, että vaikka valtio haluaisikin kontrolloida kaikkia joukkotiedotusvälineitä, se on käytännössä mahdotonta, koska tiedotusvälineitä Venäjällä on niin paljon. Tämän haastattelun jälkeen nämä samat lukuihin perustuvat väitteet esiintyvät useissa haastatteluissa (esim. Ranskalaisen televisiokanavan TF-1:n haastattelu: 12.6.2006). Tällaisilla argumenteilla Putin yrittää vaikuttaa ulkomaisen yleisön pathokseen, jotta he näkisivät Venäjän demokratiakehityksen valoisampana kuin siitä ulkomaisissa lehdissä kerrotaan.

Mielenkiintoista tiedotusvälineitä koskevassa retoriikassa on, että tällaista keskustelua ei Putinin kotimaisessa demokratiaretoriikassa näy. Putin on lyhyesti puhunut mediasta yhtenä demokratian arvona esimerkiksi Kansakunnan tila -puheissa, mutta pääasiassa keskustelu esimerkiksi median ja valtion suhteesta Venäjällä on olematonta. Putin on todennut amerikkalaisen lehden haastattelussa, että median ja valtion keskinäinen suhde ei ole ongelma Venäjällä, vaan muut maat tekevät siitä ongelman (Suositun amerikkalaisen televisiokanava CBS:n haastattelu: 9.5.2005).

²⁸ 3200 телерадиокомпаний, из них только 10 процентов являются государственными. В России зарегистрировано и издается 46 тысяч газет и журналов. (Интервью ведущему американского телеканала «Си-Би-Эс» Майклу Уоллесу: 9 мая 2005 года)

4.2.2 Demokratisointi

Demokratisointiin liittyvät argumentit ovat toinen ryhmä, joka on Putinin retoriikan keskiössä ulkomailla. Putin on heti alusta asti korostanut sitä, että Venäjä on vasta kehittymässä demokratiaksi tai että Venäjä on transitiivaiheessa. Etenkin silloin, jos toimittajalta on tullut arka kommentti Venäjän demokratian nykytilasta, Putin saattaa vedota siihen, että maa on vasta siirtymässä demokratiaan. Tämä sama linja on jatkunut sekä ensimmäisellä että toisella presidenttikaudella. Voidaankin ajatella, että Putin ja presidentinhallinto ovat omaksuneet etenkin Dahrendorfin ja Whiteheadin kirjoitukset demokratisoitumisesta pitkäaikaisena prosessina. Putin käyttää ko. aiheesta useita eri argumentteja, jotka osittain myös esiintyvät hänen kotimaisessa retoriikassakin.

Näin lyhyessä ajassa on mahdotonta muuttaa maa nykyaikaiseksi, kukoistavaksi demokratiaksi. (Esiintyminen Kreikan tasavallan kansanedustajille: 6.12.2001)²⁹

Yksi hyvin yleinen tapa Putinilla on vedota aikaan. Kuten yllä oleva sitaatti kertoo, Putin korostaa sitä, että demokratia alkoi kehittyä Venäjällä vasta 1990-luvulla ja näin lyhyellä aikavälillä on mahdoton muuttaa maa nykyaikaiseksi, kehittyneeksi demokratiaksi. Toinen hyvin yleinen argumentti Putinilla on verrata Venäjän demokratiakehitystä Euroopan ja Pohjois-Amerikan demokratisoitumiseen. Tässä hän korostaa sitä, että Euroopan ja Pohjois-Amerikan maissa demokraattiset instituutiot kehittyivät sadan vuoden kuluessa. Miksi siis Venäjän odotetaan kehittyvän demokraattiseksi valtioksi nopeasti? Putin kritisoikin tässä yhteydessä niitä, jotka ovat unohtaneet tämän länsimaisten valtioiden pitkän demokratisoitumisen kehityskulun. Tässä valossa Venäjä on tehnyt perustavan laatua olevan muutoksen 10–12 vuodessa. (Amerikkalaisen sanomalehden New York Timesin haastattelu: 4.10.2003)

Itse asiassa, meillähän ei ollut normaalia parlamenttia eikä monipuoluejärjestelmää, ei ollut kunnallista muodostumista eikä todellista aluehallintoa. Kaikki tämä peittyi monopolin asemassa olevan kommunistisen puolueen vallan

²⁹ Конечно, в столь короткий срок невозможно превратить страну в современную, процветающую демократию. (Выступление перед депутатами парламента Греческой Республики: 6 декабря 2001 года)

alle. Tämän jälkeen asiat ovat täysin muuttuneet. (Saksalaisten televisiokanavien ARD:n ja CDF:n haastattelu: 5.5.2005)³⁰

Kuten edellisellä sivulla olevassa sitaatissa, niin myös monessa muussa yhteydessä Putin viittaa demokratisoitumisen vaikeuteen ottaen huomioon Venäjän historian. Putinin mukaan nyky-Venäjällä on raskas neuvostoajan taakka kannettavanaan ja tämä näkyy epäilemättä maan demokratisoitumisen kestossa. Kommunismin aikana Venäjällä ei ollut normaalia parlamenttia, monipuoluejärjestelmää eikä aluehallintoa ja tämän vuoksi kaikki on pitänyt rakentaa alusta asti uudelleen. Putin myös toteaa, että kansalaisyhteiskuntaa ei ollut tsaarin eikä kommunismin aikana ja sitä Venäjällä on viimeisen kahdentoista vuoden aikana yritetty tätä rakentaa. (Chileläisen televisioyhtiö ”Kanava 13:n” ja sanomalehti ”El Merkurion” haastattelu: 18.11.2004) Muita demokratian vaikeuteen liittyviä tekijöitä, ovat mm. valtion suuri koko sekä valtava määrä eri etnisiä ryhmiä (Tapaaminen Italian varapääministeri Gianfranco Finin kanssa: 20.10.2004).

Ulkomainen yleisö suhtautuu varsin epäilevästi Venäjän demokratisoitumiseen ja siihen, miksi muutoksia ei tapahdu. Tämän vuoksi Putin joutuu esittämään edellä mainittuja argumentteja vakuuttaakseen ulkomaiset kuulijat. Kotimaassa Putin puhuu myös demokratisoitumisesta, mutta eri tavalla: demokratisoituminen ilmenee vain ongelmien esittelynä. Esimerkiksi vuoden 2000 Kansakunnan tila -puheessa Putin luettelee demokratian ongelmia laajasti, mutta vielä vuonna 2005 hän toteaa näin:

Edessämme on kehittää poliittista järjestelmää ja todellisen demokratian instituutioita, suunnitelmallisesti ja varmasti rakentaa oikeudenmukaista ja avointa yhteisöä. (...) Kaikki me haluamme nähdä Venäjän kukoistavana, vapaana, mahtavana ja vaikutusvaltaisena suurvaltana. (Esiintyminen Venäjän päivän juhlinnan vastaanotossa: 12.6.2005)³¹

Ongelmat eivät tunnu loppuvan, ja vuonna 2006 Putin jatkaa samaa linjaa toteamalla, että ongelmia maassa on erittäin paljon (Esiintyminen juhlallisessa vastaanotossa omistettuna 100-vuotiaalle venäläiselle parlamentarismille: 27.4.2006). Kun vertaa vuotta 2000 ja

³⁰ По сути, ведь у нас не было ни нормального парламента, ни многопартийной системы, не было муниципальных образований, не было реального регионального уровня управления. Все это покрывалось только одним – монополией коммунистической партии на власть. Картина абсолютно поменялась. (Интервью германским телеканалам АРД и ЦДФ: 5 мая 2005 года)

³¹ Нам предстоит развивать политическую систему, институты реальной демократии, планомерно и уверенно строить справедливое и открытое общество (...) Все мы хотим видеть Россию процветающей, свободной, могучей и влиятельной державой. (Выступление на приеме по случаю празднования Дня России: 12 июня 2005 года)

2006, Putinin kotimaisessa retoriikassa ongelmien ratkaisun suhteen ei ole tapahtunut juuri mitään edistystä. Voidaankin miettiä, että onko ongelmia Venäjällä vielä paljon? Vai haluaako Putin argumentoida, että ongelmia on runsaasti ja sillä valtuuttaa maan päämiehen vahvan aseman? Tässä voidaan nähdä sellaista kaikua, että vahvaa johtajaa tarvitaan maan ongelmien selvittämiseen. Putin ei joudu argumentoimaan samalla tavalla Venäjän kansalle kuin ulkomaiselle yleisölle siitä, miksi ongelmia ei ole ratkaistu tai että, miksi ongelmien ratkaiseminen kestää kauan.

Vastapainoksi ongelmien valittelulle Putin kuitenkin useasti korostaa Venäjän päämäärää olla demokratia. Putin katsoo tulevaisuuteen, ja toteaa, että Venäjän tavoitteena on olla demokratia jonain päivänä. Venäjä siirtyy koko ajan demokratiaan:

Venäjän tulee olla ja Venäjä tulee olemaan maa, jossa on kehittynyt kansalaisyhteiskunta ja vakaa demokratia. (Kirjelmä Venäjän federaation liittovaltion neuvostolle: 16.5.2003)³²

Muutos ja siirtyminen täysin demokraattiseen valtioon näkyvät myös verbeistä, joita Putin käyttää. Putin käyttää paljon futuuria tai verbiä kehittyä³³ demokratiasta puhuessaan. Aivan kuten ongelmien valittelussa, niin myös siirtymisessä demokratiaan, ei aikaperspektiivissä ole tapahtunut muutoksia: Venäjä aina vaan tulee siirtymään kohti demokratiaa. Huomattavaa on, että tähän ei edes liity mitään lisämäärettä siitä, milloin Venäjä on demokratia. Putin jättää tämän aikakysymyksen kokonaan toissijaiseksi ja tyytyy vaan sanomaan, että Venäjä on joskus demokratia. Mutta milloin, se ei selviä Putinin puheista.

Niin Putinin kotimaisessa kuin ulkomaisessa retoriikassa on näkyvissä samojen asioiden toistoa. Kotimaisessa retoriikassa Putin toistaa ongelmia ja demokratiaan siirtymistä. Ulkomaisessa retoriikassa hän toistaa samoja, edellä esitettyjä argumentteja haastattelusta tai vierailusta toiseen. Nämä molemmat ilmenevät Putinin retoriikassa vuodesta toiseen. Burken (ks. Summa 1996, 59) mukaan retorinen teho perustuu toistoon ja jatkuvaan tietyn viestin vahvistamiseen. Ne merkitsevät enemmän kuin retoriset taidot ja vakuuttavuus. Onko Putinilta taktinen veto toistaa samoja asioita puheesta toiseen? Vetoaako viestin yhtenevä jatkuvuus ihmisiin pathosta voimistaen? Toisaalta voidaan ajatella, että tässä tapa-

³² Россия должна быть и будет страной с развитым гражданским обществом и устойчивой демократией. (Послание Федеральному Собранию Российской Федерации: 16.5.2003)

³³ Развиваться

uksessa samojen argumenttien ja selitysten toistaminen ei ole järkevää. Jos niitä toistetaan säännöllisesti vuodesta toiseen, voidaan kuvitella, että argumenttien teho katoaa ja ihmiset todellakin huomaavat, että miksi muutoksia ei ole tapahtunut.

4.2.3 Onko Venäjä demokratia?

Tähän kysymykseen Putin joutui vastaamaan useasti sekä kotimaassa että ulkomailla Lain diktatuuri -hankkeen myötä. Kun Putin alkoi Lain diktatuurin myötä keskittää itselleen entistäkin enemmän valtaa sekä kansa että ulkomaiset toimijat alkoivat ihmetellä, mihin suuntaan Venäjä itse asiassa kulkee – kohti demokratiaa vai autoritarismia? Tämän vuoksi Putinin ensimmäisen kauden aikana onkin nähtävissä argumentteja, joilla Putin joutuu puolustamaan vahvan valtion asemaa. Esimerkiksi venäläisen median haastattelussa 24.12.2000 Putinilta kysytään, ovatko maan viimeaikaiset kehitykset demokratiaa vai autoritarismia: Putinin mukaan kyseessä on ehdottomasti demokratiaa, koska lakia noudatetaan (Televisiokanavien ORT:n ja RTR:n sekä ”Nezavisimaja” lehden haastattelu: 24.12.2000). Niin ikään Venäjän presidentin internet-konferenssissa kansalaisilta tuli yksi kysymys, siitä, mihin suuntaan maa on menossa. Putin vastasi, että maa menee demokraattiseen suuntaan: demokratian vaatimia instituutioita kehitetään ja jos lakia noudatetaan, maa on demokraattinen. (Venäjän Presidentin internet-konferenssi: 6.3.2001) Niin ikään puheessaan valtiosta riippumattomien järjestöjen tilaisuudessa 12.6.2001, Putin joutuu palaamaan tähän asiaan:

Vuosi sitten asetimme tehtävän vahvistaa venäläistä valtiollisuutta, vahvistaa valtaa ja tämän askeleen välttämättömyys oli ilmeinen. (Esiintyminen valtiosta riippumattomien järjestöjen edustajien tapaamisessa: 12.6.2001)³⁴

Samaan hengenvetoon Putin toteaa, että suurin osa venäläisistä ymmärsi asian tärkeyden ja sen, että ratkaisemattomien ongelmien alkuperä on heikossa ja huonosti organisoidussa valtiossa. Kuitenkin on selvästi nähtävissä, että Putinin vallan vahvistaminen herätti kansalaisissa epäluuloisuutta ja Putinin Lain diktatuuri -linja kyseenalaistettiin. Putin joutui vuosina 2000 ja 2001 argumentoimaan siitä, että nämä muutokset ovat demokratian sisäpuolella. Tässä asiassa on nähtävissä julkista keskustelua asioiden hoitamisesta Venäjällä. Tällai-

³⁴Год назад мы поставили задачу укрепления российской государственности, укрепления власти, и необходимость этого шага была очевидна. (Выступление на встрече с представителями общественных неполитических организаций: 12 июня 2001 года)

nen argumentointi ja todistelu kuitenkin loppuivat jo ennen toisen kauden alkua. Tämän jälkeen Putin on Venäjän kansalle vain tyytynyt toistelemaan fraaseja, joiden mukaan maa siirtyy kohti demokratiaa.

Ulkomailla etenkin Lain diktatuurin toiseen vaiheeseen kuulunut uudistus, jossa Putin saa osallistua federaation alueiden kuvernöörien valintaan nimittämällä ehdokkaat alueduumille, sai lännessä paljon kritiikkiä osakseen. Osittain tämän seurauksena Putin alkoi argumentoida eri järjestelmien hyvien ja huonojen puolten kautta. Hänen mukaansa kuvernöörien valintauudistus ei ole yhtään sen huonompi kuin vastaavien valinta muualla maailmassa. Itse asiassa Putinin mukaan tämä uudistus on paljon demokraattisempi, kuin joissakin Euroopan maissa. (esim. Suositun amerikkalaisen televisiokanava CBS:n haastattelu: 9.5.2005; Ranskalaisen televisiokanavan TF-1:n haastattelu: 12.6.2006) Muutenkin Putinin ulkomaisessa retoriikassa on nähtävissä vuotta 2006 lähestyttäessä, että hän vastaa kritiikkiin kritiikillä. Esimerkiksi haastattelussa 25.4.2005 Putin toteaa, että on väärin, että Venäjää syytetään demokratian ongelmista, koska ongelmia demokratian kanssa on kaikissa maissa (Egyptiläisen sanomalehti ”Al-Ahram” haastattelu: 25.4.2005). Putin ikään kuin suhteellistaa kysymyksen ja lisää argumentatiiviseen tilanteeseen tekijän, jonka avulla hän tulkitsee kysymyksen uudelleen. Tällä tavalla hän poistaa voiman kriitikoiden argumentista.

Se, että Putin uskaltaa väitellä toimittajia ja muiden maiden päämiehiä vastaan ja vastata kritiikkiin kritiikillä, voi olla myös osoitus Putinin kasvavasta itsevarmuudesta demokraatiaretoriikassa. Esimerkiksi 13.6.2005 Putin ja Ison-Britannian pääministeri Blair keskustelivat demokratian ongelmista Venäjällä ja maailmalla yleensä. Tiedotustilaisuudessa Putin sanoi Venäjän saaneen osakseen kritiikkiä Tšetšenian tapauksessa, mutta niin on saanut myös Iso-Britannia Pohjois-Irlannin tapauksessa. Venäjä ei ole näin ollen ainoa valtio maailmassa, jolla on ongelmia rajojensa sisäpuolella. Tarpeen tullen Putin on ikään kuin onnistunut kääntämään Venäjää kohtaan tulevan kritiikin laimeammaksi vertaamalla Venäjän ongelmia muissa maissa oleviin ongelmiin. Venäjän ja Putinin itsetunnon kasvusta kertoo myös se, että Putin on alkanut suurvaltavaltion tavoin olla huolissaan muunkin maailman demokratiakehityksestä. Hänen mukaansa demokratian ongelmista ja ihmisoikeuksien puolustamisesta pitää puhua maailman laajuisesti, ei pelkästään Venäjän kohdalla (Lehdistötilaisuus Ison-Britannian pääministeri Anthony Blairin kanssa käytyjen keskustelujen lopputuloksista: 13.6.2005)

Mutta mikä on Putinin vastaus kysymykseen siitä, onko Venäjä autoritaria vai demokratia?

Kysymys: Viime aikoina kriitikot ovat sanoneet, että te liikutte autoritarismin suuntaan. Miten te vastaatte tähän kritiikkiin?

V. Putin: Voin sanoa, että se on pötypuhetta. (Chileläisen televisioyhtiö ”Kanava 13:n” ja sanomalehti ”El Merkurion” haastattelu: 18.11.2004)

M. Wallace: Puhutaanpas demokratiasta. Onko Venäjä demokratia?

V. Putin: Venäjä on totta kai demokratia. (Suositun amerikkalaisen televisio-kanava CBS:n haastattelu: 9.5.2005)

Näin yksiselitteisestikin kysymyksiin voi vastata! Tosin Putin lisää etenkin puheissaan ulkomaiselle yleisölle näiden lauseiden perään perusteluja siitä, minkälainen demokratia Venäjä on tai että miksi Venäjä ei ole autoritaria. Luvussa kolme todettiin, että Putinin demokratiakäsite muodostuu toisiaan toistavista elementeistä. Tässä luvussa on huomattu, että myös Putinin retoriikka ja argumentointi on myös hyvin yhtenäistä. Putinin roolien, argumenttien tai Venäjän kansan kohdalla puuttuvien argumenttien kautta on osoitettu, että Putinin retoriikka on erilaista kotimaassa ja ulkomailla. Ulkomaiselle yleisölle Putinin argumentointi on hyvin vilkasta ja aktiivista. Ulkomailla Putin joutuu puhumaan samoilla käsitteillä muiden toimijoiden kanssa ja ottamaan osaa keskustelukulttuuriin, jossa omia mielipiteitä pitää puolustaa. Osittain tällä on ollut vaikutusta keskustelukulttuuriin Venäjällä. Esimerkiksi lännessä Putinin Lain diktatuuri -hanketta kritisoitiin voimakkaasti ja Putin joutui puolustamaan näkemyksiään siitä, että Venäjä ei ole menossa autoritarismin suuntaan. Tällä on ollut ehdottomasti vaikutusta siihen, että hän myös kotimaisessa retoriikassa joutui ottamaan ko. asian esille.

Putinin puuttuva argumentointi Venäjän kansalle osoittaa sen, että keskustelukulttuuri Venäjällä on vähäistä ja kehittymätöntä. Putin ei ole kenellekään vastuullinen tekemisistään ja tämä näkyy siinä, että hänen ei tarvitse puolustaa näkemyksiään ja esittää niille perusteluja. Tässä näkyy plebiskiittinen demokratia ja vahvan johtajan asema. Tässä näkyy myös ohjattu demokratia: Putin näkemyksillään ohjaa kansaa toimimaan niin kuin parhaaksi katsoo. Tämä kertoo myös siitä, että kansalaisyhteiskunta, puolueet, sananvapaus ja venäläiset tiedotusvälineet ovat vasta kehittymässä: Venäjällä demokratia ei ole vakiintunut.

4.3 Toistuvat elementit Putinin demokratiakäsitteessä ja -retoriikassa

Luvussa kolme ja edellä luvussa neljä on käsitelty Putinin rakentamaa demokratiakäsitettä ja -retoriikkaa. On huomattu, että Putinin demokratiakäsite on suhteellisen samanlainen sekä Venäjän kansalle että ulkomaiselle yleisölle. Ulkomaisille toimijoille Putin tosin korostaa enemmän demokratian perusarvoja, kun puolestaan demokratiapuheissa venäläisille tulee esille vahvan valtion merkitys demokratian rakentajana. Putinin demokratiakäsitteessä on nähtävissä samat, toistuvat demokratian elementit puheesta toiseen.

Vastaavasti Putinin demokratiaretoriikassa on huomattu, että se koostuu samoista palikoista. Putin on aina tietoinen siitä, kenelle hän puhuu ja argumentoi/ei argumentoi sen perusteella. Hänen argumenttinsa ulkomaisille toimijoille rakentuvat samalla periaatteella: hän esittää perusteluja siitä, miksi demokratia on sellaista Venäjällä kuin se on. Kotimaisessa retoriikassa vastaavasti näkyy hänen roolinsa auktoriteettina, jonka ei tarvitse perustella maan demokratiakehityksen suuntaa. Putinin demokratiaretoriikka on näin hyvin systemaattista ja tietoisesti samalla tavalla rakennuttua.

Putinin demokratiakäsite ja -retoriikka voidaan myös nähdä toisiinsa kietoutuneina elementteinä. Tällä tarkoitan sitä, että Putinin demokratiakäsite kertoo siitä, minkälaista Putinin retoriikka on, ja Putinin retoriikka kertoo siitä, minkälaista Putinin luoma demokratia on. Näin ollen Putinin demokratiaretoriikka ja -käsite liittyvät läheisesti toisiinsa: ne ilmentävät samoja arvoja ja asioita.

Kansalle Putin näyttäytyy vahvana johtajana sekä hänen retoriikassaan että hänen demokratiakäsityksessään. Demokratiassaan Putin mm. perustelee vahvan johtajan aseman perustuslain takaamana. Vahva johtaja tarvitaan ohjaamaan kansalaisyhteiskunnan rakentamista. Vahva johtaja tarvitaan pitämään maa yhtenäisenä. Vahva johtaja tarvitaan ratkaisemaan Venäjän suuret ongelmat. Putinin retoriikassa tämä vahvan johtajan asema näkyy siinä, että hänen ei tarvitse perustella kansalaisille demokratialinjaansa. Vahva johtaja tietää, mikä on kansan paras ja vahvan johtajan ethos riittää kansalaisten vakuuttamiseksi.

Putinin ulkomaisessa retoriikassa näkyy suvereenin demokratian merkitys sekä hänen demokratiakäsityksessään että retoriikastaan. Vuotta 2006 lähestyttäessä Putinin demokratiaretoriikassa lisääntyy Venäjän suvereniteetin korostus demokratiakehityksensä määrää-

jänä. Vastaavasti tämä näkyy hänen ulkomaisessa retoriikassa itsetunnon kasvuna ja sinä, että hän uskaltaa vastata kritiikkiin kritiikillä. Venäjä on öljytulojen myötä vaurastunut. Esimerkiksi tyytyväisyys siitä, että Venäjä on G8-maiden täysivaltainen jäsen, näkyy Putinin retoriikassa (Kirjelmä Venäjän federaation liittovaltion neuvostolle: 16.5.2003). Venäjä alkaa saada takaisin paikkansa maailman merkittävimpien valtioiden joukossa. Tällaisen maan johtaja osaa itsevarmasti puolustaa näkemyksiään ulkomaiselle yleisölle.

Anna-Kaisa Kalliola on valtio-opin pro gradu -työssään (2004) tarkastellut Yhdysvaltain presidentti George W. Bushin maailmanrakennetta. Hän on työssään huomannut, että Bushin retoriikka koostuu toistuvista elementeistä. Kalliola onkin ansiokkaasti kehittänyt Bushin retoriikasta tyyppipuheen, jossa tulee ilmi Bushille tyypillinen puheen rakenne ja retoriikka sekä asiat, joita Bush tavallisesti puheissaan käsittelee.

Myös Putinin puheissa toistuvat samat elementit puheesta toiseen, kun hän puhuu demokratiasta. Putin korostaa samoja demokratian arvoja, mutta hän myös rakentaa retoriikkaansa samalla tavalla. Tämän vuoksi olenkin kirjoittanut kuvitellut Putinin tyyppipuheet sekä Venäjän kansalle että ulkomaiselle yleisölle. Puhetilanteet ovat täysin kuvitteellisia. Olen kirjoittanut puheet niin, että ne koostuvat Putinille tyypillisestä retoriikasta ja demokratiakäsityksestä. Molemmissa puheissa on mukana Putinille tyypillisiä fraaseja. Puheet olen kirjoittanut venäjäksi, mutta olen kääntänyt ne suomeksi. Venäjänkieliset tyyppipuheet ovat liitteissä 1 ja 2.

4.3.1 Putinin tyyppipuhe Venäjän kansalle

Moskova, Kreml

Kunnioitetut Venäjän kansalaiset.

Tänään minä – maan päämiehen ominaisuudessa – haluan puhua teille demokratiasta, venäläisestä demokratiasta. Venäjä astui demokratian ja uudistusten tielle 1990-luvulla. Olen täysin varma, ettei valtiolla ole minkäänlaista muuta vaihtoehtoa kuin demokraattinen kehitys ja markkinatalous. Meidän yhteinen tehtävämme on näyttää, että demokratia tulee olemaan Venäjällä ikuisesti.

Venäläinen demokratia on nuorta ja uutta. 1990-luku oli meille vaikeaa aikaa. Me emme halua elää heikossa valtiossa. Tämän vuoksi ilman valtion voimakasta ja tehokasta toimintaa ei tule olemaan kansalaisoikeuksia, ei vapauksia, eikä kansalaisyhteiskuntaa. Valtion ja kansalaisyhteiskunnan välinen kumppanuus on tärkeää. Ilman valtion ja yhteiskunnan välistä aitoa kumppanuutta ei voi syntyä vahvaa valtiota eikä kukoistavaa, onnellista yhteiskuntaa.

Perustuslaki on maan kaikista tärkein oikeudellinen asiakirja. Perustuslain tärkein idea on se, että valtio palvelee yhteiskuntaa. Onnellisuus, hyvinvointi ja menestys ovat tärkeitä päämääriä. Ongelmia on kuitenkin vielä hyvin paljon. Tämän vuoksi valtiomme tärkein tehtävä on turvata kansalaistemme hyvinvointi. Me kaikki haluamme elää hyvin!

Toistan vielä, että ongelmia maassamme on erittäin paljon. Meidän täytyy kehittää poliittista järjestelmää ja kansalaisyhteiskunnan instituutioita. Jotta onnistuisimme tässä, meidän taloutemme tulee kasvaa vuosittain seitsemän prosenttia. Venäjä tulee olemaan planeetan vahvimpien suurvaltojen joukossa.

Toivotan teille kaikille hyvää terveyttä ja onnellisuutta!

Kiitoksia huomiostanne.

Putinin puheissa kansalle toistuvat näin ollen samat sisällölliset ja retoriset elementit. Putin puhuu kansalle venäläisestä demokratiasta, joka on vasta nuorta. Venäläiseen demokratiiaan kuuluu tehokas ja voimakas valtio, joka tekee yhteistyötä kansan kanssa rakentaessaan kansalaisyhteiskuntaa. Perustuslaki on tärkeässä roolissa ja se mm. takaa valtion päämiehen vahvan aseman. Talouden jatkuvan kasvun kautta demokratia ja kansalaisyhteiskunta kehittyvät. Tällä Putin tähtää myös kansalaisten onnellisuuteen ja hyvinvoinnin kehittymiseen. Retorisina keinoina Putin käyttää omaa vahvaa asemaansa maan johtajana, mutta hän myös korostaa solidaarisuutta sekä kansalaisten ja vallan yhteistyötä. Putin myös vakuuttaa kansalaisille, että Venäjä pysyy demokratian tiellä, mutta tämä kehitys on kuitenkin pitkäkestoista, koska ongelmia maassa on paljon. Puheen Putin esittää Kremlistä, koska mm. tällä keinolla halutaan vaikuttaa venäläisten kansallistunteeseen ja yhteenkuuluvuuteen.

Putin haluaa myös korostaa kansalle, että Venäjän itsetunto kasvaa ja että sen tulee saada asemansa suurvaltana takaisin.

4.3.2 Putinin tyyppipuhe ulkomaiselle yleisölle

New York

Hyvät naiset ja herrat.

Haluan kiittää teitä kutsusta. Puhun teille tänään demokratiasta. Venäjä on tietysti demokratia, nuori demokratia. Venäjällä on monipuoluejärjestelmä ja demokraattiset ja vapaat vaalit toimitetaan säännöllisesti kaikilla vallan tasoilla. Venäjän federaation presidentti valitaan suoralla ja salaisella äänestyksellä enintään kahdeksi neljän vuoden kaudeksi kerrallaan. Meillä on riippumaton oikeusjärjestelmä, ja kaiken lisäksi Venäjällä on yksi maailman demokraattisimmista perustuslaeista. Ihmisten vapaudet, sananvapaus sekä lehdistönvapaus ovat myös demokratian perusarvoja. Demokratia ei ole kuitenkaan kaiken sallivaa, eikä se ole anarkiaa.

Haluan korostaa teille, että tiedotusvälineiden vapaudet ovat demokraattisen, venäläisen yhteiskunnan välttämätön runko. Venäjällä on 3 200 teleradioyhtiötä, joista vain 10 prosenttia on valtiollisia. Venäjällä on rekisteröity 46 000 sanomalehteä ja aikakausilehteä.

Demokratian instituutiot kehittyvät ja voimistuvat Venäjällä. Tietenkään näin lyhyessä ajassa ei ole mahdollista muuttaa maata nykyaikaiseksi ja kukoistavaksi demokratiaksi. Monet asiat ovat vielä muovautumassa. Pohjois-Amerikassa ja Euroopassa demokratian periaatteet vakiintuivat satojen vuosien kuluessa. Venäjän demokratian instituutiot ovat kehittyneet vasta noin 15 vuotta.

Kaikkialla demokratia on erilaista. On tietenkin perusasioita, jotka yhdistävät kaikkia maita. Kaikissa maissa on kuitenkin omat erikoisuutensa. Venäjä etsii vielä omaa tapaansa rakentaa yhteiskuntaa. Tämä tehdään kuitenkin ottamalla huomioon perinteet, kansalaisyhteiskunnan kehitysaste, valtavan suuri alue sekä todella suuri eri kansojen lukumäärä. Venäjä rakentaa demokratiaansa itsenäisesti.

Tietenkin ongelmia on paljon, mutta haluan vakuuttaa teille, että Venäjä tulee kulkemaan kohti demokratiaa.

Kiitos!

Ulkomaisille toimijoille Putin yleensä korostaa demokratian perusarvoja, ja sitä että Venäjä on sitoutunut niihin. Osaksi argumentointiin, osaksi demokratiamaailmankuvaan kuuluu, että Venäjä rakentaa demokratiaansa omalla tavallaan ottaen omat erityispiirteensä huomioon. Putin turvallistaa ulkomaisille toimijoille hyvin voimakkaasti maansa koon ja eri kansojen lukumäärän vaikutuksen maan demokratiakehitykseen ja sen, että demokratia ei ole kaiken sallivaa. Tämän vuoksi tehokkaan ja lujan valtion rooli näkyy demokratiakehityksessäkin. Koska Putinin asiantuntijuus ko. asiassa kyseenalaistetaan, Putin joutuu voimakkaasti argumentoimaan erilaisilla väitteillä ja perusteluilla ulkomaisille toimijoille.

5 LOPUKSI

Tämä tutkimus on keskittynyt Venäjän presidentti Vladimir Putinin demokratiaretoriikan tarkasteluun. Putinin demokratiakäsitteen ja -retoriikan tarkastelu on ollut aiheellista, koska Putinin toinen presidenttikausi lähenee loppuaan: on tarpeellista tutkia, mitä näiden Putinin vallassaolovuosien aikana on tapahtunut. Venäjän perustuslain mukaan maan päämiehenä saa olla kaksi peräkkäistä kautta kerrallaan, joten keväällä 2008 Venäjän kansa valitsee uuden presidentin. Tämä tutkimus on osoittanut, että Venäjän presidentillä on erittäin merkittävä rooli Venäjän demokratiakehityksessä ja maan muissa poliittishallinnollisissa asioissa: pelkästään jo maan perustuslaki takaa presidentin vahvan aseman suhteessa hallitukseen ja duumaan. Venäjän tämänhetkinen presidentti Vladimir Putin on omaksunut hyvin vahvan johtajaroolin. Mutta mikä on Venäjän presidentillisen järjestelmän tulevaisuus? Voidaankin pohtia, minkälainen vaikutus uuden johtajan valinnalla on maan demokratiakehitykseen. Entä mikä on duuman asema tulevaisuudessa?

Kangaspuron mukaan Venäjällä on alettu miettiä aikaa Putinin jälkeen. Voi olla, että seuraava johtaja ei välttämättä ole yhtä vahvasti kansansuosiota ja auktoriteettia nauttiva kuin Putin on. Tämän vuoksi esimerkiksi Yhtenäinen Venäjä -puoluetta on yritetty vahvistaa, niin että putinilaisen politiikan kannatus on pyritty kanavoimaan kyseisen puolueen poliittiseksi pääomaksi. (Kangaspuro 2006, 1–2) Sitä, onko tällä vaikutusta esimerkiksi valtasuhteiden vaihtumiseen duuman, hallituksen ja presidentin välillä, voidaan miettiä. Kravtšenkon mukaan Venäjä tähtää parlamentaarisen järjestelmän syntymiseen. Toistaiseksi siihen ei ole voitu mennä, koska vaarana piilisi, että kommunistinen puolue tulisi parlamentin suurimmaksi puolueeksi ja näin ollen maalle tulisi kommunistinen pääministeri. (Kravtšenko 2007, 210–211) Putinin mukaan duuman edustajien ammattitaito kuitenkin kasvaa vuosi vuodelta, ja duumalla on tärkeä rooli maan ongelmien ratkaisussa (Esiintymisen juhlallisessa vastaanotossa omistettuna 100-vuotiaalle venäläiselle parlamentarismille: 27.4.2006). Vaikka Putin onkin todennut (Pikakirjoite Venäjän presidentin ”suorasta linjasta”: 19.12.2002), että maan tässä kehitysvaiheessa vallan pitää olla presidentin käsissä, tulevaisuudessa asia voi olla eri tavalla. Toisaalta mahdollisia muutoksia valtasuhteissa voidaan tarkastella ainoastaan erittäin pitkällä aikavälillä. Se, että parlamentin rooli Yhtenäinen Venäjä -puoleen kautta korostuisi, ei kuitenkaan tällä hetkellä edusta muutosta. Yhtenäinen Venäjä -puolue rakentuu vallassa olevien henkilöiden sisäpiirin varaan ja se,

että useampi samaan regiimiin kuuluva henkilö korvaisi tällä hetkellä yhden henkilön valtan, ei todellisuudessa muuttaisi paljon Venäjän poliittista järjestelmää. Vladimir Gelmanin (2003, 99–100) mukaan tärkeää mahdollisessa muutoksessa on se, että politiikkaa ei tehdä pienissä sisäpiireissä. Poliitiikan tekeminen tulisi saada virallisiin instituutioihin epävirallisten sijaan.

Duuman roolin ja pääministerin valtaoikeuksien mahdollisesta kasvusta tulevaisuudessa kertoo kuitenkin se, että Putin aikoo olla Yhtenäinen Venäjä -puolueen ehdokas joulukuun 2007 parlamenttivaaleissa. Putinin roolia Venäjän tulevaisuuden kehityksessä oli spekuloitu jo pitkään. Lopulta 1. lokakuuta 2007 Putin paljasti suunnitelmansa. (Loppusanat Yhtenäisen Venäjän kahdeksannessa puoluekokouksessa: 1.10.2007) Tällä hetkellä näyttää siltä, että Putin on Venäjän seuraava pääministeri. Tämän saattamana hallituksen ja pääministerin rooli suhteessa presidenttiin voi kasvaa. On kuitenkin mahdollista, että presidentin valtaoikeuksia ei kavenneta. Putinilla on perustuslain mukaan mahdollisuus olla ehdolla Venäjän presidentiksi jälleen vuoden 2012 presidentinvaaleissa. Tiedotusvälineissä onkin spekuloitu, että Putin voidaan nähdä Venäjän johtopaikoilla aina vuoteen 2020 asti.

Venäjän valtakoneiston tulevaisuudesta on näin ollen vaikea antaa yksiselitteisiä arvioita. Moni muukin asia Venäjän tulevaisuuden demokratiakehityksessä on epäselvää. Tulevaisuus näyttää, miten Venäjän kansalaisyhteiskunta kehittyy. Tulevaisuus myös näyttää sen, minkälaisia toimijoita puolueista kehittyy. Tällä hetkellä maan päämies näyttää kehityksen suunnan niin kansalaisyhteiskunnalle kuin puolueille. Lyhyellä aikavälillä ei voi nähdä, että tässä tapahtuisi muutoksia, jos ja kun Venäjä halutaan pitää yhtenäisenä. Venäjän valtion suuri koko ja eri kansojen lukumäärä antavat valtiolle oman haasteensa. Tšetšenian lisäksi moni muu Venäjän federaation alue näkisi varmasti oman alueensa mielellään itsenäisenä valtiona. Vielä Putinin venäläisen kansalaisyhteiskunnan rakentamisprosessi ei ole onnistunut niin hyvin, että venäläisyys kukoistaisi. Jotta maa saadaan pidettyä yhtenäisenä, siihen tarvitaan maan päämiehen rautainen ote. Tämä on se näkökulma, jonka Venäjän nykyjohto katsoo olevan toimivin ratkaisu maansa parhaaksi tällä hetkellä.

Venäjän demokratiakehitys Putinin demokratiakäsitystä tutkittaessa näyttäytyy demokratisoinnin kolmannen aallon tuomana rajoitettuna demokratiana, jonka tämä tutkimus on osoittanut. Rajoitettua demokratiaa ovat niin ohjattu, suvereeni kuin plebiskiittinenkin demokratia, joita kaikkia on tässä tutkimuksessa sovellettu Putinin demokratiakäsityksen ja -

retoriikan ymmärtämiseen. Tämä tutkimus on osoittanut, että Putinin demokratiakäsityksessä korostuu vahvan johtajan rooli, joka ohjaa ja hallitsee maan demokratiakehitystä. Tämä tutkimus on myös osoittanut, että Putinin demokratiaretoriikka Venäjän kansalle ja ulkomaiselle yleisölle on erilaista. Ulkomaiselle yleisölle Putin argumentoi, mutta Venäjän kansalle Putinin ei tarvitse perustella näkemyksiään tai tekemisiään. Tämäkin on osoitus siitä, että Venäjä on yhä demokratisoitumisprosessissa.

Venäjän demokratiakehityksen tutkiminen on mielekästä. Maan päämiehen demokratiaretoriikan tutkiminen on avannut kuvan, jossa perinteisiin demokratian arvoihin yhdistyy vahva johtajuus. Välttämättä samanlaista kuvaa ei tule, jos tutkii muiden venäläisten toimijoiden käsityksiä maan demokratiakehityksestä. Tulevaisuudessa Venäjän demokratiakehitystä kannattaa tutkia, koska demokratia ei ole vielä vakiintunut Venäjällä. Venäjä yhä demokratisoituu. Sekä Huntington (1991) että Linz & Stepan (1996) totesivat, että välttämättä heidän analyysinsa eivät pysty kertomaan, mihin suuntaan kolmannen aallon demokratiat menevät. Yhdyn tässä heidän sanoihinsa. Tällä hetkellä Venäjän demokratiakehityksen suunnan sanelee vahva johtaja, mutta tulevaisuus näyttää, mihin suuntaan maa menee. Venäjän demokratiakehitys ei ole loppuun tutkittu aihe vielä moneen vuosikymmeneen.

LÄHTEET

AINEISTO

Viitteet ovat muodossa puheen nimi, julkaisupäivämäärä, URL-osoite sekä päivämäärä, jolloin puheeseen on viitattu. Aineisto on aakkosjärjestyksessä suomennetun puheen nimen mukaan.

Amerikkalaisen radiokanavan haastattelu: 15.11.2001

<http://www.kremlin.ru/text/appears/2001/11/28703.shtml> 20.8.2007

Amerikkalaisen sanomalehden New York Timesin haastattelu: 4.10.2003

<http://www.kremlin.ru/text/appears/2003/10/53439.shtml> 20.8.2007

Brasilialaisten sanomalehtien ”Folja de San-Paulon” ja ”O Globon” haastattelu:
21.11.2004

<http://www.kremlin.ru/text/appears/2004/11/79799.shtml> 20.8.2007

Chileläisen televisioyhtiö ”Kanava 13:n” ja sanomalehti ”El Merkurion” haastattelu:
18.11.2004

<http://www.kremlin.ru/text/appears/2004/11/79634.shtml> 20.8.2007

Egyptiläisen sanomalehti ”Al-Ahram” haastattelu: 25.4.2005

<http://www.kremlin.ru/text/appears/2005/04/87032.shtml> 20.8.2007

Esiintyminen juhlallisessa vastaanotossa omistettuna 100-vuotiaalle venäläiselle parlamentarismille: 27.4.2006

<http://www.kremlin.ru/text/appears/2006/04/105122.shtml> 20.8.2007

Esiintyminen juhlallisessa vastaanotossa Venäjän valtiollisen suvereniteetin julistamisen päivänä: 12.6.2001

<http://www.kremlin.ru/text/appears/2001/06/28557.shtml> 20.8.2007

Esiintyminen Kansainvälisen olympiakomitean 119. istunnossa: 4.7.2007 (ks. Video)

http://president.kremlin.ru/appears/2007/07/04/2056_type63374type63376type82634type122346_137146.shtml 20.8.2007

Esiintyminen kansalaisfoorumin avajaisissa: 21.11.2001

<http://www.kremlin.ru/text/appears/2001/11/28709.shtml> 20.8.2007

Esiintyminen Kreikan tasavallan kansanedustajille: 6.12.2001

<http://www.kremlin.ru/text/appears/2001/12/28734.shtml> 20.8.2007

Esiintyminen perustuslain päivälle omistetussa juhlallisessa vastaanotossa: 12.12.2001

<http://www.kremlin.ru/text/appears/2001/12/28743.shtml> 20.8.2007

Esiintyminen valtiosta riippumattomien järjestöjen edustajien tapaamisessa: 12.6.2001

<http://www.kremlin.ru/text/appears/2001/06/28558.shtml> 20.8.2007

Esiintyminen Venäjän federaation Perustuslain 10-vuotispäivälle omistetussa juhlavastaa-
taanotossa: 12.12.2003

<http://www.kremlin.ru/text/appears/2003/12/57140.shtml> 20.8.2007

Esiintyminen Venäjän federaation presidentin toimeen astumisseremoniassa: 7.5.2000

<http://www.kremlin.ru/text/appears/2000/05/28711.shtml> 20.8.2007

Esiintyminen Venäjän päivän juhlinnan vastaanotossa: 12.6.2005

<http://www.kremlin.ru/text/appears/2005/06/89453.shtml> 20.8.2007

Esiintyminen venäläisten kaupunkien liiton neuvottelussa: 21.3.2000

<http://www.kremlin.ru/text/appears/2000/03/28575.shtml> 20.8.2007

Esiintyminen Yhtenäisen Venäjän kolmannessa puoluekokouksessa: 20.9.2003

<http://www.kremlin.ru/text/appears/2003/09/52516.shtml> 20.8.2007

Esiintyminen yliopistossa Ateenassa: 7.12.2001

<http://www.kremlin.ru/text/appears/2001/12/28738.shtml> 20.8.2007

Kanadalaisten televisioyhtiöiden CBS:n, CTV:n ja sanomalehti ”Globe and Mailin” ja te-
levisioyhtiö RTR:n haastattelu: 14.12.2000

<http://www.kremlin.ru/text/appears/2000/12/28434.shtml> 20.8.2007

Kirjelmä Venäjän federaation liittovaltion neuvostolle: 8.7.2000

http://president.kremlin.ru/appears/2000/07/08/0000_type63372type63374type82634_28782.shtml 20.8.2007

Kirjelmä Venäjän federaation liittovaltion neuvostolle: 16.5.2003

http://president.kremlin.ru/appears/2003/05/16/1259_type63372type63374type82634_44623.shtml 20.8.2007

Kirjelmä Venäjän federaation liittovaltion neuvostolle: 20.5.2004

http://president.kremlin.ru/appears/2004/05/26/2003_type63372type63374_71501.shtml
20.9.2007

Kirjelmä Venäjän federaation liittovaltion neuvostolle: 25.4.2005

http://president.kremlin.ru/appears/2005/04/25/1223_type63372type63374type82634_87049.shtml 20.8.2007

Lehdistötilaisuus Ison-Britannian pääministeri Anthony Blairin kanssa käytyjen keskuste-
lujen lopputuloksista: 13.6.2005

<http://www.kremlin.ru/text/appears/2005/06/89525.shtml> 20.8.2007

Loppusanat Yhtenäisen Venäjän kahdeksannessa puoluekokouksessa: 1.10.2007

<http://president.kremlin.ru/text/appears/2007/10/146477.shtml> 4.11.2007

ORT:n kirjeenvaihtajien, japanilaisen televisioyhtiö NHK:n ja tietotoimisto Reutersin
haastattelu: 11.7.2000

<http://www.kremlin.ru/text/appears/2006/09/111114.shtml> 20.8.2007

Pikakirjoite Venäjän presidentin ”suorasta linjasta”: 19.12.2002
<http://www.kremlin.ru/text/appears/2002/12/29647.shtml> 20.8.2007

Pikakirjoitusselostus tapaamisesta kolmannen kansainvälisen keskustelukerho ”Baldain” istunnon osallistujien kanssa: 9.9.2006
<http://www.kremlin.ru/text/appears/2006/09/111114.shtml> 20.8.2007

Pikakirjoitusselostus venäläisten ja ulkomaisten toimittajien tiedostustilaisuudesta: 18.7.2001
<http://www.kremlin.ru/text/appears/2001/07/28591.shtml> 20.8.2001

Puhe Intian tasavallan parlamentissa: 4.10.2000
<http://www.kremlin.ru/text/appears/2000/10/28913.shtml> 20.8.2007

Puolalaisen lehden ”Gazeta vybortšan” ja puolalaisen televisiokanavan TVP:n haastattelu: 14.1.2002
<http://www.kremlin.ru/text/appears/2002/01/28773.shtml> 20.8.2007

Ranskalaisen televisiokanavan TF-1:n haastattelu: 12.6.2006
<http://www.kremlin.ru/text/appears/2006/07/108509.shtml> 20.8.2007

Saksalaisen televisioyhtiön haastattelu: 19.9.2001
<http://www.kremlin.ru/text/appears/2001/09/28636.shtml> 20.8.2007

Saksalaisten televisiokanavien ARD:n ja CDF:n haastattelu: 5.5.2005
<http://www.kremlin.ru/text/appears/2005/05/87570.shtml> 20.8.2007

Suosituksen amerikkalaisen televisiokanava CBS:n haastattelu: 9.5.2005
<http://www.kremlin.ru/text/appears/2005/05/87802.shtml> 20.8.2007

Tapaaminen Italian varapääministeri Gianfranco Finin kanssa: 20.10.2004
<http://www.kremlin.ru/text/appears/2004/10/78307.shtml> 20.8.2007

Tapaaminen toimittajien kanssa vaaliesikunnassa Venäjän presidentinvaalien äänestymisen päättymisen jälkeen: 15.3.2004
<http://www.kremlin.ru/text/appears/2004/03/61835.shtml> 20.8.2007

Televisiokanavien ORT:n ja RTR:n sekä ”Nezavisimaja” lehden haastattelu: 24.12.2000
<http://www.kremlin.ru/text/appears/2000/12/28444.shtml> 20.8.2007

Venäjän Presidentin internet-konferenssi: 6.3.2001
<http://www.kremlin.ru/text/appears/2001/03/28499.shtml> 20.8.2007

Uuden vuoden vetoamus: 31.12.1999
<http://www.kremlin.ru/text/appears/1999/12/59165.shtml#> 20.8.2007

KIRJALLISUUS

- Ahmirova, Rimma. 2006. Kto sotšinjajet retši prezidentu Putinu. *Pjatnica*. 12–19.5.2006, 25
- Alapuro, Risto. Tulossa 2007. Kansalaistoiminnan edellytyksiä Venäjällä. Teoksessa Rotkirch, Anna & Salmenniemi, Suvi. (toim.), *Suhteiden Venäjä*. Helsinki: Gaudeamus
- Anderson, Benedict. 1991. *Imagined Communities*. London and New York: Verso
- Ankersmit, Franklin. 1996. *Aesthetic Politics: Political Philosophy Beyond Fact and Value*. Stanford: Stanford University Press
- Aristoteles. 1997. *Retoriikka Runousoppi*. Helsinki: Gaudeamus
- Aristotetele. 1991. *The Art of Rhetoric*. Lontoo: Penguin Group
- Bacon, Edwin. 2004. Russia's Law on Political Parties: democracy by decree? Teoksessa Ross, Cameron (toim.), *Russian politics under Putin*. Manchester: Manchester University Press, 39-52
- Breslauer, George. W. 2005. Regimes of Political Consolidation: The Putin Presidency in Soviet and Post-Soviet Perspective. Teoksessa Pravda, A. (toim.) *Leading Russia: Putin in perspective*. Oxford: Oxford University Press, 37-58
- Brown, Archie. 2004. Vladimir Putin's leadership in comparative perspective. Teoksessa Ross, Cameron (toim.), *Russian politics under Putin*. Manchester: Manchester University Press, 3-16
- Buzan, Barry. 1991. *People, States and Fear. An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Essex: Pearson
- Buzan, Barry, Wæver, Ole & de Wilde, Jaap. 1998. *Security: a new framework for analysis*. Boulder: Rienner
- Dahl, Robert. A. 1971. *Polyarchy: Participation and opposition*. New Haven and London: Yale University Press
- Dahl, Robert. A. 1989. *Democracy and its critics*. New Haven and London: Yale University Press
- Dahl, Robert. A. 1998. *On Democracy*. New Haven and London: Yale University Press
- Dahrendorf, Ralf. 1991. *Huomisen Eurooppaan*. Helsinki: Kirjayhtymä
- Flikke, Geir. 2004. Introduction: The Uncertainties of Russia's Democratisation. Teoksessa Flikke, Geir (toim.) *The Uncertainties of Putin's Democracy*. Oslo: Norwegian Institute of International Affairs, 5-20

- Gelman, Vladimir. 2003. Post-Soviet Transitions and Democratization: Towards Theory Building. *Democratization* 10:2, 87-104
- Hart, Roderick. P. 1987. *The Sound of Leadership. Presidential Communication in the Modern Age*. The University of Chicago Press: Chicago, London.
- Haynes, Jeff. *Democracy in the Developing World: Africa, Asia, Latin America, and the Middle East*. Cambridge: Polity Press
- Held, David. 1996. *Models of Democracy*. Cambridge: Polity Press
- Holmes, Leslie. 2005. Russian Corruption and State Weakness in Comparative Post-Communist Perspective. Teoksessa Pravda, Alex. (toim.), *Leading Russia: Putin in Perspective*. Oxford: University Press, 75-101
- Huntington, Samuel. 1991. *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman and London: University of Oklahoma Press
- Kagarlickij, Boris. 2005. *Upravljajemaja demokratiaja*. Jekaterinburg: Ultra Kultura
- Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa. 1994. *Puhetaito*. Helsinki: Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja D-140
- Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa. 1999. Retoriikka. Teoksessa Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa. (toim.). *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. Helsinki: Gaudeamus, 233–272.
- Kalliola, Anna-Kaisa. 2004. *Bushilainen maailmanrakenne*. Valtio-opin pro gradu -työ. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä
- Kangaspuro, Markku. 2006. Putinin ideologia. *Idäntutkimus* 2/2006, 1-2
- Karppinen, Antti. 2006. *Sirppi, vasara ja tähti: Kansallisesta aatteesta uuden Venäjän ideologia*. Helsinki: WSOY
- Korhonen, Pekka. Tulossa 2008. Barry Buzan ja valtion käsite kansainvälisen politiikan suunnasta katsottuna. Teoksessa Lindroos, Kia & Soininen, Suvi. (toim.), *Politiikan teorian nykyklassikoita*.
- Koselleck, Reinhart. 2004. *Futures past: on the semantics of historical time*. Irvington: Columbia University Press
- Kravtšenko, Albert. 2007. *Politologija*. Moskova: Prospekt
- Kryshtanovskaya, Olga & White, Stephen. 2003. Putin's Militocracy. *Post-Soviet Affairs* 19:4, 289–306
- Kryshtanovskaya, Olga & White, Stephen. 2005. Inside the Putin Court: A Research Note. *Europe-Asia Studies* 57:7, 1065–1075

- Kuusisto, Riikka. 1996. Persianlahden ja Bosnian konfliktit läntisten suurvaltajohtajien lausunnoissa. Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka. (toim.), *Pelkkää retoriikkaa: Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Tampere: Vastapaino, 267–292
- Lawson-Tancred, Hugh. 1991. Introduction. Teoksessa Aristotetele. *The Art of Rhetoric*. Lontoo: Penguin Group, 1–61
- Lindroos, Kia & Palonen, Kari. 2000. Aika politiikan kohteena. Teoksessa Lindroos, Kia & Palonen, Kari. (toim.). *Politiikan aikakirja. Ajan politiikan ja politiikan ajan teoretisointia*. Tampere: Vastapaino. s. 7-24.
- Linz, Juan. J. & Stepan, Alfred. 1996. *Problems of democratic transition and consolidation: Southern Europe, South America and post-communist Europe*. Baltimore: John Hopkins University Press
- Lukin, Aleksandr. 2000. The Transitional Period in Russia: Democratization and Liberal Reforms. *Russian Social Science Review* 41:4, 5-31
- Medvedev, Roj. 2004. *Vladimir Putin: četyre goda v Kremle*. Moskova: Vremja
- Medvedev, Roj. 2006. *Vladimir Putin: vtoroj srok*. Moskova: Vremja
- Medvedev, Sergei. 1998. *Democracy, Federalism and Representation: Russian Elections in Retrospect*. Ulkopoliittinen instituutti: Helsinki
- Palonen, Kari. 1988. *Tekstistä politiikkaan: Johdatusta tulkintataitoon*. Tampere: Vastapaino
- Palonen, Kari & Summa, Hilikka. 1996. Johdanto: Retorinen käänne? Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka. (toim.), *Pelkkää retoriikkaa: Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Tampere: Vastapaino, 7-19
- Palonen, Kari. 1997. *Kootut retoriikat: Esimerkkejä politiikan luennasta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto
- Pekonen, Kyösti. 1990. Karismaattinen politiikka demokratian demokratisoitumisena. *Politiikka* 3/1990, 157–166
- Perelman, Chaïm. 1996. *Retoriikan valtakunta*. Tampere: Vastapaino
- Politkovskaja, Anna. 2005. *Putins Ryssland*. Stockholm: Ordfront
- Pravda, Alex. 2005. Introduction: Putin in Perspective. Teoksessa Pravda, Alex. (toim.) *Leading Russia: Putin in perspective*. Oxford: Oxford University Press, 23-3
- Protsyk, Oleg. 2004. Ruling with Decrees: Presidential Decree Making in Russia and Ukraina. *Europe-Asia Studies* 56:5, 637-660
- Pyykkö, Riitta. 2006. Maa tarvitsee sankarin. *Idäntutkimus* 2/2006, 3-11

- Ross, Cameron. 2004. Putin's federal reforms. Teoksessa Ross, Cameron (toim.), *Russian politics under Putin*. Manchester: Manchester University Press, 155-175
- Russia 2017: Three Scenarios. 2007. Helsinki: Parliament of Finland
- Ruutu, Katja. 2006. *Venäjän politiikka ja perustuslaki: Tutkimus Venäjän perustuslakikäsityksen kehityksestä 1900-luvulla*. Helsinki: Kikimora Publications
- Saari, Sinikukka. 2003. Putin ja haalistunut demokratia. *Ulkopoliitiikka* 2/2003, 43–45
- Sakwa, Richard. 2004 a. Regime change from Yeltsin to Putin: normality, normalcy or normalisation? Teoksessa Ross, Cameron. (toim.) *Russian politics under Putin*. Manchester: Manchester University Press, 17-36
- Sakwa, Richard. 2004 b. Do Parties Matter in Contemporary Russia? Teoksessa Flikke, G. (toim.) *The Uncertainties of Putin's Democracy*. Oslo: Norwegian Institute of International Affairs, 63-91
- Sakwa, Richard. 2006. *Putin: Vybor Rossii*. Moskova: Olma press
- Salmenniemi, Suvi. 2007. *Growing Flowers in the Frost: Civic Activity, Citizenship and Gender in Russia*. Doctoral dissertation. (S.I): (S. Salmenniemi)
- Setälä, Maija. 2003. *Demokratian arvo: Teoriat, Käytännöt ja mahdollisuudet*. Helsinki: Gaudeamus
- Shevtsova, Lilia. 2003. *Putin's Russia*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace
- Shevtsova, Lilia. 2006. Russia's Ersatz Democracy. *Current History* October 2006, 307-314
- Shleifer, Andrei & Treisman, Daniel. 2004. A Normal Country. *Foreign Affairs* 83:2, 20-38
- Sihvola, Juha. 1997. Selitykset. Retoriikka. Teoksessa Aristoteles. *Retoriikka. Runousoppi*. Helsinki: Gaudeamus, 193–257
- Smith, Hanna. 2007. Russia under the rule of law. Teoksessa *Russia 2017: Three Scenarios*. 2007. Helsinki: Parliament of Finland, 58–67
- Summa, Hilikka. 1996. Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan: Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus. Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilikka. (toim.), *Pelkkää retoriikkaa: Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Tampere: Vastapaino, 51–84
- Surkov, Vladislav. 2007. Nacionalizacija buduštšego. Paragrafi pro suverennuju demokratiju. *Strategija Rossii* 1:2007. (viitattu 19.8.2007). Saatavilla [www-muodossa: <URL: http://sr.fondedin.ru/new/fullnews_arch_to.php?subaction=showfull&id=1169721502&archive=1169721631&start_from=&ucat=14&>](http://sr.fondedin.ru/new/fullnews_arch_to.php?subaction=showfull&id=1169721502&archive=1169721631&start_from=&ucat=14&)

Truscott, Peter. 2004. *Putin's progress*. London: Pocket Books

Venäjän perustuslaki, 1993

Wahlbäck, Krister. 2003. Venäjällä on tilinteon aika. *Ulkopolitiikka* 3-4/2003, 95–98

White, Stephen. 1999. Russia. Teoksessa Elgie, Robert (toim.), *Semi-Presidentialism in Europe*. Oxford: Oxford University Press

Whitehead, Laurence. 2000. The Viability of Democracy. Teoksessa Crabtree, John (toim.), *Towards Democratic Viability: The Bolivian Experience*. Gordonsville: Palgrave Macmillian

Zakaria, Fareed. 1997. The Rise of Illiberal Democracy. *Foreign Affairs* November/December 1997, 22-43

LITTEET

LITTE 1: Putinin tyypipuhe Venäjän kansalle venäjäksi

Москва, Кремль

Уважаемые граждане России.

Сегодня я, как глава государства, хочу говорить о демократии, о российской демократии. Россия пошла по пути демократии и реформ в конце XX века. Я уверен, что никакой другой альтернативы, кроме демократического развития и рыночной экономики, у государства просто не существует. Наша общая задача доказать, что демократия в России будет навсегда.

Российская демократия – это абсолютно молодая демократия. В течение 1990-х годов жизнь была тяжёлая. Мы не хотим жить в слабом государстве. Поэтому без сильных и эффективных действий государства, не будет ни прав, ни свобод гражданина, не будет гражданского общества. Партнёрство между властью и гражданским обществом важно. Без действительно партнёрских отношений между государством и обществом не может быть ни сильного государства, ни процветающего, благополучного общества.

Конституция – это главный основной правовой документ страны. Главная идея Конституции состоит в том, что государство должно служить обществу. Счастье, благосостояние, и успех являются важными целями. Проблем ещё очень много, и поэтому главная задача государства – это обеспечить рост благосостояния наших граждан. Мы все хотим жить хорошо!

Повторяю: проблем в нашей стране очень много. Нам надо развивать политическую систему и институты гражданского общества. Чтобы добиться этого результата, наша экономика должна ежегодно прирастать на семь с небольшим процентов. Россия должна быть, и будет, в ряду крупнейших держав планеты.

Желаю вам здоровья и благополучия!

Спасибо за внимание!

LIITE 2: Putinin tyyppipuhe ulkomaiselle yleisölle venäjäksi

Нью-Йорк

Уважаемые дамы и господа.

Прежде всего, я хочу выразить слова огромной благодарности за приглашение. Сегодня я говорю о демократии. Россия, конечно – демократия, молодая демократия. В России многопартийная система, и у нас регулярно проводятся демократические и свободные выборы на всех уровнях власти. Президент Российской Федерации избирается прямым тайным голосованием, и глава государства имеет право оставаться у власти не более двух четырёхлетних сроков подряд. У нас независимая судебная система, и, кроме того, у нас одна из наиболее демократических конституций в мире. Права человека, свобода слова и свобода прессы, также являются базовыми ценностями демократии. Демократия – это же не вседозволенность, не анархия.

Хочу подчеркнуть, что свобода средств массовой информации – фундаментальная основа демократического, российского общества. В России 3200 телерадиокомпаний, из которых только 10 процентов являются государственными. В России зарегистрировано 46 тысяч газет и журналов.

Демократические институты России совершенствуются и укрепляются. Конечно, в столь короткий срок невозможно превратить страну в современную, процветающую демократию. Очень многое у нас находится еще в стадии становления. В Северной Америке и в европейских странах, принципы демократии утверждались в течение столетий. Демократические институты России совершенствовались только лет 15.

Везде демократия разная. Есть, конечно, базовые ценности которые объединяют всех стран. Во всех странах существуют свои особенности. Россия пока ищет для себя наиболее приемлемую форму организации своего общества. При этом мы должны учитывать и традиции, уровень развития гражданского общества, огромную

территорию и просто многочисленность различных народов. Россия будет строить демократию самостоятельно.

Конечно, проблем ещё много, но хочу вас заверить в том, что Россия будет двигаться в направлении демократии.

Спасибо.